

52189

ANTON VRATUŠA

LEVEC
IN
LJUBLJANSKI ZVON

*

Ljubljana

1941

LEVEC
IN
LJUBLJANSKI ZVON

Inavguralna disertacija, ki jo je predložil dipl. fil.

Anton Vratuša

za dosego doktorske časti

Disertacijo je na podlagi poročil gg. profesorjev

dr. Franceta Kidriča

in

dr. Franceta Ramovša

ter g. docenta

dr. Antona Ocvirka

sprejel fakultetni svet

filozofske fakultete univerze kralja Aleksandra I. v Ljubljani

na seji dne 9. junija 1941

Ljubljana

1941

52189

52186

030005h22

J. Fr. Albrehta

22.8.1945

Svojima profesorjema g. dr. Francetu Kidriču in g. dr. Francetu Ramovšu se zahvaljujem za dobrohotna opozorila, ki sem jih pri tem delu prejel od njiju. Prav posebno hvaležnost pa sem dolžan univ. docentu g. dr. Antonu Ocirku za vso skrb, s katero je spremljal moje delo, in za vse dragocene nasvete. Pri iskanju virov so me ljubeznivo podpirali z informacijami in napotki: ravnatelja g. dr. Janko Šlebingger in g. Janko Glaser, univ. prof. g. dr. Fran Ilešič, profesorja gg. Andrej Budal in Pavle Kalan. Rade volje so mi dali v uporabo rokopisne vire iz svoje lasti: ga. Amalija Prijateljeva, insp. g. Josip Wester in Kersnikovi na Brdu. Pomembna pojasnila o svojem očetu mi je dala Levčeva hči gdč. Anica Levčeva. Dolga je tudi vrsta dopisnikov iz najrazličnejših krajev, ki so me dobrovoljno obveščali o najdiščih raznih virov. Vsem imenovanim in neimenovanim, ki so mi kakor koli pomagali, izrekam tu svojo zahvalo.

Anton Vratuša.

UVOD

Fran Levce ni bil literarno tvorna osebnost. Nekatere črte njegove duševnosti pa so ga usposobile, a čas in razmere so ga naredile za prvega urednika najstarejše slovenske sodobne revije. Omogočile so mu, da je vplival na slovensko literarno snovanje in izživljanje svojega časa pospeševalno, posredovalno, organizatorično, pa tudi zaviralno. Spričo tega, zlasti pa še, ker je trajala taka Levčeva vloga kar celih deset let, od 1880 do 1890, zasluži pozornosti in posebne raziskave ter osvetlitve.

K temu problemu je dosegamal največ prispeval prof. dr. Ivan Prijatelj. V svoji monografiji o Janku Kersniku ima posebno poglavje z naslovom Slovensko slovstvo pod vodstvom Levčevega Ljubljanskega Zvona (str. 411—464). Razen tega je napisal v Razpravah dve študiji. V prvi, ki jo je objavil l. 1926 z naslovom Ustanovitev Ljubljanskega Zvona in celovškega Kresa, je nanizal predvsem momente, ki so bili odločilni za osnovanje dveh slovenskih leposlovno-znanstvenih revij v letu 1881. Kres se mu razkrije kot glasilo obrobne in utilitaristično-konservativnega slovenstva, LZ pa kot slovenska centralna revija z znatneje višjim nivojem. Poudarja pa avtor, da tudi ljubljanski leposlovnik ni imel niti točno določenega programa niti idejno strnjenegega sotrudiškega kroga, kar je bilo za ta list še tem bolj usodno, ker je že prvo leto izgubil svojega soustanovitelja Jurčiča.

V drugi Prijateljevi razpravi Med Levčevim Ljubljanskim Zvonom in Hribar-Tavčarjevim Slovanom, objavljeni leta 1930, so prikazane slovenske politične in kulturne razmere iz prve polovice osemdesetih let, ki so le še povečale idejno razklanost Levčevega sotrudiškega kroga in omogočile ustanovitev Hribar-Tavčarjevega Slovana. Trenje med obema revijama pa je raziskano le do leta 1885, ko so se začeli »elastiki« in radikalci zopet medsebojno bližati.

Drobec iz poslednje borbe med Slovanom in Ljubljanskim Zvonom je priobčil isti avtor v opombah k četrtemu zvezku Tavčarjevih Zbranih spisov, kjer je na straneh 481 do 488 opisal tudi Tavčarjev povratek k Levčevemu listu.

V Tominškovem sestavku Četrto stoletja slovenskemu slovstvu na braniku, objavljenem v petindvajsetem letniku Ljubljanskega Zvona, najde raziskovalec te dobe tudi kakšen drobec, komparativist pa more s pridom uporabiti Lebnov članek z naslovom Romanska literatura v Ljubljanskem Zvonu. Razpravica je priobčena v istem mesečniku za petdesetletnico revije.

Razmerja Zvonovcev do Mahniča se dotika Tominšek v pripombah k tretjemu zvezku Mencingerjevih Izbranih spisov. S posebnim ozirom na Mahniča pa govori mestoma o tem tudi Pregelj v petnajstem letniku Časa v svoji razpravi Mahnič in slovensko slovstvo.

Za informacijo o Levcu šolniku, uredniku in nadzorniku more služiti kleno pisani Šlebingerjev nekrolog v sedmem letniku Carniole, ki je deloma in še bolj strnjeno ponatisnjen v Slovenskem biografskem leksikonu. O istem predmetu, a v mnogo skromnejši meri govorita tudi Grafenauer in Bezjak v svojih osmrtnicah v Domu in svetu 1917.

O Levcu mentorju govori večkrat Prijatelj v svojem Kersniku in v uvodu k obema izdajama Aškerčeve čitanke; tam predvsem v zvezi s Kersnikom, tu pa v zvezi z Aškercem.

Literatura o Levcu in njegovem listu torej ni neznatna, vendar pa problem še ni rešen.

Obe Prijateljevi razpravi sta kljub svoji izčrpnosti namreč le izseka iz njegove široko zasnovane, doslej še neobjavljene zgodovine slovenskega poetičnega realizma. Spričo tega je moralo izostati v njiju marsikaj, kar se tiče predvsem našega problema. Razen tega kaže ponovni pregled gradiva, da je cena, ki jo je stavil Prijatelj Levcu mentorju, in ki so jo drugi, ki so pisali o tem predmetu ali pa v zvezi z njim, ponavljali in stopnjevali, previsoka. Tominškoveму spisu se pozna, da njegov avtor ni imel v rokah korespondence. Tako ni mogel pravilno razložiti dokončnega Gregorčičevega molka v LZu, niti ni mogel zavzeti pravilnega stališča do Stritarja v zvezi z obravnavano revijo. Zato je napak ocenil Kersnikov delež pri reviji, ko je trdil, da Kersnik ni mogel sodelovati pri urejanju lista, ker je pač živel izven Ljubljane, na Brdu. Iz tega vzroka si Tominšek tudi ni bil na jasnem, kako je bilo z Listnico v Ljubljanskem Zvonu. Usodno pa je zanj, da je pripisoval preveč plamena Kresu in polagal preveliko važnost na Slovana. Razen tega moti v tem prispevku tudi dejstvo, da je posvetil kar polovico svoje razprave o prvih petindvajsetih letih Ljubljanskega Zvona slovenskim časnikom pred to revijo.

Problemov, ki so v zvezi z Levcem in njegovim listom in ki še čakajo znanstvene obdelave, je več. Predvsem manjka natančnejša osvetlitev Levčevega šolanja ob Stritarju in njegov kasnejši odnos do nekdanjega vzornika. Dosedanje mnenje o Levčevih mentorskih zmožnostih potrebuje poprave. Odgovora še čaka vprašanje, koliko in kaj je dal svojemu glasilu urednik in kaj je prišlo v list brez njegove izpodbude. Levca kot urednika ne poznamo dovolj. Notranji ustroj revije ni raziskan, njen razgled po slovanskem in evropskem svetu tudi ne.

Tem vprašanjem in problemom hoče zadostiti pričujoča razprava. Pretehtane in ocenjene so v njej razen tega razmere in trenja v revijinem sodelniškem krogu samem. Razbrani pa so še momenti, ki so vplivali na njeno gospodarsko stanje in posredno tudi na revijo kot tako.

Izhodišče delu je analiza Levčeve osebnosti, nadaljnji dve poglavji pa govorita po vrsti o uredniku in o reviji.

Glavni vir razpravi in opora za sodbe je bila obsežna Levčeva korespondenca in pisma njegovih sodobnikov, kolikor prihajajo za ta problem v poštev. Ker so v celoti objavljena le pisma med Levcem in Štrekljem do 1888, in ker so Prijateljve objave med tekstom v razpravah zvečine le delne, je bilo treba prav k prvopisom, oziroma prepisom. V Mestni knjižnici ljubljanski najdeš Levčevo zapuščino z 52 svežnji in 3318 pismi, dopisnicami, vizitkami. Nadaljnjih 864 pisem, s katerimi je bilo treba ob problemu računati, hranijo deloma Mestni muzej ljubljanski, deloma ljubljanska univerzitetna, mariborska študijska in zagrebška vseučiliška knjižnica. V privatni lasti pa so pisma pri ge. Prijateljevi, pri g. insp. Westru in na Brdu pri Kersnikovih dedičih.

Če k temu dodamo še 11 osebnih izjav in 26 pisemenih pojasnil, dobimo pregled čez vse rokopisno gradivo, ki je bilo pri tej razpravi upoštevano.

Dobrodošla bi bila tudi korespondenca Stritarja, Tavčarja, Detele, Mencingerja, Opeke, Gestrina, Vrhovca, Celestina, Kos-Cestnika, Fr. Lampeta, Sketa. Toda Tavčar in Detela sta jo sežgala, ko je izšel Prijateljev Kersnik. Stritar je načelno nikoli ni hranil. Mencingerjevo je zaman iskal že pred leti dr. Šlebinger. Gestrinova se je menda kje zatepla; njen zadnji lastnik je bilo Pisateljsko društvo. Vrhovčevega, Celestinovega, Kos-Cestnikovega ni nič. Lampetova je, pa je ni bilo mogoče dobiti; Opekin brat, župnik v Šmartnem, nima nič. Iz Sketove zapuščine so dostopna le pisma do 1883. leta, ki jih hrani insp. Wester. Ostala so menda v Nemčiji pri dedičih.

Kaj novega bi mogli povedati Levčevi dnevniki, a tudi ti so morali ostati za enkrat ob strani.

Spričo naštetega je gradivo sicer nepopolno, nudi pa vendarle dovolj trdno oporišče za uspešno rešitev problema. Kajti najvažnejša in tudi najboljše ohranjena korespondenca Levca s Kersnikom, Staretom, Trdino in Štrekljem je bila vsa na razpolago.

Navesti pa je treba še vrsto odgovorov na poizvedovanje za korespondenco mnogih Levčevih dopisnikov. Zagrebška akademija nima nič Valjavčevega, zagrebška univerzitetna knjižnica pa hrani le nekoliko Levčevih pisem Jagiću. Gospe Funtkovi ni znano nobeno Levčevo pismo njenemu možu. Franketovi dediči nimajo, niti ne vedo kaj o pismih prvega Zvonovega urednika temu sodrniku. Pajkovo korespondenco je uničila žena Pavlina. V Šukljetovi, Rutarjevi in Masljevi zapuščini ni za naš problem ničesar. Nekoč je bilo sicer nekaj Levčevih pisem Vošnjaku, a jih tudi ravnatelj Šlebinger ni videl, niti uporabil za svoj nekrolog. Med zapuščino Danila Fajglja so le pisma brez posebne vrednosti, a Levčevega prav nobenega. Trinko hrani le štiri Levčeva pisma. V vsej Kodrovi zapuščini je samo v začetku osemdesetih let nekaj stavkov o Ljubljanskem Zvonu. Ničesar se ne da dognati o ostalini Ivana Jenka, Simonovega brata. Podgornikovo zapuščino je uničila vojna.

Hvaležno delo bi bilo, pregledati tudi obsežno Levčevo biblioteko. Toda ta je bila pred leti pretežno razprodana, in je danes raztepena marsikod. Spričo tega je težko eruirati vse, kar je obsegala. Korespondenca namreč izpričuje le nemške poetike in pripomočke za mentorovanje, kakor so na primer zbirke balad ali pa srbskih in hrvatskih narodnih pesmi, ki jih je Levec pošiljal mladim pesnikom. Katalogov o prodaji Levčeve knjižnice pa tudi ni bilo za enkrat toliko dostopnih, da bi se dalo na podlagi njih povedati kaj dokončnega. Zato, zlasti pa še, ker izstopa natančnejši razbor Levčeve biblioteke iz okvira pričujoče razprave, je ostal ta problem ob strani.

FRAN LEVEC

Levec je izšel iz tiste dobe slovenske preteklosti, ki se je izživljala največ v borbi med »Staroslovenci« in »Mladoslavenci«. Njegova moška leta pa sovpadajo z razdobjem, ko se je izvrševala in izvršila na Slovenskem ločitev duhov v konservativno klerikalno stranko, ki je bila v svojih načelih borbenejša in doslednejša, in v napredno liberalno, ki pa je bila prav v osemdesetih letih sama v sebi razklana.

Levec je bil liberalec, in sicer zmeren liberalec, »elastikar«. Skupina ljudi te smeri je bila na Slovenskem pretežno v defenzivi tako pred radikalci kakor pred klerikalci. Prav to dejstvo je značilno tudi za Levčevo osebnost.

Spričo Levstikove, Stritarjeve in Jurčičeve veličine, ki je v oni dobi vplivala na ves mladi in najmlajši rod, je zanimivo razbrati, kakšno pot je ubral ob njej mladi Levec.

Ko je prišel v gimnazijo, mu je bilo že štirinajst let. Koščeni, visoki gimnazijec, ki je stanoval pri svoji stari materi pod Rožnikom, je kmalu spoznal mesto tudi поблиže. Dobil si je inštrukcij ter bil neki zelo priljubljen in upoštevan.

Isti razred z Levcem sta obiskovala med drugimi tudi Fr. Celestin in temperamentni Fr. Šuklje. Leto pred njim so bili Jurčič, Glowacki, Lavtar, leto za njim pa Fr. Hubad in Wiesthaler. Pet let pred njim je bil Umek, pesnik Okiški, o katerem pravi Levec, da mu je odprl vrata v kraljestvo poezije. Tudi čudaški Melcer, njegov profesor, je mogel vzbujati v svojem učencu s patetičnimi deklamacijami iz Prešerna ljubezen do domače besede.

Še v dijaških letih je Levec spoznal Levstika. Vendar ga je ta sprva prej odbijal, kot pa navezoval nase. Mladosti in mladostnih skrbi polni študent je imel za Levstikovo, takrat že izrazito filološko smer, le še toplo sočutje. V pismu Jerici z dne 30. junija 1866 omenja nekako hudomušno tudi Levstikovo veselje nad »koreniko, ki je petnaajstim jezikom podlaga«, dve leti kasneje, 14. aprila 1868 pa sporoča Jurčiču, da se Levstika izogiba, češ da ga ta s svojo filologijo samo dolgočasi.

Stritarju je bilo Levčevo ime znano že pred prihodom tega novega učenca in občudovalca na Dunaj. Kot osmošolec je bil ta namreč poslal Slovenskemu literarnemu društvu na Dunaj nekaj svojih pesmi, društvo pa jih je izročilo Stritarju v presojo.¹

Jeseni 1867 je prišel Levec na Dunaj. In že četrtega decembra istega leta je pisal bivši Kersnikov učitelj svojemu nekdanjemu

učencu na Brdo pismo, polno občudovanja in hvale Stritarjevih lastnosti in zmožnosti.²

Leta 1870 je začel Stritar izdajati svoj Zvon. Levce je imel pri-liko, seznaniti se z vsemi problemi, ki so v zvezi z izdajanjem leposlovnega lista. Stal je svojemu učitelju vedno ob strani. Pomagal je pri urejanju lista, zbiral novice za Slovenski glasnik, pisal pesmi in vodil deloma tudi ekspedicijo. »Noben človek nij imel za Zvon toliko interesa in dobre volje razen Stritarja kakor jaz,« je pisal Jerici 11. jan. 1871. Kolikor se more razbrati iz korespondence med Levcem in Stritarjem, se je prvi za Zvon tem bolj zavzemal, čim slabše volje je postajal drugi. Zvonov urednik se ni branil Levčevih nasvetov. Uvaževal jih je in jim kaj rad ugodil. Posebej se je zahvaljeval za vsako učenčevo veselo novico ali pohvalo.

Prav tega leta pa je prišel na Dunaj tudi Levstik. Postal je Levcu sčasoma celo osebno ljubši in bolj domač kot pa oboževani učitelj. Ta pojav je človeško čisto razumljiv. Spričo Stritarjevega poudarjanja vedno istih nazorov je Levca vse drugačna, mnogo bolj življenjska in sveža Levstikova osebnost iznenadila in pritegnila trenutno nase. Vendar pa ga ni odvrnil od Stritarja niti Levstik niti kasneje Erjavce v Gorici, ampak šele Ljubljana, kolikor se je Levce sploh iz prepričanja odmaknil Stritarjevi smeri sedemdesetih let.

Konec 1870 je sicer opaziti pri Levcu rahel odmik od dunajskega vzornika, toda pri tem je precej osebnega kakor v marsikaterem njegovem koraku. Stritar se je namreč po preteku prvega leta svojega Zvona zaprl sam vase, zagrenjen in razočaran. Vse okrog sebe je sumil, da so se zarotili zoper njega in zoper njegov list. Torej tudi Levca, češ da se ga posebno ta izogiblje. Poslednji mu je sprva zagotavljal, da temu ni tako. Ker pa se Stritar le ni dal prepričati in je bil bojda posebno molčeč, ko je bil tudi Levce z njim za mizo, je ta sklenil, da se ga bo res ogibal. »Za njim se vendar ne morem metati«, je potožil Jerici dne 11. januarja 1871.

Zdaj šele se je približal Levstiku. A prednost daje pred Stritarjem edino Levstiku človeku, znanstveniku in umetniku pa že manj. Kot literarni pedagog mu je prvi še vedno nenadkriljiv.³

V Gorici je mogel vzdrževati v mladem šolniku Stritarjevo smer predvsem Simon Gregorčič. Levstiku pa je nehote pripravljala tla življenja in humorja polni Erjavce. Z obema novima znancema je Levce v Gorici mnogo občeval, posebno mnogo z Erjavcem.⁴ V njem ni našel le stanovskega druga, ampak tudi človeka, ki je imel celo nekaj enakih potez, dasi je bil sicer v bistvu drugačen. To in pa precejšnja starostna razlika je bilo menda tudi deloma vzrok, da preko vikanja nista nikoli prišla.

S Stritarjem si Levce ta čas ni dopisoval in je bil Stritar tisti, ki je poiskal svojega nekdanjega občudovalca in čistilca. Preden je začel l. 1876 znova izdajati svoj list, je naslovil nanj dne 9. novembra 1875 »kopico« vprašanj in prošenj v nadi, da Levce ni še čisto pozabil svojega starega znanca z Dunaja.⁵

Stritar bi bil rad predvsem vedel, ali je tudi Levčevo mnenje, da bi Zvon znova začel zvoniti in kaj bi bilo tudi sicer v zvezi s tem še ukreniti. Seveda si je želel dunajski zvonar razen tega še, da bi tudi Levec kdaj kaj pozvonil in pridobil za isto stvar še druge svoje znanke in prijatelje, zlasti prejšnje Zvonove sodelavce.

Nagli Levčev odgovor na učenikova vprašanja dokazuje, da je bil ljubljanski šolnik tudi tega leta v glavnem še Stritarjev. Kaj mu je odgovoril, tega prav za prav ne vemo, ker nam Stritar njegovega odgovora ni ohranil.

Vendar pa moremo razbrati iz njegovega veselja nad odgovorom »tako lepim, tako korenitim, s tako ljubeznijo do stvari« spisanim, da je bil Zvonov urednik z njim zelo zadovoljen, pa čeprav mu je skušal Levec s svojim običajnim »relata refero« tudi dopovedati, naj se od slovenske duhovščine nič dobrega ne nadeja in pa da »gosp. Levstik nema bog ve koliko zaupanja« v Podsmrečanove moči. O rahli disonanci med njima priča spremno pismo Vabilom za naročilo Zvona, ki jih je poslal Stritar dne 6. decembra 1875 v Ljubljano, da bi jih Levec tu razdelil. »Kar se tiče zapopadka ‚Vabil‘,« piše Stritar, »vem, da Vam ne bodo po volji, ali ne morem drugače; jaz imam za enkrat to vero —!«

Če se je nanašala ta pripomba na novo smer v Zvonu, se prav za prav ni toliko spremenil Levec kot pa Stritar.

Da Levec tudi kasneje ni bil nasproten Stritarjevi umetnosti, priča poleg drugega pismo, ki ga je poslal Janku Kersniku dne 24. avgusta 1881, ko je hotel pridružiti svojemu listu tudi dunajskega »samotarja« in menil, da »Stritar pesmi, dramatične prizore in kratke povesti kar iz rokava stresa«. Rahlo je odklonil le to, kar je Stritar »čenčal in solznodolnil v svojih pogovorih in v uredniškem delu Zvonovem.«

Zato ni vzroka misliti, da Levec 1876 ne bi sodeloval pri Zvonu iz nasprotja ali pa zavoljo odtujitve, ampak zavoljo profesorskega izpita, butare, ki jo je do tega leta — torej celo preko poroke z Jerico prelagal z ramena na rame in jo odložil šele tega leta. V Zvonu se je res oglasil le z notico o Koseskega šestomeru, v kateri daje povsem prav Stritarjevi teoriji o ponarejenih spondejih pri Koseskem, toda listovo pot je budno spremljal. Urednik je čakal prav do konca. V novembru in nato v decembru pa se je zopet oglasil, zdaj s tarnanjem, da ljudje njegovega pisanja ne marajo, sami pa nočejo pisati. Prosil je tudi za prispevek in svet, kako naj uredi list v smislu Gartenlaube. Na pismo z dne 5. novembra 1876⁹ je odgovoril Levec bržčas pred 15. decembrom. Zadnja številka tega letnika namreč naznanja v Listnici, da so za prihodnje leto obljubili sodelovanje tudi »prof. Levec, Pleteršnik, Šuklje in Wiesthaler v Ljubljani«. Dne 18. decembra Stritar tudi pismeno potrjuje Levčevo ponudbo za naslednje leto, ko piše med drugim, da mu bodo njegovi »lit. zgod. spisi ... prav dobrodošli — pa tudi drobnosti, zlasti pregled novih prikazni na lit. polji slovenskem in sploh slovanskem«.

Toda razen nekaj notic za Slovenski glasnik v Zvonu Levec ni

to leto nič prispeval. Pomagal je morda s prigovarjanjem Janku Kersniku.⁷ Prav za prav je imel to pot namen pri Zvonu resno sodelovati. Naznanil je uredniku nadaljevanje razprave o šestomeru, oziroma odgovor Pajku. A Stritar mu je storil enako, kot je ukrenil kasneje Levec sam z marsikaterim ostrejšim prispevkom za svoj list. Zavrnil mu je spis, ker mu je bila stvar predraga in ker ni hotel »kaliti javnega miru«. Ponudil pa je Levcu denarno pomoč za samostojno brošurico, če se stvar ne bi mogla stisniti na primer v Narodov podlistek.

Toda Levec je bil užaljen in se je napotil k Levstiku.

Skriptor v licejki, sam zagrenjen, Pajku in njegovi smeri morda še bolj gorak kot pa napadeni Levec, je žolča njegovemu obračunu le še prilil.

Vse to leto ni več dopisovanja med Levcem in Stritarjem razen uradnega Stritarjevega pisma z dne 28. novembra »častitemu gospodu« (prej ga je vedno nagovarjal z »dragi«), do katerega se obrača z vljudno prošnjo, »naj nakloni zopet svojo pomoč... Zvonu in njegovemu ubogemu uredniku«. Rahlo nevoljen pa je moral biti tudi on, kajti ostaja »z odličnim spoštovanjem«, preje pa je pošiljal svojemu Levcu če že ne »serčne« pa vsaj »prijazne« pozdrave. In naslednjega leta so pisali v Zvonu tudi iz najožje Levčeve okolice (Šuklje!), a njegovega imena in prispevka iščemo zaman. Pač pa beremo med Stritarjevimi jeremijadami v Pogovorih tudi bridko tožbo, da se na njegov poziv k sodelovanju dva niti odzvala nista. Kaj če nista bila to prav Levstik in Levec? Ali pa Erjavec in Levec?

Za leto 1879 je Levec sicer napisal za Zvon znane življenjepise, a njegove večne pritožbe zdaj o tisku zdaj o jeziku dovolj pričajo, da jih je pisal Levec, prvič še vedno užaljeni Levec, drugič Levec iz kroga Kersnik, Jurčič, Levstik. Kersnik je bil v Ljubljani od 1874 dalje, ko je postal 24. oktobra koncipient pri finančni prokuraturi. Leto pred Levcem sta drug za drugim prišla semkaj Levstik in Jurčič; Levstik 21. septembra za vladnega skriptorja, Jurčič pa v oktobru istega leta z Narodom vred. Glasilo ljubljanskega omizja je bila Jurčičeva Slovenska knjižnica. Gojile so se tu ideje, podobne mislim, s katerimi je zaključil 4. marca 1877 v Ljubljanski čitalnici Kersnik svoje predavanje O poeziji in kulturi. Kersnik ugotavlja med drugim predvsem, da je »vzela slovo duhteča, a sedaj že ovenela romantika« in da »se je sam udušil oni čisti idealizem, ki je pred malo deceniji še edini preobladoval poezijo« ter da je treba »spoznati svet v njegovi objektivnosti«, postaviti »vednost za pravo in edino podlago literarnemu razvitku«.⁸

Za Levčevo spremembo je zvedel končno tudi Stritar. V pismu 15. 10. 1878 Zvonov urednik odkrito pravi, da se mu je sporočilo, da je Levec svoje mnenje o njem čisto spremenil. Toda Stritar se mu vseeno »klanja« in »berači« za sodelovanje, češ da je »takih prikazni« že vajen. Sklicuje se na rodoljubje, prosi Levca, naj vendar pusti ob strani osebnosti in ga roti, naj govori o stvari sami, naj pride na pomoč hirajočemu listu. »Gospod, ali hočete res,« piše,

»tudi Vi, da slovensko slovstveno življenje popolnoma zaspi? Ali ste tudi Vi tak nihilist? Če je tako, ne bodem Vas več nadlegoval.«

Kaj naj odgovori človek na tako vprašanje? Levec je mirno spravil v žep lekcijo in odgovoril — pritrnilno.

Zvon ni prinesel l. 1879 samo štirih Levčevih plastično spisanih življenjepisov Vodnika, Prešerna, Čopa in Jenka, ampak tudi Jurčičevo Pravdo mej bratoma.

Toda vse to je bilo le prisiljeno, premirje le kratkotrajno, začasno. Levec je bil skrajno občutljiv. Za vsako spremembo se je pritoževal in Stritar ga je komaj dohajal z opravičili. Človeku se vse zdi, kot bi Levec nalašč iskal dlake v jajcu. Sam je bil prvo leto pri uredništvu Zvona, sourejeval je Sočo, vpogled je imel v Narodove predale in je vedel in videl, da se povsod teži k enotnemu jeziku. Isto načelo, od katerega ni odstopil ves čas svojega urejevanja Ljubljanskega Zvona, je zamerjal Stritarju. Temu ni ostalo drugega, kot da se je opravičil že po prvi številki ter obžaloval, da je Levca »razsrdil z oblikami«; storil da je to »samo zaradi enakomernosti« in pa zavoljo naročnikov, ki gotovo ne bi bili vsi zadovoljni z novimi oblikami. Obljubil je tudi takoj po prvi pritožbi, da bo v prihodnje pustil vse Levčeve oblike, čeprav je bil prepričan, da bo dobil reklamacije od naročnikov.⁹ Pomagal mu je zbirati nove podatke¹⁰ za prispevke, a novih očitkov glede oblik se vendar ni mogel izogniti. Levec je sprejel vse, kar je bilo zoper »nove oblike« kot nase merjene napade — tudi Cigaletov dopis Novicam. Raje je verjel »traču« in jezikom kot pa stvarnim Stritarjevimi pojasnilom.¹¹ V drugi polovici aprila pa je sploh utihnil in nasvetoval Rutarja za sotrudnika. Na ponovno Stritarjevo prošnjo je sicer še poslal sestavek o Jenku, a prav ta je bil vzrok, da sta se Levec in Stritar zopet razšla. Levec je namreč dodal spisu neke priloge, ki jih je pa urednik nič hudega sluteč izpustil, ker mu je primanjkovalo prostora. In zopet je bila zamera tu. Vsa Stritarjeva vprašanja in prigovarjanja: »Kaj prihodnje leto? Ali mi morete kaj obljubiti?... Hvaležen Vam bodem tudi za vsak dober svet o novi Zvonovi osnovi« — so ostala brez odgovora. Ta Levčev molk je bil gotovo tudi eden izmed vzrokov, da je Stritar zapisal v zadnji številki letnika 1879 znano oporoko, v kateri se sicer mirno, a resignirano poslavlja z Zvonom in kliče na delo nekdanje učence. Ostal je sam. Naslednje leto ne beremo v njegovem listu niti Jurčičevega imena, kaj šele Levčevo ali Levstikovo. Od takih, ki so imeli z Ljubljančani kake zveze, mu je ostal edino še Rutar in peto kolo Miroslav Malovrh. Ljubljančani pa so stvorili svoje omizje in se začeli shajati v Tavčarjevem hotelu k zabavnim literarnim večerom.

Ne da se točno reči, kaj je Levca v letu 1879 tako oddaljilo od Stritarja — ali nasprotje v literarni smeri ali pa osebna zamera, morda tudi žaljeni ponos zavoljo okrnjenega prispevka o Jenku, ali pa neplačani honorar.

Prvo je utegnilo sodelovati, a odločilno ni moglo biti. Kajti še celo v svojem zadnjem sestavku o Jenku izraža Levec nekatere

misli, oziroma sodbe, ki so bližje Stritarjevemu nazoru o umetnosti kot pa nazoru ljubljanskega kroga. Heine mu je brezbožnej in breznačajnej, Hammerling nečistnik, Geibel osladen. Ali niso te oznake dokaj slične Stritarjevi obsodbi vsega, kar ni v skladu z njegovimi ideali?

Ob vsej tej podobnosti pa se vidi jasen dokaz Levstikove bližine. Levec namreč primerja »brezbožne« in »breznačajne« Heineje, »nečiste« Hammerlinge, »osladne« Geible z »modrim čestitim Nestorjem«, z »nepopisno« lepo srbsko in malorusko narodno pesmijo — z dvema vrednotama, ki sta bili tudi Levstiku največji.

»Za nagrado, prosim, poterpitate do novega leta!« piše Stritar v poslednjem na Levca naslovljenem pismu kot Zvonov urednik. Že 1877 je tožil o slabih financah. 1879 ga je stal list vsekakor še več, ker portreti slovenskih pisateljev gotovo niso bili poceni. Možno bi torej bilo, da bi Stritar Levcu kaj odtrgal od zasluženega honorarja, kar bi se Levcu, profesorju na realki z letnimi 1000 gld. vsekakor poznalo. Na kaj takega bi utegnila kazati njegova zelo nenaklonjena sodba o Stritarju v denarnih stvareh iz časov Ljubljanskega Zvona. Ob novoletni Stritarjevi pošiljki za četrti tečaj revije piše namreč Levec Kersniku dne 5. januarja 1884, »da mu je ta spet poslal majhno pesem«, češ da mu »diši dividenda«. Še ostreje se je izrazil glede tega v pismu z dne 17. aprila 1883 Staretu, ko je očital nekdanjemu učitelju *n o v č n o u m a z a n o s t*. Taka sodba tem bolj preseneča, ker je sodil Levec nekoč o Stritarju tudi v tem pogledu vse drugače, pa tudi zato, ker sta si bila Levec in Kersnik še leta 1881 edina, da Stritar od svojega solastništva pri Ljubljanskem Zvonu drugega gotovo ne bo zahteval kot le honorar za svoje prispevke.¹²

Vse kaže torej, da se je Levec odtrgal od Stritarja spočetka največ iz čisto osebnih razlogov in šele nato začel obsojati tudi njegov literarni nazor; posebno še takrat, ko mu za časa ustanavljanja Ljubljanskega Zvona ni pritekel Stritar sam naproti, ampak mu je na povabilo le kratko odgovoril, da želi novemu podjetju sicer mnogo sreče, a naj se ime njegovega lista za novo revijo brez kakšnega pridevka, n. pr. »novi«, »ljubljski«, ne uporablja.

Med momenti in okolnostmi, ki so vplivale na Levčev razvoj, je omeniti tudi njegova *p o t o v a n j a*. Za časa visokošolskih študij na Dunaju je bil namreč tri leta za domačega učitelja pri ameriški židovski družini Emile Sampson. Vsake počitnice je spremljal svojega bogatega učenca po alpskih deželah, po južni Nemčiji in po Italiji.¹³

Potoval je z dnevnikom v roki. Še natančneje in sproti pa je poročal o vsem Jerici na Primskovo ter menil vse napisati v podlistkih Jurčičevega Naroda ali pa izdati v posebnem almanahu.¹⁴ Od vseh teh načrtov je kasneje uresničil le en sestavek z naslovom *Na domu in grobu Romejeve Julije*. Objavil ga je v šestem letniku svojega lista na straneh 50. do 55. Škoda je, da se Levčeva prvotna zamisel ni uresničila. Nuditi bi mogla važen prispevek za spoznanje širjenja Levčevega obzorja. Morda bi našli v njej tudi odgovor na vpraša-

nje, v koliko je bila upravičena njegova izjava Luki Lavtarju, da je potovanje v njem »naredilo veliko dušno revolucijo«;¹⁵ več vsekakor kot pa to, kar sporoča Kersniku 19. septembra 1870, da ga je na Travenskem jezeru obiskal Boris Miran v »podobi popotnega rokodelskega pomočnika«.

Sicer utegne biti res, da je občutil Levec »nasprotje med prozo (življenja) in poezijo« ob primerjanju zlaganega groba Romejeve Julije in pa Shakespearejeve umetnine prvič v vsej njegovi trpki resničnosti, vendar pa ni nikjer opaziti, da bi začel takrat kako drugače gledati na umetnost. Nasprotno, njegov klic »zapri se v tiho sobo in tam... beri in čuti in, če si dosti mehak, jokaj ob tragični usodi angeljske Julije«, njegovo poudarjanje človeškega srca kot središča vse poezije... vira vse lirike in epike, zlasti romana in drame«, slavospevi ljubezni, »tisti večno živi in večno mladi boginji«, poudarjanje razširjenosti Goethejevega Wertherja — vsi ti momenti v njegovem premišljevanju Na domu in grobu Romejeve Julije so, kakor da jih je zapisal sam Stritar.

Levčevo beletristično čtivo v dijaških in tudi v dunajskih letih je bilo najverjetneje blizu smeri Stritarjevega romantičnega idealizma. Sam je namreč izjavil nevesti Jerici v pismu z dne 15. julija 1866, da mu bolj prija tip Celestinove »zlatomile večerne zarje«, kakor se izraža, kot pa glas Jurčičevega »mogočno bobnečega groma«. Bral je in tudi svoji nevesti je priporočal družinski leposlovni list Gartenlaube in nemške romantike. Občudoval je obenem z Jurčičem Walterja Scotta in njegovega Starinarja, predvsem pa plastičnost tega Angleža. Priznaval je tudi on Scotta za Jurčičevega učenika.¹⁶ Na Dunaju sta ob popoldnevih brala z Jurčičem Fausta in zobala potice, ko je Jerica kakšno poslala.¹⁷ Na večer, posebno ob nedeljah, sta hodila skupaj k Stritarju. Ta jima je igral na klavir, potem pa »na glas bral Levstika, Lermontova in Mirzo Schaffija«. Sploh se je na takih Stritarjevih večerih poleg pečenega krompirja, piva in obilne večerje marsikaj reklo o literaturi in branju...¹⁸ Najvažnejše klasike je Levec poznal že iz srednje šole. Francoskih knjig ni bral v originalu, kvečemu v prevodih, in če jih tudi je, sodobnega francoskega romana že ne, ker mu je bil odvraten. Rusov tudi ni bral drugače kot morda v nemških prevodih. Za enkrat se je bolj navduševal za Ruse kot velik narod kakor pa za rusko literaturo. Posebno navdušen je bil za nje, ko je nekaj sošolcev odšlo na Rusko.¹⁹ Sicer pa je bila Levčeva razgledanost že v akademskih letih precej skromna. V njegovih pismih in publikacijah te dobe srečamo le malo imen: Goethe, Schiller, Pfeffel, Gellert, Hammerling, Heine, Scott, Denis in Collin, Nestor, Homer; nekaj citatov iz latinskih in grških klasikov.

Ob sprejemu uredništva Ljubljanskega Zvona je bil Levčev pogled na svet v glavnem že dograjen. V kakšnem pogledu se je mogel sicer še spopolniti, a bistvene spremembe v njem po tej dobi več ne opaziš. Kvečemu to, da postaja iz mladostnega navdušenega zanešenjaka praktičen mož, sicer nevoljen nad marsičem, a vendar ne

toliko odkrit borec, da bi bil vedno odločno nastopil s svojim »peto«, še manj pa s svojim »veto«.

Levčev obzor se v tej dobi ni razširjal samo v osebnem, oziroma pismenem izmenjavanju misli s sodobniki in v literarnih sobotnih večerih, ampak tudi ob reviji sami, ko je moral kot urednik prebirati prispevke, ki so po svoji snovi obsegali široko polje, pa tudi znatno globino. Bral je v tem času poleg strokovnih knjig le malo — in še to komaj med počitnicami.

Kakšen napotek so mu mogli dati tudi obiski tujih literatov in znanstvenikov v Ljubljani. Čisto naravno je bilo namreč, da so se ti oglašali tudi pri uredniku Ljubljanskega Zvona. Toda Levec je imel premalo časa za globlje razgovore z njimi.

Obiskali so med tem časom Ljubljano: v letu 1882 Louis Leger, profesor slovanskih jezikov na »orientalski fakulteti« v Parizu; Bronislav Grabowski, poljski književnik, profesor v Czestohowi, prevajalec Vodnika, Prešerna, Koseskega in Jenka v poljščino, pisec Jurčičeve biografije za varšavsko Niwo in razprave o slovenski literaturi v l. 1879 in 1880;²⁰ Jelinek, urednik Slovanskega zbornika v Pragi;²¹ Jagić, ko je bil na poti v Trst;²² škot Mackenzie Wallace, ki je bil v Ljubljani dobrih 14 dni meseca decembra 1883 in je Levcu nekoliko večerov pripovedoval o Angliji, Levec pa njemu o naši književnosti. V avgustu 1887 je obiskalo Ljubljano petsto Čehov.

Od vzorov iz mladostnih dni se je Levec sčasoma odmikal in se zapiral nekako sam vase. Razmerje s Stritarjem je najbolj zapleteno; za onega, ki ne pozna Levčeve dvorezne narave, skoraj da neumljivo. Levstik je bil preborbena narava, da bi se Levec spuščal z njim v boj. Zdi se celo, da mu je bilo dobrodošlo, ko je Levstik prekinil svoje stike z urednikom Ljubljanskega Zvona. Bil je namreč prej vedno nemiren in v skrbeh, da utegne zdaj zdaj priti nova Levstikova zahteva, če že ne po drugem, pa vsaj po osmi, deveti korekturi, ki mu je Levec v obraz ni upal odreči, pa četudi je bila deveta. Jurčič je umrl že 1881, Erjavec je ostal v Gorici in se razen tega sčasoma tudi sam obrnil od Levca; Celestin je bil v Zagrebu. Tako je ostal Levcu od starejših prav za prav samo Kersnik in pa pozabnosti rešeni Stare.

Naravno izobraževališče ljubljanskega literarnega in kulturnega krožka je bil 1881 na novo ustanovljeni literarno-zabavni klub. Ta je v taki obliki sicer že 1883 prenehal, nadaljeval pa se je kasneje v Literarnem, pozneje v Pisateljskem podpornem društvu. Levec je bil vedno zraven, razen malega presledka v 1883, ko so ga izključili iz političnih nasprotij radikalci. Če pa prebiramo poročila o delu v teh krožkih, moremo ugotoviti, da Levec tu ni imel nikake vidne vloge, pa tudi če je bil kasnejša leta podpredsednik. Če izvzamemo nekaj njegovih predavanj in nekolikokratno dolžnost »gospoda«, kakor so imenovali predsednike večerov, vidimo, da je Levec utegnil na takih večerih več dobiti, kot pa dati.

Predavanja v literarno-zabavnem klubu so bila kaj različna. Iz domače slovstvene zgodovine,²³ potopisi,²⁴ humoreske,²⁵ razprave o

spiritizmu in prikaznih,²⁶ o praznoverju in mitologiji,²⁷ o vremenoslovju, gospodarstvu in statistiki,²⁸ o boleznih in obolenjih.²⁹ Govorilo pa se je tudi o raznih literarnih vprašanjih: Graselli in Zarnik sta predavala o klasicizmu na naših, ruskih in ameriških šolah, Hribar o Puškinu in o Koseskega prevodih Puškinovih poezij, Bežek o Turgenjevu in o njegovih spisih.

Zanimivo je, da nikjer ni zapisano, da bi bil Levec govoril kdaj o kakšnem sodobnem neslovenskem umetniku. Niti o Rusu, kaj šele o Francozu!

Izmed slovanskih revij je imel večino hrvatskih, med češkimi vsaj Svetozor, medtem ko še l. 1883 sodobnega poljskega lista sploh nobenega ni bilo v Ljubljani,³⁰ a jih je upal Levec pošiljati vsaj po novem letu 1884 že iz Ljubljane Štreklju, da bi mu iz njih nabiral in izbiral novic za revijo.

Turgenjeva Punina in Baburina je prebral »slastno« v začetku l. 1884 že v rokopisu Štreklejevega prevoda.³¹ V novo ustanovljeno Zabavno knjižnico Slovenske matice bi rad Levec uvrstil tudi kako kratko povest Sienkiewicza in Batuckega.³² Okoliščina, kako je prišel na to misel, bi kazala, da mu iz čtiva nista bila znana. Odločil se je namreč zanju šele, ko mu ju je Štrekelj pohvalil kot »realista v Turgenjevlem smeru: torej idealistična realista«.

L. 1886 posebno hvali Levec P. Lindauov roman *Der Zug nach Westen*, najbolj še njegove »klasične dialoge«; nekatere je bral celo po trikrat. Spričo prisiljenih dvogovorov Staretovih povesti v svojem listu se ne more ubraniti v pismu temu sotrudniku z dne 12. 7. 1886 vzdih: »Moj Bog, koliko so Nemci pred nami!«

V istem letu je bral tudi »nekoliko Zola« in Georgea Ohneta. O prvem se nič ne izrazi, drugi pa ga je »silno užgal«. V pismu dne 21. avgusta 1887 Stareta naravnost vpraša: »Ali poznate Georgea Ohneta? To Vam je mož, od katerega bi se naši pisatelji mnogo lahko naučili. Ta jezik, ta živahnost, ta strast, da, ta strast ženska!«³³

V počitnicah 1887 je spoznal Angleža Hughga Conwaya, seveda v nemškem prevodu. Tudi nad njim je ves navdušen. Dne 21. avgusta 1887 je pisal glede tega tudi Staretu pismo, polno vzklikov in občudovanja: »Kako znajo pisati ti ljudje! Kako dejanje zavijati, prizore slikati, osebe karakterizirati! Oh, kako smo mi Slovenci majhni!«

Nato je prišlo l. 1888 in za njim dve leti upanja in borbe za šolsko nadzorstvo, leto, ko sta se k urejanju Jurčičevih zbranih spisov pridružila Erjavčeva zvezka, in posebej leto 1889 z vojaškimi pripravami v Avstriji. Levec je bil še bolj kot kdaj zaposlen; zdaj tudi pri vojski.³⁴ V teh treh letih in še dolgo nato dostopno gradivo nič ne govori o njegovem branju. Šele 29. junija 1896 je zopet drobec tudi o tem. So to vrstice, ki jih je pisal Staretu s počitnic pod Smlednikom. »Po vodiških in smledniških gozdovih berem gobe«, piše, »s starimi kmeti se razgovarjam, bos po rosi hodim, popoldne se kopljem v mrzli Savi, proti večeru v kmetiški družbi ali pa s

poštenim Lazarinijem pivo pijem in otroke po gozdih vodim in francoske romane prebiram, zvečer pa s svojo ženo kramljam.«

Kakšne francoske romane je Levec prebiral, je težko reči. Zolaja menda ne mnogo, ker mu je bil naturalizem zoprni, simbolistov in dekadentov še manj, ker mu je ostal tudi slovenski simbolizem z dekadenco vred vnanje življenje tuj,³⁵ pa čeprav je toliko Cankarjevega izšlo v Knezovi knjižnici, ki jo je on urejeval. Ruski romani so mu tudi v tej dobi »prekosmati«, nemški pa »predolgočasni«.³⁶

*

Levec ni bil narava, katero bi gnalo, iskati tudi lastnih vrednot, ali pa vlivati drugod sprejetim nove vsebine. V glavnem je ostal vse svoje življenje vendarle na višini, do katere se je povzpел v Stritarjevi šoli, dasi je dopuščal tudi druge možnosti. Iz usluge okolici in razmeram je zapisal v privatni korespondenci tudi kakšno sodbo, ki je bila takemu gledanju na svet nasprotna. Nikoli pa ni napisal nobenega članka, v katerem bi bil odkrito priznal svoj svetovni nazor ali pa se kakor koli jasno izrekel.

Ni bil niti razglabljavača, niti borbena narava. Da si ga videl v debati, bi bil opazil kaj kmalu, da tudi s svojim mnenjem ni rad silil v ospredje. Zagovarjal ga je, dokler mu ni kdo prehudo ugovarjal. V takem primeru pa je raje utihnil.³⁷ Le redko je govoril, ko je bil že razburjen. Vzkipel pa je kaj kmalu, a se tudi enako hitro zopet umiril.³⁸ Za svojo čast je bil zelo občutljiv. Ko je bil jezen, ni izbiral izrazov. Ker so pisma Kersniku najbolj nepotvorjen odraz njegovega mišljenja in čustvovanja, so ob takih prilikah prav ta zabeljena z »zizanjem«, »oholimi fari«, »tartufi«, »jezuiti«, »hudiči«, »hudičevimi farji«, »smrkovci«, »hinavci«, »zapetimi štulami«, »sultani«, »lajanjem«, »Zulukafri«, »svetim Pustom«, z energijo iz »presnega masla«, »možgani iz ajdove slame«, z »lopovi«, »Fanghundi«, »osli«, »sodrgo«, »tepci«, »mehkuži«, ki da »naj jih vrag nosi«, »izvrgi človeštva«, »faloti«.³⁹

Dasi je bil popustljive narave, ni kmalu pozabil žalitve; posebno še ne, če je prišla v obliki nehvaležnosti ali omalovaževanja. Zato je razumljivo, da je ostal Gregorčiču gorak še dolgo po razhodu.

V trenutkih razdraženosti je utegnil biti oseben tudi v javnem pisanju. Pri tem ni vedno ločil, kaj se za znanstveno razpravo ali kritiko spodobi in kaj ne. Recimo, da je bil pri Pravdi o slovenskem šestomeru res toliko pod Levstikovim vplivom, da je zapisal v članek vse osebne napade, ki mu jih je ta »narekoval v pero«; recimo tudi, da je pustil v njem le iz obzirnosti do Levstika marsikaj, kar je ta pripisal »med potjo v tiskarno« — na kaj takega bi kazal tudi Levčev opravičevanja polni zaključek Pravde, ki izzveneva v prošnjo »za javno odpuščanje« — recimo, da je bilo tako. Toda v drugi pravdi z istim Pajkom vendar ni nihče silil Levca, naj sprejme v svoj resni zagovor Gregorčičevih pesmi za znanstveno zasnovan spis nedostojno primero o ptičih samcih in o Pavlini Pajkovi!⁴⁰

V krogu svojih znancev je bil neki duhovit, prijeten kramljač, v svoji družini pa skrben družinski oče in dober mož. Njegova hči trdi, da je znal vzajemno z drugo ženo razliko med otroki iz prvega in drugega zakona tako zakriti, da ti niti vedeli niso, da niso pravi bratje in sestre. Tudi ne pozablja hči Anica dodati, da se Levec niti v svojih starejših letih ni nikoli vračal domov, ne da bi ženi prinesel kakšno darilce.

V družbi je bil Levec priljubljen, pa tudi sam jo je iskal. Čutil se je osamljenega, če je ni bilo. »Filister bi rad postal, pa doma čepel ter se učil, pa narava moja ni za to,« je pisal Jerici 7. februarja 1869.⁴¹

Negativne sodbe ni rad naravnost povedal. To Levčevo lastnost — nekakšno neodkritost — je omenil Tavčar v Cankarjevih Obiskih, kaže pa na njo tudi obsežna Levčeva korespondenca na marsikaterem mestu.

Spričo take nagnjenosti je razumljivo njegovo čudno vedenje do Tavčarja, izmikanje pred Stritarjem, izgovarjanje na občinstvo, ki da takih in takih prispevkov ne mara, če je bilo treba kaj odkloniti, prevelika hvala v obraz, a nevolja za hrbtom⁴² in slednjič močno razvito zakulisno življenje okrog Ljubljanskega Zvona.

V svoji notranjosti je bil Levec le redko dodobra miren in uravnovešen. Vsaka malenkost ga je razburila, da ni mogel niti zaspati. Njegova hči pripoveduje tudi, da se mu je to na starejša leta še stopnjevalo. Bile da so noči, pravi, ko je Levec v spanju tako stokal, da ga je morala žena zbuditi in pomiriti z vodo. Ta živčna razdraženost je bila v nemali meri posledica pretiranega dela. Večkrat beremo namreč v Levčevih pismih o 10 do 12 urnem delavniku, o izčrpanosti, o težavni in naporni profesorski službi podnevi, o delu za deželno vlado ob večerih, o delu za revijo pa šele v poznih nočnih urah.

V trenutkih izmučenosti in duševne potrnosti ali življenjske izkušnje je postal Levec kaj rad malodušen. Že pisma Jerici govore o tem. Kot sedmošolec ji sicer zatrjuje o svojih duševnih zmožnostih in meni, da bi kdo drug, ko bi imel njegovo glavo, pa »malo več pridnosti, dobro opravil«, a njega samega je delni neuspeh v logiki in fiziki spraval tako daleč, da je »naenkrat vse veselje do učenja zgubil«. Dopovedoval si je: »Kaj bi se učil, saj nič ne pomaga! Uči se, ali ne uči, ako človeku sreča ni mila, pa nič ne opravi.«⁴³

Še bolj je prišlo do izraza njegovo malodušje kasneje pred poslednjim profesorskim izpitom in pa v bojih okrog Ljubljanskega Zvona. Profesorski dopolnilni izpit je visel nad njim kot Damoklejev meč in mu ni dovolil delati še kaj drugega. Prav malodušnosti in nekakšni neveri do samega sebe moremo pripisati deloma tudi, da je napravil dopolnilni izpit iz zgodovine in zemljepisa šele l. 1885, devet let po izpitu iz slovenščine kot glavnega predmeta in iz nemščine za nižje razrede, ki ga je opravil l. 1876. Pa tudi prvi izpit ga je mučil nad tri leta. Že 4. 7. 1873 piše goriški suplent nevesti Jerici,

da bi rad pisal in delal, »... ko bi uže vsaj enkrat imel narejeno to vragovo skušnjo«, a jo je opravil šele 1876.

Res je Levec postal kaj kmalu malodušen; toda potrebna je bila le dobra, izpodbudna, prijateljska beseda, pa ga je minila črnoglednost.

Dasi ne brez daru za kritiko se je utegnil kdaj hitro ukloniti vplivu okolice, ali tujo sodbo sprejeti za svojo, pa čeprav ni bil o njeni točnosti prepričan. Tako je brez lastnega prepričanja na ljubo Jurčiču in Levstiku spremenil svojo prejšnjo dobro sodbo o Gregorčičevih pesmih. Ponovil je približno isto misel, ki jo je z Levstikovimi besedami izrekel že l. 1870 nad Kersnikovimi poskusi. »Glavna Tvoja napaka je«, piše svojemu učencu in prijatelju, »da ne spelješ začete misli do konca. Leta okrog ideje kakor veša okrog luči, je rekel enkrat drastično Levstik, 'čez plot se zaganja, pa vendar čez ne skoči, okrog hiše leta, pa vrat ne vidi etc.'⁴⁴ Ko je bil v času političnih homatij na Slovenskem nevoljen tudi nad Simonom Gregorčičem, ker se je ta odpovedal sodelovanju pri Ljubljanskem Zvonu zavoljo Levčevega elastikarstva, je v pismu Kersniku skoraj dobesedno ponovil Štrekljevo mnenje o »pešanju« Gregorčičeve muze in o Gregorčičevem »kultu«.⁴⁵ Štrekelj je podvomil v pismu Levcu z dne 17. januarja 1885 tudi nad Gorazdovo pesmijo Mi vstajamo in jo spravljal v zvezo s Kersnikovo Cesarskih stecekinov sto — za pesem obljubili. Tudi to je Levec toplo že naslednjega dne prinesel Kersniku kot svoje. Prav tako je bilo z Gregorčičevim Črnim plaščem, in s sodbo o Pavlini Pajkovi, »kadar se niti Levstik niti Stritar ne skriva za njo«.⁴⁶

Levčeva zunanost potrjuje poteze njegovega značaja. Obraz portreta, ki ga je po pričevanju hčerke Anice naredil po neki fotografiji iz mlajših let Franke, sicer kaže nekaj črt, ki bi ti rade predstavile kaj več kot povprečnost. Ne pa tako tudi fotografija iz l. 1881. Celotni njen vtis namreč ovaja v Levcu predvsem resnega in natančnega šolnika. Oglato klesano in močno podustje obrašča brada, kakršno so takrat zavedni rodoljubi radi nosili. V nji sta deloma skriti ustni, o katerih ne moreš prav določiti, ali sta pripravljeni na nasmeh ali na pikri posmeh. Kostanjeve oči pod poveznjenimi gornjimi trepalnicami so se započile brez pravega življenja nekam predse. Visoko čelo in nazaj počesani lasje delajo podolgovati obraz še daljši. Na prstancu desne roke je znak poročenega moža. Metuljček pod grlom se tesno prilega naškrobljenemu srajčnemu ovratniku. Površnik je s prvim gumbom spodobno zapet, obe roki pa sta se oprijeli ograje. Videz imaš ob tej sliki, kakor da gledaš pred sabo visokega in postavnega učenika, ko je stopil za kateder, se oprl z obema rokama ob robove na mizi in bo vsak čas spregovoril: »Sedite!«

Levec je bil izrazito slovensko orientiran.

Hrvatje mu zavoljo svoje politike in teorije »o planinskih Hrvatih« niso bili pri srcu. Zato pa je tem bolj upošteval Srbe in srbsko narodno pesem. Na Ruse je gledal kot vsak takratni po-

vprečno izobraženi Slovenec; z neko pieteto in z občudovanjem njihove veličine. Menil je, da sta za nas le dve poti, ali »bomo Rusi, ali pa Prusi«. ¹⁹

Čehe je zelo cenil. Slišal je, da so »praktični, značajni Slovanje«. Zato si je želel že takoj po srednji šoli na Češko v Prago, ko bi le imel denarja. Poljakov sploh ni štel za Slovane, pa zopet zavoljo politike ne. ⁴⁷ Viri nič ne povedo, da bi bil Levec kdaj osebno v kakšni slovanski izvenslovenski deželi. Pravijo pa, da je bila njegova slovanska orientiranost sprva predvsem politična, manj literarna. Saj je začel ruske pisateljke upoštevati šele v drugi polovici osemdesetih let, ko sta mu o njih napisala Štrekelj in Celestin že tudi daljše razprave.

Glede nemške kulture meni, da bi morala biti samo sredstvo, s katerim bi slovenski pomagali na noge, kolikor se da to sredstvo rabiti. Ta lekcija, ⁴⁸ ki jo je dal Janku Kersniku zavoljo nemškega literarnega kluba ljubljanskih gimnazijcev, je bila Levcu tudi kasneje vodilo v tem pogledu; kvečemu se je še bolj poostrila njena protinemška ost. Slovenska politika ga je vedno le grizla. Spočetka je bil celo sam hud politik, kakor priznava Kersniku v pismu z dne 29. 12. 1869. ⁴⁹ V dunajskih letih pa je malo opustil to reč. Slovenski politični dogodki so mu le še »lumparije«, obup ga obhaja in najrajši bi jo potegnil na Rusko za Celestinom in Brezovarjem. ¹⁹ Vbil si je namreč v glavo, da hočejo »podkupljeni lumpje vničiti Slovenijo«. Kako žolčen je bil mladi Levec takratnim koristoljubnim politikom, kaže mnenje o Costi. »Kar me še spravi v fanatizem,« piše 29. 12. 1869 Kersniku, »to je nesramno vedenje tistega moža, ki je predsednik prvega našega literarnega zavoda dr. E. H. C.! Fej te bodi! Prvega psa, ki ga bom imel, bom krstil po njemu!« V dopisih iz Ljubljane goriški Soči je zapisal tudi te, zanj ne navadne besede: »Z ognjem in krvjo bi Vam moral pisati, ko bi Vam hotel narisati neskončno demoralizacijo ljubljanskih veljavnejših ali svojo veljavnost si domišljujočih narodnjakov.«

Kot Slovenec je bil Levec predvsem separatistični Kranjec, Štajercev že spočetka ni maral. Dejal je, da so »farški Hrvatje-Slovenci« in jim stavljaj v nasprotje »liberalne Slovence in potem Ruse« v Kranjcih in goriških Slovencih. Ta sodba, ki dobro označuje različno usmerjenost takratnih Kranjcev in Štajercev, se je v kasnejših letih še bolj zaostрила, kajti pridružile so se vsemu tudi osebne zadeve.

O Prekmurcih je imel dobro mnenje. Gojil je upanje, da se bodo povezali z ostalimi Slovenci vsaj s pravopisom, če politično ne bo mogoče tako kmalu. V tej nadi se je seveda motil; v enem delu prekmurskega tiska se je še ob dvajsetletnici priključitve Prekmurja Jugoslaviji bila borba, ali naj prevzamejo gajico, ali pa naj ostanejo zvesti madžarski grafiki.

Levčev odnos do vere in Boga je bil v dunajskih in kasnejših letih kaj podoben Stritarjevemu svobodomiselnemu, le da je bil manj določen, manj očitno izpovedan, oziroma napačno formuliran,

ko mu je pomenil »far« predstavnika Boga, klerikalci pa vero. V gimnazijskih letih opažaš tudi poteze, ki odkrivajo v Levcu še vernega sedmošolca, kako se zateka k »Materi božji s Cvetličnika« po pomoč in kako je prepričan, da jo bo dobil. Kasneje ni razen jeze na »farje« o tem v njegovih pisnih ničesar takega, izvzemši poročilo nevesti Jerici iz Gorice z dne 24. 6. 1873 o tem, kako se je kot razrednik 4. razreda jezil, ko je moral s svojimi učenci na Telovo za procesijo. Konec osemdesetih let pa je Slovenčevce slovesno zagotavljal, da je šolskemu nadzorniku radovljiškega okraja prva skrb verska vzgoja otrok.

Levčeve ustvarjalne zmožnosti tudi v mladostnih letih niso bile nič kaj presenetljive. Bil je do prvega dunajskega leta poleg skrbnega šolarja in prizadevnega inštruktorja predvsem navdušen verzifikator, od dunajskih in prvih profesorskih let sem pa publicist, pisec drobnih stvari iz slovenske kulturne preteklosti, čuječ spremeljevalec svoje sodobnosti in njen »letopisec«, usmerjevalec slovenskega književnega jezika.

Poskusi njegove muze so se ohranili že iz njegove tretje šole, ko po Prešernovi pesmi Strunam tudi njemu »mile strune ... donijo (ravnatelj) k slovesu pojo, z rožic, ki v srcu cvetijo, vence mu krasne vijo«. Njegove prve pesmi, objavljene v Danici, Torbici in Glasniku so domoljubne. Ko pa je stopilo na mesto domovine drobno, suho dekletce s Primskovega, se je Levčev izraz prvič in tudi poslednjič razživel. Dvakrat dvanajsti udarec prvega letnika Stritarjevega Zvona pa je pomenil tudi za tako Levčevo pesem konec.

Dasi je bil Stritar z Levčevimi prispevki na moč zadovoljen, ga je vendar moral poleg običajne hvale še posebej izpodbujati,⁵⁰ da se mu je učenec vendar v drugi polovici leta 1870 javno vsaj še dvakrat oglasil, a 1876 ni pomagalo še tako dvorljivo in vztrajno Stritarjevo drezanje.⁵¹ Levec je bil že poročen, Jerica njegova žena, knjiga in šola njegova skrb, slovenska literarna preteklost njegov najljubši predmet razmišljanja.

Levčevo pesniško delo ne izstopa niti po vsebini niti po obliki od del epigonov, njegovih sodobnikov. Kar pa je obvarovalo kakšno njegovo pesmico pozabe, je narodni ton, toplina izraza in neposrednost, pa četudi se godi jeziku včasih sila.

V letih Ljubljanskega Zvona se leposlovno sploh ni več ubadal. Edino, ko bi moral biti list leta 1881 nekoč brez običajne pesmi, je urednik »osleparil blagovoljne čitatelje« tudi za eno svojo, ki pa je bila gotovo še iz prejšnjih let, kakor se da to razbrati iz njegovega pisma Kersniku z dne 12. julija 1881. Tri leta kasneje pa se je v enaki stiski sam izjavil, da »novel in romanov« ne more pisati.⁵²

Na podlagi njegovih uvodov v Zbrane spise Jurčiča, Valjavca, Erjavca, kakor tudi ob nekaterih drobcih iz korespondence in pa med vrsticami njegovih objav v Ljubljanskem Zvonu se da ugotoviti, da mu je bila ob leposlovnem delu prva zahteva, naj se »izbere pravi ton«. Roman, novela in povest mu najbolj ugajajo, če pisatelj že »s prvo vrstico vzbudi zanimanje«, ki naj se nato

zopet od vrstice do vrstice stopnjuje, tako da se konca bojiš, a ga vendar nestrpno pričakuješ. Dejanje mu mora biti napeto, živahno, brez dolgih opisov, a razgibano po duhovitih dialogih in humorju. Če pa tega ni dovolj, naj priskočita na pomoč še dovtip in šala.⁵³ Karakterizacija naj bo dovršena, poleg »pesniškega zanosa« pa podana »prava resničnost«.

Od pisca znanstvenega dela zahteva Levec, kakor posnemamo iz njegovih pisem Staretu z dne 2. jan. 1881 in 17. aprila 1887, naj ima zdravo sodbo, in naj »lepo pripoveduje«, da ne bo presuh. Predočevanje naj bo jasno, opisovanje pa tako, da ne bo niti težka in zamotana snov nezanimivo podana, od kritika literarnega umotvora pa, naj se v umetnino vživi.

V filologiji je bil priznan že v začetku osemdesetih let. Cimperman meni, da mu bo njegov spis o jeziku Trubarjevega Matevža marsikaj korenitega povedal. Podgornika veseli, da bo Levec urednik Ljubljanskega Zvona. Upa namreč, da se bo ustanovila na ta način Slovencem revija, ki »bo tudi za slovenski jezik pomenila napredek in pot k enotnosti«. Cela vrsta pisateljev in sodelavnikov pripominja, ko pošilja svoje prispevke, da jih prepušča v jezikovnem pogledu popolnoma uredniku. Tako I. Jenko, Štrekelj, Kersnik, Stare, Turner, Mencinger, Detela in celo Stritar. Glede jezikovne prakse je bil Levec preje zmeren, konservativen in praktičen kot pa pristaš novih oblik. Levstikove reforme je odklanjal.⁵⁴

Posredni povod, da je Levec pustil poezijo, je bilo poleg drugih momentov tudi njegovo močno zanimanje za slovensko politično in sploh javno življenje. Toda prav dejstvo, da se je tako hitro poslovil od poezije, čim se je lotil publicistike, kaže in priča tudi s svoje strani, da ni bil nikakšna močna tvorna osebnost. Pa tudi gmotni ozir je vlekel suplenta z mesečnimi petdesetimi goldinarji bolj k publicistiki kot k pesništvu.

A tudi tukaj je bil razočaran. Posebno pri Narodu, ki mu ni mogel plačati, kar je bil prej obljubil. Prišlo je celo do »hudega spora« z Jurčičem. Urednik ni mogel plačati sodelavca, ker ni imel s čim, Levec pa, ki je vedno močneje mislil na svoje ognjišče, je denar potreboval. Prišli so časi, ko je računal z vsakim »kebrčkom«, česar v dunajskih letih ni bil zmožen in se mu je zdelo takrat kaj takega smešno.⁵⁵

Leta 1873 je Levec že zbiral gradivo za slovensko slovensko zgodovino. Objavil pa ni do takrat še nič posebnega. Slovenska literarna preteklost mu je bila tako pri srcu, da se je razveselil vsakega drobca, ki bi jo mogel kakor koli osvetliti ali pojasniti. Zdi se, da se mu je godilo leta 1873 pri odkritju »slovenskega Abrahama a S. Clara« v Soči isto kot nekoč Levstiku s korenem, ki naj bi bil »podstava petnajstim jezikom«. Navdušen nad svojo najdbo piše namreč četrtega julija Jerici: »Kaj ne, da moramo Slovenci ponosni biti na tega vrlega, naivnega, pa obenem robatega in učenega kapucina. Glej, in mož je po Slovenskem skoro čisto neznan. Jaz sem prav ponosen na to, da sem ga našel, vsaj za

velik del slovenskega občinstva... Oh Ti ne veš, koliko lepih stvari sem jaz uže našel v našem starem slovstvu, katerih morda ne pozna drug nego Levstik.«

Zavoljo preprostega, kramljajočega sloga, a vendar resnega tona in prizadevne verodostojnosti, dasi brez posebne globine so vzbudile Levčeve biografije kmalu pozornost. Pokazal je v njih vse vrline dobrega opazovalca, spretnega presojevalca, a tudi bolj opisovalca kot pa raziskovalca in prodornega iskatelja. Kot tak pa je dobi ugajal in bil konec sedemdesetih let že priznan kulturni delavec. Celestin mu pravi v pismu z dne 4. novembra 1880, da je v takih stvareh že »star praktikus«. Cimperman se leto kasneje nanaša le na njegovo sodbo in ga prosi za sliko, da bi jo dal med »svoje ljubce« Stritarja, Kersnika, Jurčiča. Kersnik ga nagovarja, naj v reviji vedno kaj svojega prinese, češ da so njegova »priobčevanja jako zanimiva«, Trdina pa zatrjuje, da je njegov glas »ne le v slovstvenih, ampak sploh v narodnih rečeh po pravici veljaven«. Mencingerjeva pozdravna brzojavka kranjskega literarnega društva govori o Levcu, ki da si je »v vrsti imenitnih Francev, Franjev, Francov, Francetov in Frančiškov pridobil, ... za narod in slovstvo častno mesto«.

Zamisel o slovenski slovstveni zgodovini je spremljala Levca skoraj vse življenje, le da ni prehodil poti od zamisli in sklepov do uresničenja. Še 18. januarja 1884 je pisal Staretu, da bo začel v drugi polovici leta, vsekakor po opravljenem profesor-skem izpitu, objavljati biografije slovenskih pisateljev.⁵⁶ Vendar pa ni tega nikoli storil. Niti za časa svojega uredništva in lastništva Ljubljanskega Zvona, niti kdaj kasneje. Tudi slovstvene zgodovine ni nikoli napisal. Pač pa je dovršil dve drugi daljši deli. Eno je iz področja slovenske politične zgodovine izza turških vpadov na Slovensko, eno pa iz področja slovenskega pravo-pisa.

UREDNIK

Kakšno vlogo je imel Levec pri ustanavljanju Ljubljanskega Zvona, se ne da točno dognati. Ljubljanski literati so se bržčas pogovarjali o novem literarnem listu v Ljubljani že pred objavo Vabila na naročbo Kresa. V nasprotnem primeru Jurčič ne bi bil mogel navesti v svojem prvem naznanilu »novega slovenskega leposlovnega lista« kar »skupine pisateljev prof. Franja Levca, Janka Kersnika, dr. Ivana Tavčarja in Josipa Jurčiča«. ¹ O čem natančnejšem in podrobnejšem pa po vsej verjetnosti še niso takrat razpravljali, kajti Jurčičeva notica ne omenja niti imena nameravane revije niti njenega programa.

Tudi navedba kar štirih imen v zvezi z novim listom v Ljubljani ni bila brez pomena. Zanj so vsekako bila dobro priporočilo in reklama. Jurčič je bil znan kot najboljši takratni slovenski pripovednik. Tudi Kersnik in Tavčar nista bila neznana, Levec pa je veljal za najboljšega sodobnega biografa.

Najverjetneje je, da je bilo Levcu namenjeno uredništvo že spočetka. Imel je v dunajskih letih dovolj vpogleda v uredniško delo, enako izza Sočinih časov. Dostopni so mu bili tudi Narodovi predali. V uredniških poslih torej ni bil laik. Bil je vesten, delaven in vztrajen. Imel je tudi dovolj stikov s slovenskimi kulturnimi delavci. Bil je primerno razgledan vsaj po slovanskih literaturah, pa čeprav v nemških prevodih. Do dobra je bil znan s slovensko kulturno preteklostjo. S paznim očesom je spremljal sodobno kulturno dogajanje. Že ob Stritarjevem Zvonu je pokazal nagnjenost, biti sodobnosti marljiv registrator. V slovenskem knjižnem jeziku je šel zmerno pot; bil je toliko pedantičen, da se ni bilo bati, da bi se kmalu naveličal dajati prispevke na jezikovni brus. Toliko prednosti kakor on ni imel za ta posel nobeden izmed ostale trojice. Kersnik ne bi mogel biti urednik že zavoljo bivanja na Brdu, izven Ljubljane. Jurčič je urejeval Slovenski narod, političen list, ki je bil prav v tej dobi skoraj neprestano v polemiki s Slovencem. Tavčarju niti Jurčič ni preveč zaupal, Levec pa ga je imel za »previhravega« in »premladega«. Da je bil podpisan prvih pet številk vendar le Tavčar za odgovornega urednika, ni nič čudno. Bil je verjetno določen, da kot jurist zastopa in zagovarja list pred oblastmi, kajti Levec je bil državni uradnik. Zanimivo pa je, da je Levec prvič podpisan kot odgovorni urednik revije v isti šesti številki, kjer naznanja LZ smrt svojega »ustanovnika« Jurčiča.

Slovenska javnost je sprejela vest o novem listu v Ljubljani

kaj različno. Slovenec in štajerci so se postavili izključno za celovški leposlovnik. Kresovci so na tihem hudo zabavljali, dasi sami niso bili na jasnem, kakšen bo prav za prav ta leposlovnik. Macun na primer izraža v pismu Trstenjaku z dne 18. novembra 1880 strah pred »Stritarovim-Levčevim krdelom«,² medtem ko meni Vodušek dne 15. oktobra 1880 v pismu na istega naslovljenca, da bo LZ pisan v Jurčičevem smislu.³ Naprednejše pa je novica o novem leposlovnem listu v Ljubljani močno navdušila. Za njegovo usodo izven Ljubljane pa sta se najbolj zavzemala Erjavec v Gorici in Stare v Zagrebu.

Delo za zbiranje sotrudnikov je bilo zvečine prepuščeno Levcu. Na pomoč pa mu je priskočil predvsem Jurčič. Povabil je Poznika in Erjavca, sprejel je prve Kodrove⁴ in Trdinine prispevke,⁵ poslal je Trdini prvi honorar.

Če je uredniku potrebna nesebičnost, uslužnost, vljudnost, obzirnost na vse strani, podvzetnost, natančnost, če mora biti urednik tudi organizator, neumoren delavec, iskatelj, bodritelj starejših, vodnik in mentor, a tudi podpornik mlajših, če mu je potrebna uglednost, včasih tudi kakšna spretna diplomatska poteza, — potem niso zaman številne izjave o Levčevi sposobnosti za prvega urednika te najstarejše slovenske revije, potem je lice prvih desetih letnikov Ljubljanskega Zvona v glavnem sad Levčevega izpodbujanja, priganjanja, prigovarjanja, mnogokrat celo moledovanja.

Čvrsto zastavljeni korak lista bi res utegnilo zavirati Levčevo nagnenje k malodušnosti, razdraženosti, pa tudi zamerljivosti, da ni bilo v sotrudniškem krogu vedno iniciativnega Janka Kersnika, a tudi kaj izpodbujajočega Josipa Stareta in neumornega Rutarja. Levčeva korespondenca sama priča, da ne bi dočakal list nikoli desetletnice, da ni bilo Kersnikove izpodbujajoče besede, pa čeprav je imel Levec morda ravno s Kersnikovimi prispevki največ preglavic, ker so prihajali skoraj vedno prepozno. Ista korespondenca pravi tudi, da brez Kersnikovega kritičnega očesa in finega okusa prvih deset zvezkov Ljubljanskega Zvona ne bi bilo takih, kot jih poznamo danes. V svoji razdraženosti, v razočaranju nad slovenskimi razmerami in nad najbližjimi ter v skrbi za svojo družino bi bil Levec Ljubljanski Zvon celo ustavil že ob tretji obletnici lista, da ni bilo zopet Kersnika, Staretovih obljud, a pod vso razočaranostjo tudi v Levcu vendar še tlečega idealizma in želje, dati Slovencem leposloven list, ki pa bo vendar imel »za vsakega nekaj«. Še bolj se je pokazal vpliv teh dveh sotrudnikov v kritičnih letih 1886, 1887 in 1888, ko je bil Levec že pripravljen, potegniti črto pod vsem zvonovanjem in se posvetiti drugemu delu, oziroma zakrniti se.

Enega pa ni mogel vzeti Levčevemu listu nihče, namreč kompromisarstva glede ideološke in estetske sodobne polemike. Razen Kersnika tudi ni bilo nikogar, kdor bi se upal stopiti na plan, sprejeti vsaj Mahničovo rokavico in zaklicati: »Taki ste vi, taki smo pa mi!« — Če pa je bil še kdo, ga je zakril urednikov spravljivi plašč ali pa obrusil osti Levčev strah pred odkritim bojem in — škandalom!

In enega ni mogel nihče dati Levčevi reviji: razglednosti po takratnem literarnem snovanju v Evropi, prizadevnosti, ta evropski pohod vsaj dojeti ali registrirati, če že ne naravnati tudi svojih korakov po njem.

Idealizem in nesebičnost, ki sta vezala Levca na LZ, izpričuje vsak korak, dasi brez neposrednih besed, ki naj bi na to posebej opozarjale.

Ker je mislil na svoj list brez sebičnosti, ga je tembolj zadel Malovrhov očitek, češ da je dejal Levec konec l. 1881 sourednikom: »600 gld. zahtevam za svoj trud, ostalo za razne stroške« — in da je hotel pustiti Kersnika, Tavčarja in Jurčičeve dediče brez dividende. Ni čuda, da se je torej še v isti sapi zahvalil Malovrhu za nadaljnje poročanje o hrvatskih kulturnih novicah in ga odslovil. Ko se je kasneje povečala družina prvega urednika in takrat že tudi lastnika Ljubljanskega Zvona, ko so ga trle tudi gmotne skrbi,⁶ je sicer ozir na praktičnost nekoliko zatrl idealizem, a revija je bila Levcu vendarle ves čas leposlovno glasilo, nikar morda denarna ustanova ali pa denarni vir.

Levčeva uslužnost do sotrudnikov je bila tolika, da se je včasih bližala že servilnosti. Pošiljal jim je vire za znanstvene članke,⁷ časopise za sestavo prispevkov Slovenskega glasnika. Tudi za vire leposlovnih doneskov je skrbel in se ni pomišljal pisati drugim zanj, če jih sam ni imel. V želji, da bi imel čim več sotrudnikov ob sebi, se je potegoval za to, da bi prišel ta ali oni v službo v Ljubljano. Gregorčiču se je v protiuslugo za pesmi sam ponudil za korektorja njegovih poezij, kakor za prvo tako tudi za drugo izdajo leta 1884.⁸

Levca je bila pri urejevanju Ljubljanskega Zvona in v občeivanju s sodelavci sama v l j u d n o s t i n o b z i r n o s t na vse strani. Tudi takrat, ko bi njegova narava v drugih okoliščinah vzkipeala, se je kot urednik potuhnil sam pred seboj, požrl gnev, jezo in nezadovoljnost ter — moledoval, da je dobil vsaj eno pesem.

Še bolj je prihajala do izraza njegova obzirnost pri p o p r a v a h prispevkov. Najraje je pripisal svoje opazke na rob ali pa na priloženi listek, popravil tu in tam jezik, v skrajnem primeru je zapisal opazko, potem pa rokopis vrnil avtorju. Šele če je bil tudi ta zadovoljen, je šla stvar v tisk.⁹ Edino če se je hotel koga iznebiti, je popravil rokopis kar sam in ga dal v tisk, ne da bi obvestil avtorja.¹⁰ Levčeva spravljalnost in obzirnost na vse strani tudi izven Zvonovih sotrudnikov je šla celo tako daleč, da že ni bila smeri lista več koristna. Kolikokrat mu je samo Mahnič vrgel rokavico — in kaj je rekel Levec? »Tu velja v odgovor le ironija, humor in satira«, je pisal glede Mahniča Kersniku 22. julija 1888.¹¹ Kolikrat se je dvignil Slovenec proti Zvonovcem in kolikrat je prijemal Levca zavoljo liberalstva, češ da je vera mladine v nevarnosti, če ima dežela takega šolskega nadzornika. In kaj je storil Levec? Oblekel je spokorniško haljo in kar v točkah našteval dokaze za svojo versko gorečnost v članku Duh Trstenjakov po Ljubljanskem Zvonu,

objavljenem v desetem letniku revije (319—320). — Pa ga je zopet prijel Slovenec zavoljo Vereščagina, češ da je LZ prvi pri Slovencih »hvalisal« Vereščaginovo »meso-slikarsko« umetnost. In kaj stori zopet Levec? Hitro sestavi popravek ter zatrjuje in dokazuje v svojem članku Pro domo, natisnjemem v šestem letniku revije na strani 127, da je ravno njegov list med tistimi, ki so taki smeri v slikarstvu in v lepi besedi najbolj nasprotni. Drugič zopet bi rad dr. Celestin pisal o Poljski in sploh o slovanskih stvareh. Kar je pohlevnega, se natisne, drugo ostane v predalih in izide kasneje v Slovanu.¹² Cimperman bi rad objavil kmalu po Bleiweisovi smrti nekaj pisem tega svojega nekdanjega mecena, a jih Levec vrne — da ne bi bilo škandala, kakor se izgovarja Kersniku dne 19. marca 1882. Dr. Karel vitez Bleiweis-Trsteniški je bil zasačen pri literarni tatvini. Dal si je prestaviti iz nemškega zdravniškega časnika Irrenfreund neki članek o umobolnih in ga je v osmem letniku Ljubljanskega Zvona objavil kot svojega. Levec prejema ogorčena pisma, a kaj stori? Osmega februarja 1888 piše Kersniku: »Prosim Te: Redivivus ali Recidivus, naj pusti našega viteza Trsteniškega zaradi njegove literarne tatvine pri miru.« Selak je napisal razpravo Kaj je lepo. Najverjetneje v odgovor istodobnemu razglabljanju Dom in svetovega urednika in njegovega ugotavljanja, da je lepo samo to, kar je tudi нравno dobro. Kersnik je stvar že pripravil za tisk in jo poslal v Ljubljano 5. decembra 1889 za prvo številko desetega letnika. Tudi Levec jo je sprejel, a na poti v tiskarno je pripisal za faktorja Hribarja, naj izpusti Selakov članek, ako ni prostora. Kersniku pa je sporočil na starega leta dan 1889, da mu Selakov članek kaj malo ugaja, češ da je prebarbarsko pisan, razen tega pa da bi pomenil natisk omenjenega prispevka ponovno izzivaje Mahniča. Zato tudi ne najdemo v Levčevem listu takih odkritih besed kakor na primer v Stritarjevem Zvonu. Levec gre raje preko tega, ali pa odriva tako delo na Kersnika. To opažamo pri Funtkovem Gođcu,¹³ pri Aškerčevih Baladah in romancah, pri Beatinem dnevniku Luize Pesjakove,¹⁴ pa tudi v Listnici.

Mnogoštevilni »Quid tu censes?«, ki jih je Levec naslavljal na Kersnika, so tako pogosti, da jih ni mogoče imeti več zgolj za formalna vprašanja.

Urednik bi rad zvedel pri brdskem prijatelju marsikaj. Rad bi predvsem spoznal njegovo sodbo o prispevkih v prozi, pa tudi o pesmih. Rad bi, da bi mu popravil Detelovo Malo življenje, Masljevega Krokarjevega Petra in druge. Celu svoje lastne sestavke mu je pošiljal pred objavo v pregled.¹⁵ Notar z Brda pa se je tega tudi zavedal. On je stavljal Deteli »pogoje« za natisk Malega življenja,¹⁶ on je imel pri sebi povest med tiskanjem in jo predelano sproti pošiljal v Ljubljano. Levec je želel tudi, da bi primešal Kersnik nje-govim žolčnim odgovorom v polemiki svojega humorja in elegance.

Ko se je obregnil v deseti številki drugega letnika Kresa Jos. Ogorek ob Levčevu iz Viena prepisano poročilo o neki novi drami poljskega pisatelja Fredra, je Levec vprašal 3. oktobra 1882 naj-

prej Kersnika, kaj in kako naj odgovori. Nato pa je natisnil besede iz Kersnikovega pisma z datumom naslednjega dne tudi v Urednikovi listnici enajste številke svojega glasila. Ko se je leta 1885 zopet razdrlo dobro razmerje med Stritarjem in Levcem, si sledita dve urednikovi pismi Kersniku z dne 26. oktobra in 1. novembra s prošnjo: »Prosim Te, prijatelj, odgovori prijateljski! Povej mi, kaj naj mu odgovorim!« Levčevemu odgovoru poslancu Weitlofu, ki je napadel pred državnim zborom LZ in njegovega urednika, je tudi dal Kersnik svoj imprimatur. Petega maja 1887 namreč odgovarja na Levčevo prošnjo: »Vračam Ti korekturo. Pa mislim, da je dobro in prav tako, kakor si naredil; ostreje bi bilo morda slabeje, ker sam ne smeš biti strasten, kjer govoriš proti strasti.« Ko so se vrstili konec leta 1888 napadi na Levca, je ta napisal odgovor, a ga najprej poslal Kersniku v presojo. »Spisal sem priloženi članek že pred tremi dnevi«, piše Kersniku 17. novembra, »pa se ne morem odločiti, da bi ga objavil. Prestrasten se mi zdi... Tudi se mi zdi, da bo vsak lahko uganil pisatelja. Ali ne? Kaj Ti misliš? Morebiti bi hotel Ti članek kaj preurediti?« Tudi zagovor in odgovor oblastem zavoljo revije je videl Kersnik pred končno redakcijo. »Kako se hočem zagovarjati? In sam sebe! Kar bom napisal, Ti pošljem v soboto s pošto, a prosim Te, preberi, popravi in pošlji z o b r a t n o«, je prosil Kersnika zaporedoma 17. in 18. januarja 1889. Prijatelj z Brda je ubogal in storil to tri dni kasneje.

Dobrodošel je bil Levcu vsak Kersnikov svet, zaželjena je bila njegova sodba tudi v lastnih načrtih. Ko je mislil izdati jeseni 1882 almanah, je to sporočil 5. aprila Kersniku ter ga prosil sveta in pomoči.

Večkrat se nanaša tudi na Kersnikovo odločitev, kaj naj sprejme v revijo in česa ne.¹⁷

Že od vsega početka kažejo urednikova pisma, kaj vse je dal Levec na Kersnikovo velnico.¹⁸ Kar ne izvemo iz njegovih pisem Kersniku, pa nam povedo Kersnikova njemu. Pravijo pa med drugim, da je Kersnik izločil že prvo leto iz gradiva, ki je bilo pripravljeno za LZ, neko dramatično sliko, kakor priča pismo z Brda dne 10. avgusta 1881.

Pričajo tudi, da Levec ni vedel, kaj naj bi dejal Celestinovemu Našemu obzorju, pa je zato naglo poslal vse Kersniku s pripisom: »Janko, preberi in hitro oddaj svoj glas!« Nato pa se je v odgovoru Celestinu skrtil za Kersnikovo sodbo. Pod vplivom Kersnikovega mnenja je sestavek celo natisnil, dasi ga je prvotno menil poriniti v matičin Letopis.

Vendar pa je bil vsa ta leta Kersnikov glas v pretežni meri le posvetovalen. Ne tako tudi kasneje. Prav deveti in deseti letnik sta vsaj glede leposlovnih prispevkov njegovo delo, če je res, da je glavno urednikovo delo v izbiranju rokopisov, odločanju, kaj naj pride v list, kaj ne, pa tudi v stvarnih spremembah, če jih gradivo potrebuje, in v mentorstvu mladih. Levec je nato gradivo, ki ga je pošiljal Kersnik, le razvrščal in molčal.¹⁹

V svoji podvzetnosti, uglajenosti in prilagodljivosti je Levec vedno vedel ubrati pravo pot, da je svoje sotrudnike pridobil za list, a jih tudi obdržal, navezal nase in na glasilo. Ko prebiramo, s koliko skrbjo motre vidnejši med sotrudniki Zvonovo rast, kako zasledujejo njegov razvoj, kako opozarjajo urednika tudi na drobce, kako ga drezajo, naj povabi še tega in onega, naj se spravi z Gregorčičem, naj piše spravljivo pismo Stritarju, naj seže v roke Tavčarju, naj spomni Erjavca starih dobrih časov, se nam zdi, kot da tvorijo vsi glavni sotrudniki eno družino in da jim LZ ni le glasilo, kjer pač lahko objavljajo svoje spise, ampak da jim je to skupno ognjišče, ki ga kurijo vsi, vsak po svoji moči, in kjer se grejejo vsi, dasi hodijo načelno tudi različna pota.²⁰

Sredstva, s katerimi se je bližal Levec slovenskim kulturnim delavcem, da bi jih pridobil za sotrudnike, oziroma pripomočki za uspešnost prošnje, so bili kaj različni.

Predvsem se ni pomišljal vzeti v roke kadilnico, če je bilo treba.²¹

To Levčevo lastnost so spoznali kaj kmalu vsi sotrudniki sami. Iz marsikaterega odgovora veje rahlo nezaupanje in vprašanje, ali ni vse to morda le hvala iz potrebe. Funtek 3. julija 1883 ponovno in izrecno prosi »vsaj eno« odkrito in ostro Levčevo sodbo. Tudi Deteli se zdi v zvezi z njegovim Velikim grofom v pismu z dne 28. dec. 1883, da Levec preveč in prisiljeno hvali. Stare v pismih z dne 2. julija 1884 in 1. aprila 1885 resno dvomi, ali je Levčeva hvala njegovih povesti res iskrena in utemeljena.

Če je Levec menil, da hvala ne bo zalegla, je segel med dopise drugih sotrudnikov in naštel naprošenemu, če že ne vsega gradiva posameznikov, pa vsaj njihova imena. Tako piše Staretu 23. 10. 1880: »Do sedaj so nam obljubili sodelovati profesorji Pleteršnik, Tomo Zupan, Jesenko, Erjavec, Šuklje, dr. Detela in Rutar v Kotoru, dalje kaplan Simon Gregorčič v Rifenberku (Zvonov X).«

Viri pa pravijo, da mu je Šuklje šele 11. novembra naznanil, da se sme zanašati nanj in na Detelo. Rutarjevega odgovora ta dan verjetno tudi še ni imel, ker je pismo iz Kotora datirano z dne 21. oktobra, Erjavec pa mu je šele 30. oktobra za trdno obljubil svoje ter Gregorčičevo sodelovanje.

Drugod je zopet naznanil obljubljeni mu spis, še predno ga je dobil, in tako nekako prisilil pisatelja, da se je podvizal, kakor je to storil, ko le ni hotelo biti Celestinovega Belinskega. Pošiljal je tudi honorarje že vnaprej, da je tako tudi moralno navezal sotrudnika na svoj list.²² Če pa tega ni mogel storiti, pa je vsaj obljubljal honorar že obenem s prošnjo za prispevek.²³ Skrbel je, da so dobili sotrudniki ob koncu vsakega letnika zaslužen plačilo.²⁴ Važnejšim, bolj potrebnim ga je dajal tudi med letom, dasi to ni bila pri Ljubljanskem Zvonu navada. Poročal je v svojem listu o napredovanju svojih sotrudnikov in skrbel za ugodne ocene njihovih naporov. Za zakasnitev z objavo kakšnega spisa se je takoj sproti opravičil. V tem pogledu je zanimivo pismo, ki ga je pisal 28. decembra 1880 Staretu: »Prosim Vas, ne bodite hudi! Vaš članek o hrvaški Matici,

dasi že tri tedne stavljen, ne pride v 1. Zvonovo številko. Ker je literarne vsebine, smo ga odločili za tretjo ali četrto polo, a k vsej nesreči pošlje prof. Erjavec šele 20. t. m. svoj spis, ko je bil list že poln. Zategadelj sem moral najprej svoj članek o Virku vreči iz lista; potem se je Levstik tako široko razkoračil, da nam je prostor pošel in naposled nam izroči še prof. Tomo Zupan spis o Prešernu šele na sveti dan 25. t. m. ... Jaz sem nato zahteval, da se izpusti jezikovni članek prof. Šumana, a ugovarjalo se mi je spet, da je Šuman edini Štajerec, ki piše v 1. številko. Torej ozire spredaj in zadaj, na desni in na levi! Odločili smo torej, da morate Vi iz lista in sicer zategadelj, ker prvič niste podpisani z vsem imenom in drugič ker bi morda vendar Bleiweis, ki nam ni posebno prijazen, utegnili najti v Vašem članku kakšno tendenco naši Matici neprijazno in vsaj s 1. številko bi radi pridobili mnogo prijateljev, a nobenega nasprotnika. — Lepo Vas torej prosim, oprostite in nikar ne zamerite! Saj poznate naše ljudi, vsak bi rad v 1. listu, vsak je črez mero občuten in celo med uredniki se nahajajo možje, ki se kapricirajo, da mora baš to ali ono iz njih peresa priti v list...«

Glasila gratis, izvzemši najpotrebnejšim, ni pošiljal. Štrekelj mu sporoča 6. aprila 1883, naj mu odračuna od honorarja naročnino za list. Celestin pošilja naročnino 28. 10. 1883, 6. jan. 1882 tudi Stritar. Edino Cimperman, Gestrin in Ernestina Jelovškova so dobivali list gratis, pa še ti so morali prositi zanj.

Najmočnejša vez med urednikom in sotrudniki pa so bili osebni stiki in korespondenca.

V Ljubljani so se shajali že leta 1881 v Tavčarjevem hotelu na sobotnih zabavnih večerih, oziroma so se srečavali v službi ali v družbi sotrudniki revije, ki so stanovali v Ljubljani: sodni adjunkt dr. Dolenc Hinko, načelnik banke Slavije Ivan Hribar, Jurčič, cand. prof. Lah Evgen, Levstik, leksikograf Pleteršnik, Remec, slikar Šubic Ivan, kontrolor mestne blagajne Valenta Vojteh, profesor Wiesthaler, advokat in deželni poslanec dr. Zarnik, Zbašnik, Žvab Lovro. Na realki je Levec lahko sleherni dan govoril s Tomo Zupanom, na Žabjeku je lahko obiskal Cimpermana. V Ljubljano se je pogosto vozil po opravkih Kersnik. Trdino in Vrhovca je mogel Levec obiskati med počitnicami, ko je hodil na Dolenjsko. Kasneje so prišli v Ljubljano še Franke iz Kranja, Rutar iz Splita, Šuklje iz Dunajskega Novega mesta. Skozi Ljubljano se je vozil na počitnice blizu Kamnika Stare.²⁵ V Zagrebu je obiskal Stareta Trdina,²⁶ na Brdu sta se oglasila pri Kersniku Gorazd in Zvonov urednik.²⁷ Gregorčič je prihajal v Ljubljano zavoljo izdaje svojih poezij.

Nekatere med sotrudniki je družilo celo tesno prijateljstvo. Najbolj neposredno prijateljstvo je vladalo med Levcem in Kersnikom. Med Levcem, Šukljetom in Kersnikom se je sicer včasih zrahljalo zavoljo Šukljetove vihravosti, a se je vedno znova vzpostavilo. Jurčiča, Erjavca, Gregorčiča in Gruntarja je družilo vse do Jurčičeve smrti toliko iskreno čustvo, da je naravnost ganljiva skrb, ki veje

iz Erjavčevih pisem Levcu, ko sprašuje goriški profesor svojega stanovskega tovariša v Ljubljani o Jurčičevem zdravju.

Druge je zopet vezalo medsebojno spoštovanje bodisi učencev do učitelja — Pagliaruzzi, Štrekelj, Rutar, Vrhovec, Gestrin do Levca, — občudovalcev do vzornika — Cimperman, Levec; Marica Bartolova, Kersnik, — vzajemnost stanovskih tovarišev. Tikal se je Levec s Kersnikom, Šukljetom, Jurčičem, Celestinom, Gregorčičem, Gruntarjem, Antonom Kosom, Cestnikom, Šantljem, Tonejcem, Vrhovcem, Lavtarjem, bržčas tudi s Tavčarjem, z Levstikom pa le takrat ne, ko sta bila sprta. Verjetno je tikal najbližje stanovske tovariše iz Ljubljane. Vse druge sotrudnike je vikal, ogovarjal »spoštljivo« in se jim »vdano« priporočal s formulami, kakršne so bile takrat v navadi.

Levčeva pisma enakim in nižjim so neprisiljena, vljudna. Če pa je pisal n. pr. Jagiću, ni varčeval z epiteti. Razen dopisov Kersniku in Staretu v kasnejših letih, nekaterih Trdini in Erjavcu njegova pisma niso neposredna. V splošnem je njihova vsebina zgolj uredniška. Le v pismih Staretu in Kersniku se ustavlja tudi pri drugih problemih. Pri Staretu bolj oprezno in največ o slovensko-hrvatskih političnih in kulturnih vprašanjih, pri Kersniku pa tudi o ženi, otrocih, domačih skrbeh in o ljubljanskem traču.

Pogrešamo pa v vseh Levčevih pismih jasnega odnosa do svetovnonazorskih in drugih izpovedi. Vse preveč je v njih malenkosti iz morečega sodobnega ozračja in vse premalo tega, kar bi moglo služiti za oporo tistemu, ki bi mogel najti v njihovem piscu več kot pa lastnosti sicer prizadevnega, a v bistvu nič nadpovprečnega človeka.

Levec je postal dober dopisnik prav za prav le iz potrebe, ker je moral biti kot urednik s svojimi sotrudniki vedno v stikih. Sicer pa je neredko tožil že v prejšnjih letih, kako težko se spravi k pisanju. To izpričujejo tudi njegovi tovariši iz dunajskih ali pa že ljubljanskih gimnazijskih let, ko se pritožujejo, da jim Levec na pisma ne odgovarja.²⁸

Slog njegovih pisem je kaj različen. Odvisen je od razpoloženja. Vendar pa je le redko brez domislic, citatov iz klasikov ali pa iz nemških pesnikov, — v dunajskih letih tudi iz francoskih. Ob praznih predalih zaide včasih tako daleč v moledovanje in tarnanje, da ga Kersnik upravičeno zavrne dne 22. junija 1886: »Le ne tarnaj tako po babje!«

Imel pa je Levec s svojimi sotrudniki tudi tako smotrno obveščevalno službo, da je bil takoj poučen o vseh važnejših dogodkih po slovenski domovini in še izven nje.²⁹

Sveti, ki jih je dobival Levec od svojih sodelavcev, in jih večinoma tudi upošteval, so bili kaj različni. Opozarjali so urednika na pisatelje in kulturne delavce, ki še niso bili v krogu sotrudnikov, ali pa na take, ki so sicer že bili med njimi, pa so se kasneje odmaknili bodisi iz osebnih, bodisi iz načelnih ali političnih razlogov. Drugi zopet so se nanašali na notranjo ureditev revije, tretji pa so ured-

niku naravnost ali pa z nenaklonjeno oziroma prijazno sodbo svetovali, oziroma odklanjali posamezne prispevke.

Tako sprašuje Erjavec Levca že 30. oktobra 1880, ali je povabil tudi Stritarja in ali ni ponovno poizkusil pri Mencingerju. Iz svoje okolice nasvetuje kot sotrudnike prof. Jenka, prof. Šantla, Podgornika, Sočinega urednika, Pagliaruzzija. Radoveden je tudi, kaj je s Kermavnarjem, kaj z Detelo, kaj s Trdino in kaj z Levstikom... Janko Leban je 21. junija 1883 pridobil na mesto V. Valente za poročevalca »o muzikalijah« Danila Fajglja. Stare je drezal zagrebške Slovence, Stritar je pisal užaljenemu Gregorčiču, kakor je sporočil Levcu 16. aprila 1882, naj pošlje zopet kaj pesmi za LZ, Kersnik pa je večkrat naganjal Levca, naj napiše čimprej nekrolog Jurčiču. Gregorčič prigovarja 28. julija 1881 Levcu, naj vendar podreza Zarnika, da popelje Zvonove bralce tudi kam iz »šentpeterske akademije«. Stritar ga opominja, naj opozori ob priliki mlade pesnike, naj se izogibajo »nevarnosti, igrati se preveč z obliko«. Stare ga prosi, naj pazi, da si ohrani vse pisatelje, zlasti pa naj si odgaja »mladi zaroč«. Zvonu naj daje tako leposlovje kot znanost, da ne bi postal list preveč znanstven. Posebno pa mu polaga na srce, naj nikoli ne zanemarja Slovenskega glasnika in mu prigovarja, naj poroča tudi o gledališču, o odborovih sejah Matice slovenske, Dramatičnega društva, Glasbene matice itd.

Celestin mu svetuje 16. marca 1881, naj se razgleda po Ruskem. Osemindvajsetega decembra 1883 priporoča Ljubljanskemu Zvonu »utile dulci« po načelu, »naj bode berilo zanimivo, pa vendar ne površno, mari z re lo, p o d u č n o i n o d g o j n o«, češ »k r e p k e, z d r a v e h r a n e p o t r e b u j e m o, u č e n j a š k e g a f i l i s t r s t v a p a n e.«

Trdina opozarja Levca 16. junija 1883 na domači besedni zaklad in mu večkrat sproti našteva germanizme ali barbarizme, ki so še ostali v reviji kljub urednikovemu ostremu čutu in skrbi.

Levčeva natančnost in skrbnost pri urejevanju se odraža poleg drugega predvsem v točnem izhajanju posameznih števil, a tudi v nevolji, s katero poroča o neljubi zamudi. Izhajal pa je LZ prva leta točno zadnjega v mesecu. Prvega naslednjega se je že začel razpošiljati. Kasnejša leta pa je imel navadno zamudo. Običajno je bil dotiskan šele prvega ali drugega vsakega meseca, vezan en dan pozneje, razposlan pa tretjega ali četrtega v mesecu. Tudi od tega načela je moral urednik neredko odstopiti zavoljo navade nekaterih sotrudnikov, ki so pisali sproti in z zamudo, kakor Kersnik, Tavčar in kasneje tudi Gestrin. Drugič zopet ni bilo pravočasno črk, tretjič je bila Narodna tiskarna preobremenjena. Od leta 1889 dalje pa je bil urednik odgovoren tudi oblastem za listovo zamudo in plačati v takem primeru tudi kazen. Zato je odslej LZ zopet bolj redno izhajal.

Kot urednik je bil Levec predvsem delaven p r a k t i k. V vzpodbudi, ki je skoraj v nobenem pismu ne manjka, je bil skrajno previden. Glede leposlovnih prispevkov je kvečemu opomnil, da bi rad kakšen roman, novelo, povest, pesem, kaj epskega, ali pa kakšen dramatski prizor.³⁰

Edino pri Kersniku se včasih opogumi in mu naravnost naroča, naj na primer nadaljuje Jurčičeve Rokovnjače,³¹ naj že enkrat napiše tako dolgo obetanega Mamona, že davno obljubljene Bele roke, že dolgo pričakovano Desetnico, naj vendar poišče v svoji miznici, morda bi bilo v njej tudi kaj pesmi.

Vse drugače pa je prosil Levec za znanstvene članke. Staretu je razvil že v prvem uredniškem pismu program za bogata Pisma iz Zagreba.³² Štreklju je naročal, naj mu piše o Szuzjskem in sploh o »svežih grobovih poljskih in čeških«, naj mu oceni Geitlerja, Spomenik za tisočletnico Cirila in Metoda. Opiše naj delo in življenje takrat umrlega Slovaka Tomašika. Fajglju je predlagal, naj napiše oceno o Nedvedovi Devici Mariji. Vse polno je tudi običajnih prošenj, v katerih moleduje Štreklja, Stareta, Celestina, Malovrha za književne drobce o češki, poljski, ruski in hrvatski književnosti.

Levčevo urejevanje Ljubljanskega Zvona se je torej kazalo in izživljalo največ v priganjanju, prigovarjanju in pomaganju sodelavnikom. Kajti on ni bil urednik, ki bi hotel uvajati, ali pa zagovarjati kakšno posebno strujo. Ni odkrival novih vrednot, ampak je le zbiral in prinašal najboljše, kar se je doma porodilo. Po svojem obzorju in estetski izobrazbi je bil niže, kot pa so bili nekateri sodelavniki ustvarjalci. Zato njegova vloga pri listu ni mogla biti drugačna, kot je bila. Dasi je v pogledu spodbujanja sodelavnikov edinstven med vsemi uredniki Ljubljanskega Zvona, pa je vendar izšla v njegovi reviji vrsta prispevkov, ki so prišli v roke uredniku brez njegovih napotkov in iz pobude sodelavnikov samih.

Trdina ga ob pošiljki zadnjih sedmih Verskih bajk naravnost zaispa z gradivom,³³ v pismu z dne 29. 12. 1881 pa mu že razloži tudi načrt za vso svojo pestro zakladnico. »Potem pridejo na vrsto,« piše, »bajke v obliki novel in potopisov — resnične zgodbe, ki so se pripetile na Gorjancih«.

Mencinger ga je iznenadil s Cmokavzarjem in Ušperno v pismu z dne 22. maja 1883 in kasneje z govorom Sulfurija Udrihoviča, edinima satirama v prvih desetih letnikih Ljubljanskega Zvona. Stare je v letih Zvonove suše prihajal vedno z novimi »zasnovami« in polnil od 1884 leta dalje prazne Zvonove strani s svojimi povestmi.

Cimperman je ponujal zdaj Aforizme, zdaj Iveri, zdaj zopet sonete, a kdaj drugič drobce iz prešernoslovja, spis o Andrejčkovem Jožetu ali pa pisma Janeza Bleiweisa.³⁴ Štrekelj je pripravljen napisati referat »o znamenitem delu K. Müllerhoffa Deutsche Altertumskunde II. Bd.«, ki je do str. 120 takrat najboljši opis slovanskih starožitnosti. Brez Levčevega opozorila začne leta 1888 ta njegov učenc tudi z Jezikoslovnimi mrvicami.³⁵

Zgodovinarji in zemljepisci Apih, Fr. Kos, Rutar in Vrhovec prihajajo vedno z novimi načrti in z novimi prispevki.³⁶ Apih bi bil pri volji seči kar nazaj v življenje starih Egipčanov, ali pa opisati vsaj nadvojvodo Ivana in njegove odnošaje do slovanskega naroda. Fran Kos bi rad raziskaval naselitev Slovencev, stare meje slovenske domovine in popravil tu pa tam Rutarja. Rutar se hoče predstaviti s

Slovenskimi naselbinami na Furlanskem. Vrhovec bi rad razen običajnih prispevkov iz slovenske preteklosti³⁷ razkazoval tudi načine potovanja po raznih pasovih zemlje, po morju in po suhem, ali pa dajal Novomeščane na satirično rešeto, oziroma pisal o narodopisnih posebnostih, o lepšanju človeškega telesa, o morjenju otrok, o črnih bukvah i. dr.

Murko pošilja svoje vtise in novice z Ruskega,³⁸ Turner-Ahasver ponuja svoja opažanja o Evropi, o njeni civilizaciji in o ženstvu.³⁹ Celestin obljublja razprave o slovenskih kulturnih delavcih, o Slovanih sploh in o Rusih, a tudi o ženskem vprašanju.⁴⁰

Še bolj kot starejše sotrudnike pa si je znal Levec pridobiti mlade talente.

Če je bistvo mentorstva v glavnem to, da svetuješ, nava-jaš na vire, odkrivaš poti tudi v druga slovstva, popravljaš le prve korake in predvsem vzbujajaš vero vase samega, potem Levec za svoje zmožnosti ni bil slab mentor. Vendar so doslej navadno njegove mentorske sposobnosti precenjevali — seveda pod vplivom Kersnikove in Aškerčeve veličine, ki da sta oba izšla iz Levčevih rok. Prijatelj je trdil v svoji monografiji o Janku Kersniku, da nam ga je Levec »podaril«. V uvodu v Aškerčevo čitanko pa pravi isti avtor, da je tudi tega realista podaril in vzgojil Slovencem Levec. Strmškova izvajanja v Triglavanskih listih proglašajo Levca za »velikega učitelja ne samo učencem, temveč celotnemu slovenskemu narodu«. Izzvene vajo tudi nekako tako, kakor da bi bil šel Štrekelj prav zavoljo Levca študirat slovansko filologijo. To pa je v popolnem nasprotju s Štrekljevim pismom Levcu z dne 7. februarja 1879, ki ga je pisal z razpotja nekdanji učenec nekdanjemu učitelju. Pri oceni Levca mentorja ne smemo prezreti, da še tako dober mentor ne more vzeti tam, kjer ničesar ni. Ne moreš narediti koga za dobrega pisatelja, če je ta brez sposobnosti. Lirika ne boš pretvoril v epika, niti epika v lirika. Za oboje imamo namreč najlepši primer pri Levcu samem. Težko si je misliti bolj potrpežljivega, prizanesljivega, prizadevnega in bolj skrbnega vodnika, kot je bil Levec Staretu. Težko je dejati, da ni Levec poskusil vse, da bi naredil iz sentimentalnega lirika začetnika, gimnazijca Opeke, epika. A kljub temu sta ti dve imeni med slovenskimi boljšimi pisatelji in pesniki — le malo znani. Enako Freuensfeld-Radinski. Z Aškercem se Levec ni nič bolj trudil kot z Opeko. Obema je dajal skrbne vzgojiteljske nasvete glede vsebine, v manjši meri tudi glede oblike pesmi. Poslal in svetoval jima je marsikatero knjigo. Toda do kakšne višine je prišel Aškerc, a kako neznaten je Opeka! Če pa zasledujemo Aškerčev pesniški razvoj, vidimo tudi, kako malo časa je prav za prav trajala Levčeva šola, kako kmalu je hodil pesnik z Globokega že brez Levčeve opore in mimo njega k Čehom, Rusom in na vzhod. Verjetno je, da bi Aškerc brez Levca kasneje ubral pot, ki mu jo je narekovala že njegova narava, ker je bil spočetka nanj Stritarjev in Gregorčičev vpliv res močan, a realist in epik bi postal tudi brez Levca.

Levec je dal Aškercu le migljaj in to je »izredno nadarjenemu«,

sentimentalizmu in liriki že po naravi nasprotnemu mlademu možu zadostovalo. Res je sicer, da je prvi urednik Ljubljanskega Zvona svetoval Aškercu 25. avgusta 1882, naj se poprime pripovednega pesništva, toda storil je to šele, ko mu je Aškerc že poslal prve svoje epske prispevke. Takrat torej, ko se je pesnik že sam predstavil. Levec je pri Aškercu morda le pospešil obrat v smeri, ki je bila za Aškerca edino možna. Saj mu je vendar še 25. maja istega leta,⁴¹ nedavno pred tem migljajem izražal upanje, da »zrase iz vrlega Gorazda s časom . . . Gregorčič II«, in pa veselje, da Stritarjev trud tudi pri njem ni ostal brez sadu. Kot epika je dvignil Levec Aškerca nad Gregorčiča šele v začetku leta 1884, ko mu je pisal sedmega januarja: »Po Ljubljani gre splošen glas, da ima Gorazd več epskega talenta nego Gregorčič.« Takrat torej, ko je tretji letnik Ljubljanskega Zvona že prinesel Gorazdovo Anko, Brodnika, Mutca Osojskega, Stari grad, Poslednje pismo, Usmiljeno sestro.

Ne more se sprejeti brez vsakega pridržka trditev, da bi bil Levec Aškerca »vzgojil«, in da nam je Kersnika naravnost »podaril«. Levčev vpliv na Štreklja je bil ravno tako skromen, omejen le na učenčeva mlajša leta.

Pri Levčevem mentorstvu ob Aškercu preseneča že to, da je bral šmarski kaplan ob prvi Levčevi pošiljki srbskih narodnih pesmi že sam in mimo Levčevih navodil Mažuraničevega Čengić-ago, Step. Mažuranića hrvatske narodne pesmi, Gundulića, Vraza, Kurelčeve hrvatske narodne pesmi. Tudi ni brezpomembno dejstvo, da je Aškerc sam uganil, da »se naše narečje laglje prilaga jambski meri, negoli srbohrvaški«.⁴² Ne smemo prezreti, da mu je Levec ostal dolžan tudi odgovor na taka vprašanja, kot je bilo Aškerčevo, ali ima naš jezik »kako specifično narodno pesniško mero«. Že v začetku 1885 hodi Aškerc sam v šolo po širnem slovanskem svetu, kakor sam poroča uredniku drugega dne v tem letu. Čim bolj je rasel Aškerc, tem bolj pasiven je bil Levec. Morda je res izdrezal iz njega tudi kakšno pesem, ki bi sicer ne bila napisana, ga opozoril na kakšno pesniško vrsto (legenda) ali snovni motiv, a novih potov mu ni pokazal.

Pri Kersniku je Levec le pospešil učenčevo preusmeritev iz nemškega verzifikatorstva v slovensko že pred dunajskim Zvonom. V dobi Lj. Zvona pa je silil s stalnim prigovarjanjem brdskega notarja, da je prenesel tudi na papir, kar mu je nasnoval um. Razen kakšnega opozorila glede snovi in praktičnega pripomočka pa je to dvojje tako rekoč tudi vse. Kersnik je bral sicer na Levčevo opozorilo Draperjevo zgodovino evr. civilizacije in Buckleovo zgodovino civilizacije na Angleškem, toda to Levčevo opozorilo je bilo najverjetneje le slučajnostno in porojeno le iz dejstva, ker so take stvari spadale v stroko, ki jo je Levec študiral. Tako slučajnostno, kakor je bila želja Jeričinega vzgojitelja dne 1. febr. 1869, naj bi tudi ona brala »kako zgodovino ali geografijo, da bi se tudi v tej reči malo olikala«. Kersnik se je šolal največ sam in več pri Jurčiču kot pa pri Levcu. Slednji se je moral čuditi svojemu učencu na Brdu že kot dijaku, kako dobro je poznal tedanje slovensko slovstvo, kakor sam pripo-

veduje v Ljubljanskem Zvonu 1897 na straneh 535—544 v članku Janko Kersnik, prijateljski spomini. Kasneje se je šolal visokošolec z Brda celo v smeri, ki ji Levec nikoli ni bil naklonjen.⁴³ Na Dunaju je pisal podlistke v Tagespresse in Wandererja, ne da bi o tem znancem sploh kaj povedal.⁴⁴ Njegova sicer tako zgovorna pisma materi iz dunajskih let vedo povedati o Levcu le to, da ga je ta prišel čakati na kolodvor in pa da včasih »izgleda jako melanholično in potrto«.⁴⁵ V dobi Levčevega uredovanja Ljubljanskega Zvona je nekdanji učenec nekdanjega inštruktorja prekašal kakor po širini obzorja tako po pojmovanju globine problemov ter po bistri in tehtni sodbi. Kako malo se da umetniško snovanje izsiliti, kaže najjasnejši primer s Kersnikovo Desetnico, za katero je urednik prijatelja z Brda na leta dolgo pestil, a je ostala kljub temu nenapisana.

Na Štreklja je mogel vplivati Levec le kot dober učitelj slovenščine. Da mu je bil nekdanji učenec sprva tako vdan, je razumljivo. Dolžan mu je bil hvalo kot svojemu najbolj požrtvovalnemu podporniku, ki mu je vedno pošiljal honorarje že vnaprej. Nove in široke poglede pa je dobil Štrekelj drugod, pri Miklošiču in v knjigah. Mladi doktor je sicer tudi kasneje rad upošteval urednikove opombe glede svojih prispevkov, v znanstvenih vprašanih, predvsem glede jezika, pa je hodil že zgodaj svojo pot.⁴⁶

Levčev LZ je vseboval tudi nekakšno v a d n i c o za mlade moči, čeprav je bila navadno stisnjena na platnice. Vendar pa se Levčeva listnica v nobenem pogledu ni mogla meriti n. pr. s Stritarjevo. Bila je suha, kratkobesedna, včasih celo osorna. Z eno besedo: preveč šolniška.

Edino dvakrat v vseh desetih letih je Levec spregovoril v Listnici, kaj in kakšnega gradiva bi prav za prav rad. Želi pa: epičnih pesmi brez stalne forme.

Kako vse drugačna je revijina Listnica l. 1889, ko jo je pisal Kersnik! Sicer pove tudi on le redko kaj stvarnega, a iz vsakega stavka in odgovora diha humor, življenje, šegavost.

Pesniške tehnike Levec svojih učencev ni mnogo učil. Raje jim je govoril posredno o tem, ko jim je pošiljal ali pa priporočal Gottschalovo poetiko, še raje pa knjige, v katerih je bilo praktično izpeljano to, kar je kakšna poetika teoretično učila. Tako je poslal n. pr. 11. januarja 1883 Aškercu Hubovo zbirko nemških balad in romanc, Kraljeviča Marka, pesmi o Kosovem polju, Kačiča Miošiča. Zanimivo je, da prosi Freuensfeld-Radinski Levca 17. 1. 1886 skoraj za iste knjige, katere je nekoč bral začetnik Aškerc. Morda je ta prošnja z dne 16. 5. 1886 le odgovor Levcu, da žal Gottschalove poetike ne pozna in da tudi nobene estetike nima. Sicer pa se je Levec omejeval predvsem na jezikovne poprave. Nekajkrat najdemo v njegovih napotkih tudi kakšno pripombo glede mere. Aškercu je vrnil v popravo Svetopolkovo oporoko, ker ni imela pravih zarez deseterca srbskih narodnih pesmi; s Funtkom je tekla beseda o nibelunški kitici ter o stalni zarezi v trohejskem desetercu. V ostalem pa je imel glede oblikovne plati pesniških prispevkov mlajših

moči pri Ljubljanskem Zvonu skrb Levstik. Ko se je ta obrnil od lista, pa Cimperman. Ko je odšel tudi ta, je prevzel mlade Kersnik.

Čim bolj se je Levec bližal svojemu nadzorništvu, tem manj je bil umetniški mentor. Od načela »utile dulci« iz prvih let uredovanja mu je ostalo konec osemdesetih let v nekem pogledu samo še »utile«. V tej dobi dobiva do mladih že svoje značilno stališče, ki se je odražalo v prikriti obsodbi mlajših. Ako bi bil Levec dinamična narava, bi bil zdaj najbrže začel boj proti mladim, ker je sam bil z eno nogo že med starimi. Tako pa je vse svoje nezadovoljstvo izrazil kvečjemu le v kakšnem zasebnem pismu,⁴⁷ sam pa je začel hoditi »na božjo pot na svete Višarje«,⁴⁸ dasi je kdaj drugič utegnil trditi — pa zopet le v privatnem pismu — tudi kaj čisto nasprotnega. Tako je pisal v zvezi z Narodovo izjavo glede Govekarjevega romana V krvi tudi tole: »Tu ljudje ne razumejo književne zgodovine in njenih struj: kakor smo morali preboleti klasicizem, romantiko, svetobolstvo — tako je moral priti tudi realizem in za njim naturalizem — in prišel bi bil, ko bi tudi Slovenijo opažili s kitajskim zidom.«

Važen je Levčev izraz »preboleti«. Teoretično je sicer priznaval menjanje literarnih struj in valovanje, ne spremeni pa taka njegova abstraktna izjava prav v ničemer njegovega odnosa do teh gibanj.

Enako praktičen kot pri pesnikih je bil Levec tudi pri pisateljih. Tudi tu je bil v svojem vodstvu prav za prav le doma. Razen nekaj namigov Staretu na kakšnega francoskega romantika ali pa zmernega realista ni utegnil opozoriti svojega zagrebškega učenca na nič drugega. Omejeval se je le na zunanosti in se zgubljal v drobnarijah. Po njegovi sodbi ne smeš nazvati kakšno osebo v romanu Spaček ali Jazbec. To da ni estetično in ne poetično, ker jazbec je jazbec, Spaček pa preveč spominja na »spaka in spakó«. V povesti moraš napisati, kje se godi dejanje. Sicer utegne kdo misliti, da je v Ljubljani, v resnici pa bi bil kje v Pragi. Daj v dialoge čim več živahnosti, a vendar ne tiste »duhovite pretiranosti«, ki ubija. Izogiblji se izrazov, kakor je na primer »strinja je imela žerjavico pod nogami«, češ »slovenski bravec bi se takoj domislil ljubljanskih branjev in pa tistih grdih bab«, ki »za vodo v Ljubljani prodajajo koferže«, kakor je poučilo Stareta Levčevo pismo z dne 14. 5. 1890.

Levec s svojim mentorstvom ni kazal novih poti. S stalno prizadevnostjo, čuječnostjo in uslužnostjo do mladih pa je dal marsikomuro vero vase in bil mladim v moralno podporo. Štreklja je rešil skrbi za finančno stran doktorata.⁴⁹ Funtku je pomagal dostikrat iz stiske.⁵⁰ Gestrinu je priskočil na pomoč, čim je ta zanjo zaprosil, a Freuensfelda je podpiral pri študiranju. Največ pa je storil za Cimpermana. Pošiljal mu je honorar v naprej, preskrbel mesto korektorja pri matičinih izdajah, prepustil mu isto službo pri Ljubljanskem Zvonu in pri Jurčičevih zbranih spisih. Dobival mu je pri posameznikih darila in vezila, pri Pisateljskem podpornem društvu večkrat podpore in nazadnje tudi stalno pomoč.

*

Sotrudniški krog Ljubljanskega Zvona že od vsega početka ni bil strnjena enota. Prvi revijin urednik je želel združiti ob svojem glasilu vse takratne slovenske kulturne delavce ne glede na njihovo prepričanje in poklic. S tem pa si je nakopal neprijetnega zavirača nemotnega razvoja svojega lista. Miriti je moral notranja trenja, ki so morala nastopiti prej ali slej, požreti marsikatero grenko tako glede sotrudnikov kakor glede naročnikov. Delo so mu lajšali nekateri »diplomati«, ki so bili v sotrudniškem krogu in ki so znali take nesporazume deloma premostiti. Največkrat je posredoval Kersnik, »anima candida«. Med Zvonovci je imel on za tako opravilo največ smisla in sposobnosti. Drugi so posegali redkeje vmes. Stare je posredoval pri Valjavcu, Stritar in Vatroslav Holz pri Gregorčiču, Šuklje in Vošnjak pri Stritarju, Celestin pri Hribarju. Kersnik je zvonil proti toči iz Levstikovih oblakov,⁵¹ miril je Gregorčiča v Logatcu,⁵² zdravil je ranjeno Stritarjevo srce. Tudi Tavčarju je moral pisati Kersnik z Brda v Ljubljano, naj posodi Levcu v Ljubljani iz revijine blagajne denar,⁵³ naj privoli v pritegnitev Stritarja k solastništvu.⁵⁴ Pet let nato mu je zopet pisal po Levčevem naročilu, naj se vrne med Zvonovce. Ko je to dosegel, ga je drezal, naj tudi kaj napiše. Ob Levčevem slovesu pa je zopet posredoval, da je prvi urednik svojo revijo srečno prodal.⁵⁵

Levec je lahko s ponosom sestavljal ob koncu prvega letnika »Imenik gg. pisateljev, ki so spisali Ljubljanskega Zvona I. letnik«. V njem bereš imena vseh značilnejših pripovednikov od Jurčiča pa preko Kersnika, Tavčarja, Mencingerja, Erjavca, Trdine do kramljača Dolenca. Tudi pesniki so bili razen Stritarja vsi, kolikor jih je zmogla takratna slovenska literatura: Levstik, Gregorčič, Pagliaruzzi, Cimperman in »Gorazd v Mariboru«. Za vrednost poljudnih člankov in znanstvenih prispevkov so jamčila imena Stare, Rutar, Štrekelj in Wiesthaler.

Vendar pa je pisal prvi urednik že ta prvi »imenik« v zaskrbljenosti. Jurčiča ni bilo več med živimi. Primer s Tavčarjevim Tržačanom je le zopet potrdil, da krog pri reviji ni enoten. Kazalo je, da se bo reviji sčasoma odtegnil Erjavec, pa najsi je bil Tavčarjev Tržačan res vzrok ali pa samo povod. Že konec prvega leta se je zaklel tudi Levstik, da ne spiše »ne ene vrstice več za Zvon«. Bil je v svoji občutljivosti užaljen, ker ni dobil še devete korekture svojega prispevka. Pretila je suša posebno v poeziji.

V takem položaju je začel Levec že konec avgusta misliti na Stritarja. Pozabil je na pikre besede, ki jih je zapisal v začetku istega leta na njegov račun v pismu Trdini, ker je Stritar na povabilo k sodelovanju pri Ljubljanskem Zvonu le hladno želel »novemu podjetju obilo sreč«. Levec si je od Stritarjevega pristopa k svoji reviji mnogo obetal. Kersniku je pisal na novega leta dan 1882, da bo to dejstvo pomenilo Kresovo smrt, ali pa da bo vzelo celovškemu konkurentu vsaj sto naročnikov, LZu pa jih prineslo vsaj tristo.

K novemu vinu, ki še niti zavrelo ni, je Levec hotel priliti staroga. Ponj je moral po ovinkih.

Zakulisnih potov, ki sta jih prehodila ob tej priliki Kersnik in Levec, ni zvedel nihče sodobnikov, niti Tavčar. In bolje je, da jih ni zvedel. Uredništvu niso bili ravno v čast, nasprotnikom pa bi nudili dobrodošlo in zaželjeno tarčo, v katero bi lahko prožili svoje puščice, če bi hoteli očitati Levcu neiskrenost.⁵⁶

Stritar je odgovoril Kersniku 27. decembra 1881 v znamenitem dolgem pismu, polnem odpuščanja, upanja, tožbe nad osamelostjo in zapuščenostjo, domotožja, svetobolja, v listu, prepletenu z rahlim očitanjem ljubljanskemu krogu zavoljo vedenja ob ustanavljanju LZa in s citati iz Fausta ter s francoskimi rekli, v pismu, izražajočem toliko samozavesti in vere vase samega kot malokatera Stritarjeva izjava. Vendar pa je bilo pri vsem tudi precej občutljivosti in nekaj otroške naivnosti: Stritar predlaga, da pristopi k reviji le, če ga sprejme ljubljanski krog medse za Zvonovega solastnika. V tuji hiši da se ne bi dobro počutil. Zato prosi v citiranem pismu Kersnika, sklicujoč se na njegovo moškost in poštenost, naj obdrži ponudbo zase, sam pa naj sproži to misel pri solastnikih lista kot svojo.

Po kratkem intermezzu s Tavčarjem je bil Stritar sprejet med Zvonove solastnike. Toda uničujoča Levstikova kritika in nezadovoljnost naročnikov je Levca toliko oplašila, da se je nekdanjemu učitelju zopet odpovedal. Tudi zdaj preko Kersnika. Zanimivo je, da nikjer ne izreče o Stritarju svoje sodbe, ampak vedno operira s tem, kar so mu drugi povedali. Temu skuša potem prilagoditi tudi svoj pogled na nekdanjega vzornika.

V drugi polovici 1882 Stritarja ni v Ljubljanskem Zvonu. Tudi s pismom se ni več oglasil vse tja do avgusta 1883. leta. Gotovo je zaslutil, da okrog Ljubljanskega Zvona z njim niso odkriti. Kajti na svoja vprašanja Levcu, kako naj piše vendar, da bo Zvonovcem po volji in da Levec ne bo tarnal nad občinstvom, ni sprejel niti odgovora.

Razen dveh prispevkov v dramatični obliki, Nedolžen in Na ljudski veselici, iz druge polovice 1883 in iz Slovenskega naroda ponatisnjene priložnostne ode Francu Jožefu I. ob priliki njegovega obiska v Sloveniji v juliju leta 1883, nima tudi ta letnik LZa nič Stritarjevega.

Da ni prišlo tega leta do političnega razpora v slovenski napredni stranki, bi verjetno ostalo, če že ne za vedno, pa vsaj za precej časa pri Stritarjevem molku, v katerega se je bil zavil po ne prav korektni Levčevi pripombi v osmi številki revije, kjer je urednik izrazil nevero v govornice, da bi Stritar razdelil svojo odo cesarju v 3.000 izvodih med narod. Toda prazni predali so prisilili Levca, da je zopet potrkal tudi pri Stritarju. Zdaj je dobil odgovor šele na drugo pismo.⁵⁷

Dokler se Stritar ni oglasil, je Levec tožil Kersniku in ga spraševal, kaj naj ta molk pomeni. Ko pa je odgovoril in poslal Siroto, ki je izšla potem na naslovni strani druge številke tretjega letnika, je Levec vzel to na znanje s temi, na Kersnika naslovljenimi bese-

dami: »Stritarju diši dividenda, zato mi je spet poslal — majhno pesem!«

Konec tretjega letnika, tik pred ustanovitvijo konkurenta Slovana, je dosegel imenik Levčevih sotrudnikov številko 120. To se pravi, da jih je bilo skoraj trikrat več kot pa konec prvega leta. Toda tu so bila všteta tudi imena Berbučev, Bezenškov, Brezovnikov, Fajgljev, Franketov, Hubadov, Hudovernikov, Jerebov, Jesenkov, Kermavnarjev, Lebanov, Majaronov, Markičev, Obrez, Pirceev, Podgornikov, Poznikov, Stegnarjev, šumijev, Torkarjev, Valent, Zornov, Zorcev, Žlogarjev, Žvabov in tudi ljudi, ki jih danes vseh niti Slovenski biografski leksikon ne pozna.

Politični razpor v napredni stranki mu je vzel najboljše moči: Erjavca, Gregorčiča, drja. Mencingerja, na pol štreklja in popolnoma Tavčarja.

Edina stara in dobra pripovednika sta bila Kersnik in Trdina, med pesniki pa lepo napredujoči Aškerc, »mnogo obetajoči« Krilan in Cimperman. Funtek se je prevelikokrat grel pri Kresu. Svojmir-Freuensfeld, znan tudi pod psevdonimom J. K., in Gestrin sta prispevala le lirične drobtine. Edina znanstvenika sta bila Rutar in Vrhovec.

Tako je bilo treba seči po suhoparnem Franketovem Pogrebu v indiškem oceanu, zadovoljiti se 1884 tudi s Staretovim Vinkom, tiskati 1885 Detelovega, prej že košu namenjenega Velikega grofa. Kersnik je bil vse preveč zaposlen v političnih praskah. Leta 1884 je prispeval le V zemljiški knjigi, Rojenico in Gospoda Janeza, leta 1885 pa Agitatorja. Trdino je bilo treba dajati v umerjenih obrokih, ker se je opazal vedno bolj gnev duhovščine zoper njegove Bajke in povesti o Gorjancih. Bilo je treba poseči v večji meri po Narodnem blagu, po Lahovih Zemljepisnih črticah, uporabiti Stritarjeve Pogovore. Stritar je res polni list s svojimi Pogovori tja do 9. številke petega letnika. Nato pa je zopet odpovedal. Urednik se mu je zameril, ker je črtal v Pogovoru napad na pesnike domoljubnih pesmi in pa na Aškerčevo Mi vstajamo.⁵³ Zato se je poslovil od Zvona kot sotrudnik in kot solastnik v pismu, kjer obtožuje slovenske razmere in očita Zvonovcem netaktnost. Stritarjeve zaključne besede zvone, kakor da odhaja za vedno: »O tej priliki,« pravi, »ko se poslavljam od Vašega lista, prosim Vas, da mi blagohotno odpustite in pozabite, če sem Vam kedaj nehote kaj neprijetnega storil!«

To, v bistvu tako globlje pismo, je nazval Levec v svoji razburjenosti impertinentno.⁵⁸ Namigoval je tudi nekaj, da mu je Stritar zameril, zakaj se ni bolj potrudil, da bi Matica prevzela izdajo njegovih Zbranih spisov. V Stritarjevih pismih Levcu pa ni o tem ničesar brati. Pač pa je verjetno, da je ozlovoljil »samotarja« tudi Tavčarjev napad v Slovane 1886. Na to meri njegova »zadnja prošnja«, naj LZ sporoči »svojemu občinstvu, če ni drugače, tudi po ‚slovansko‘,« da se je Stritar umaknil.

Levec je bil ves iz sebe. Spraševal je Kersnika, kaj mu je storiti.⁵⁸ Dne 5. nov. 1885 je prosil Šukljeta, naj posreduje. Končno pa je

pisal po Kersnikovih navodilih sam in si — umil roke. Pisal je tako, da je bil nazadnje še Stritar v zadregi, kako naj se opraviči in kako naj vzame nazaj »žalilne« besede. »Če Vas je tista nesrečna beseda, po slovansko' res tako spekla, potegnem jo rad nazaj, prosim Vas tudi — nič me ni sram — odpuščanja za razžaljenje, katero nisem nameraval,« je pisal Levcu 9. dec. 1885.

Ker so Stritarja molče odriivali iz Ljubljanskega Zvona, je sklenil, da bo začel z letom 1886 izdajati na Dunaju »neke zwanglose Hefte, kakor pravi Nemeec, knjižice z vsakovrstno vsebino: politične, socijalne in leposlovne reči, tudi pisma... itd,« češ »tako človek lahko govori, kakor in kar se mu ljubi, brez ozira na tega ali onega, na to ali ono razmero.«

Tudi s tiskarnarjem je imel v tem oziru že nekake razgovore, in Levec je bil tem bolj v skrbeh za svoj list. Bal se je, da mu ne bi zrasel tako nov nasprotnik. Na odkrito Stritarjevo besedo pa je stisnil v pismo Kersniku 9. dec. 1885 le privatno opombo »Janko, uši kašljajo«.

V bistvu se tudi zdaj ni branil Stritarjeve umetnosti. Bil je le proti osti v njegovih Pogovorih. Bal se je za Gorazda, bal novih sovražnikov.

Levčevo poganjanje za nekdanjim vzornikom je čudno tem bolj, ker so bili prav v tej dobi na obzorju že znaki, ki niso napovedovali samo literarno, ampak tudi politično pomirjenje med radikalci in elastiki. Razen tega je javila prav konec leta 1885 trojica Sket-G. Krek in Trstenjak, da Kres s svojim petim tečajem tudi kot znanstven list preneha.

LZ je nastopal šesti letnik gol kot še z nobeno prvo številko. Tako je naslovna udarna Aškerčeva pesem Tat še bolj izstopala. Nasprotje med Trdinovo Hudobico in ostalimi prispevki v prozi je bilo še bolj opazno. Ivan Kovač-Levec je moral seči med svoje dnevnik. Napisal je popotno črtico iz Italije, spomin na svoje popotovanje po onih krajih v dunajskih letih. Urednik Jurčičevih zbranih spisov je izkoristil fragment Slovenski svetec in učitelj. Tem bolj porazno je vplivala številka na naročnike, ker ni prinesla v Vabilu na naročilo napovedane Kersnikove »kriminalne povesti« Testament niti kaj drugega iz njegovega peresa. Staretov čez enajst strani zapadli Prvi sneg je napovedoval »naglo vremensko izpremembo«.

Še bolj revna bi bila druga številka, da ni izdrezal Levec iz Kersnika vsaj Mačkovih očetov. Namesto običajne Gorazdove udarne pesmi pa je »ob tihem grobu... klečal... zamolklo stokal in ječal«, nagovarjal svoj Oveneli cvet in pričakoval Zaželjenega dne — na prvi Zvonovi strani Svojmír-Freuensfeld.

Bolj ali manj podobno lice v leposlovju imajo vse Zvonove številke 6. letnika. Kersnik je dal samo še kratko črtico Mohoričev Tone. Trdina je pripovedoval o Hudobici. Zabaval je s humorja polnim Puščavnikom Florčetom, bičal žensko nazovipobožnost in hvalil slovensko zavednost v Puščavniku Dorčetu. Opisoval je zlo in nesrečo, ki jih je že in jih bo še prinesel Slovincem Zakleti oreh.

Smejale se je polomu Doktorja Benka pri krčmarici Belinki, govoril je o pravljici Narodni blagajnici. Podal je tudi in deloma opisale način svojega dela ob zbiranju in snovanju bajk v avtobiografski črtici Zaklad.

Jurčičev Slovenski svetec in učitelj je imel sicer za vsako številko kaj, toda že z avgustovo je skopnel StaretoV Prvi sneg.

In urednik je moral mašiti v prazne predale Pirčeve drobtine: Baronico Marušo, Marka, Muzika. Hvaležen je moral biti tudi Luizi Pesjakovi za njen drobca Iz mojega detinstva. Tiskati je moral Masljevega Krokarjevega Petra. Zato je imel Ivan Vrhovec tem več prostora za svoje črtice Iz domače zgodovine, Evgen Lah za števil in računov polne primerjave med Matico Slovensko in Družbo svetega Mohorja, Fridolin Kavčič pa za svoje Slavne vojake slovenske.

Leta 1886 — in tako vsa prihodnja leta Levčevega urejevanja — se je godilo uredniku prav nasprotno kot pa prva leta. Takrat mu je manjkalo pesmi. Zdale je imel močnega Aškerca, za spremembo tudi Cimpermana, Funtka, Gestrina, Radinskega-Freuensfelda, Kržišnika, ki so izgubo Krilana iz 1885 vsaj zakrili, čeprav ne nadomestili. Ni pa imel dobrih pripovednikov.

Za spoznanje boljše je bilo naslednje leto. Gorazd je širil snovno razgled lista na jug in vzhod z darili Iz popotnega dnevnika. Vzdrževal je revijin pesniški del na isti višini z baladami in romancami. Priobčil je: Balado o jezeru, Črnošolca, Dvorskega norca, Mejnik, Vaško balado... Po enoletnem čakanju je začel tudi Kersnik sproti pisati Testament. Navrgel je še Otroškega dohtarja. Trdina je zopet sipal svoje šegavosti in zdravega humorja v nadaljevanjih Bajk in povesti o Gorjancih, Maselj-Podlimbarski je kazal napredek v slikah iz bosanskih gor. Ponujal se je mladi talent v Velimirju-Petru Bohinjcu, bogoslovcu. Znanstveni sodelavci so ostali zvesti. Prišel je mladi V. Oblak. Toda vračal in vrnil se je tudi Anton Koder. Za sedmi letnik je napisal potne spomine Na Jadranskem morji in jih nakvasil z brez reda nametanimi citati iz klasikov, Levec si je zopet zaželel Tavčarja. Največ zato, ker je menil, da za Slovana več ni obstanka, če mu vzame Tavčarja. Zgodilo pa se je drugače. Tavčar je ostal pri Slovane in je začel leta 1887 celo v znamenju boja z Levčevim listom.⁵⁹ Zvonovemu uredniku ni preostalo nič drugega, kakor da se je pripravil na borbo. Poskrbel je, da je naročila Narodna tiskarna nove lične črke. Vrnile se je k boljšemu papirju. Zopet je pisal štreklju. Upal je na Mencingerja, kakor je pisal Staretu 12. jul. 1886. Ponovno se je približal Stritarju. Najprej je poslal nadenj šukljeta. Nato pa mu je še sam v pismu potožil o slovenskem razporu, o malenkostih in prepirih. Zaprošil ga je, naj se vsaj on dvigne nad predsodke do oseb in listu zopet pomore, ali pa naj pošlje vsaj svoje lepo uspelo predavanje Srce, ki ga je imel v zvezi z De Amicisovo knjigo Cuore v Slovenskem klubu dunajskem. Stritar je res prišel sedmega marca 1887. Želel si je le, da ne bi bile njegove besede »bob ob steno« in da mu ne bi vedno ponavljali, da ni »nič več za rabo«, da njegova »pisava ni slovenska«, da ga je »do

jedra okužila tista nemška romantika«. Samo tega hoče Stritar, samo miru, pa bo pisal in podpiral list — zdaj tudi kot sotrudnik. Ponovno ponujenega solastništva ni sprejel.

Kako vesel je bil Levec Stritarjevega povratka k listu, kažejo njegova pisma Celestinu,⁶⁰ pa tudi javna pohvala Stritarjevega Srca.⁶¹ Ves vesel je pisal Staretu 8. marca: »Veselo novico Vam sporočam danes — Stritarja sem zopet pridobil Zvonu... Ne veste, kako sem vesel! Stritar je le Stritar!«

Je-li ta hvala iskrena ali pa le odgovor Slovanu? Ker se prvič po sedemnajstih letih ujema Levčeva sodba o Stritarju, ki jo je namenil javnosti, z njegovim privatnim mnenjem o pesniku Borisu Miranu, je verjetno, da se je Levec zdaj Stritarja res razveselil. Odslej se nista več ločila, pa tudi o slovstvenih rečeh nista več razpravljala. Stritar je napisal za deveti letnik revije topel spomin na Levstika, Levec pa je pridno skrbel za redno izhajanje Stritarjevih Zbranih spisov pri Bambergu in jih sproti tople priporočal. Izrazil je o njih tudi mnenje, ki je še najbolj podobno njegovi sodbi o Stritarju iz sedemdesetih let. Na 765. strani sedmega letnika pravi o nekdanjem vzorniku: »Od njega, ki je vsem sedanjim pesnikom našim učitelj pravi učitelj in narodu našemu prvi živeči pesnik, moral bi se učiti ves pesniški naraščaj, kako se je samemu sebi zatajevati in — napredovati.«

Ob Levstikovi smrti sta se nekdanji oboževanec in oboževalec zopet sešla in sklenila, da bosta delala »za narod, pustivši na stran tiste uboge svoje prepričičke.«⁶²

Kljub pomirjenju pa Levec tik pred začetkom osmega letnika zopet ni imel kaj dati v prvo številko. Še 20. dec. 1887 je imel le za eno polo gradiva, iziti pa je bilo treba že za novo leto na štirih polah kot navadno. Ker je Slovan konec 1887 prenehal, se je Tavčar sicer povrnil k Ljubljanskemu Zvonu, a je dal prvo črtico Iz loškega pogorja šele za avgustovo številko. Kersnik je Desetnico le obljubljal, kakor je potožil Levec Staretu 28. nov. 1888, dal pa mesto nje humoreski Dohtar Konec in njegov konj, Dva adjunkta in skupno z Rahnetom Novo železnico. Trdini je urednik z julijsko številko sam zaprl list. Najverjetneje z željo, da bi imel mir pred napadi doma in pa iz strahu, da ga ne bi kakšen njegov prispevek ponovno pognal pred sodni stol. Trdina 9. marca naslednjega leta sicer zopet ponuja sodelovanje, a Levčev LZ ni prinesel njegovega nič več. Tudi ne 41. bajke Stojan in Jernej, ki jo je imel urednik že iz prejšnjih let v rokah.

Druga leta se je lahko postavil Levec vsaj z znanstvenimi članki. To leto niti tega ni bilo. Fran Kos je sicer nekaj pripravljaval, a ga je premeščanje v Koper tako »poparilo«, da ni bil »nikakor... v stanju misliti na kako literarno delovanje.«⁶³ Dr. Celestin je bil sicer ponudil III. Slavjansko pismo, pa ga Levec ni upal natisniti. Zato se najbrž Celestin to leto ni več oglasil.⁶⁴ Rutarju je jemala asistenca pri Buliću v splitskem muzeju ves prosti čas. Povrh je prevajal v nemščino neka pisma in prirodoslovne razprave in poslanecem govore.

Nesreče so ga teple druga za drugo. Pogorela mu je hiša, mati mu je umrla za želodčnim rakom, najmlajši brat je imel neozdravljivo bolezen v grlu.⁶⁵ Apih se je oglasil le s kratkim doneskom. Štrekelj je utegnil poslati 11. julija le nekaj Jezikovnih mrvic, ki so mu odpadale od večjih jezikovnih razprav. Staretu »tanta molis erat«, spisati vsaj eno Pismo iz Zagreba, kakor poroča Levcu 30. junija.

Zadovoljiti se je bilo torej treba z Navratilovim Belokranjskim kolom, dati več prostora Oblakovim jezikoslovnim razglabljanjem in drugemu najrazličnejšemu gradivu. Prazne strani so polnili Fajglji, Lebani, Valente. E. Lah je nizal Statistične črtice o kranjskem duhovništvu. Svetek je obujal spomine na okupacijo Bosne. K. Pirc je prepeljeval čitatelje Iz Bremena v New York. V listu se je pojavil tudi Anton Trstenjak.

Več je obetal deveti letnik, ko je prevzel zbiranje leposlovnega gradiva Kersnik. Prerajal je prispevke in jih pošiljal Levcu že pripravljene za tisk. Tudi svojega Rošlina in Verjanka je dajal pravočasno. In Levec je bil kmalu zopet voljan nadaljevati list, ki ga je hotel konec 1888 ustaviti. Pojavilo se je tudi več mladih moči: Marica Nadliškova, R. Vtôrij-Aleš Ušeničnik, Clausus-Opeka.

Sploh je moral biti Levec prvih številk 9. letnika kar vesel. Splošnega vtisa ni mogel pokvariti niti Koder s svojimi drobtinami, ker jih je Kersnik pred natisom še očedil. Dom in svet, ki je preživel prvo leto v miru in slogi z Levčevim listom, ni imel tudi to leto ničesar takega, kar bi se moglo uspešno meriti s Kersnikovim Rošlinom in Verjankom, s Stritarjevim Levstikom, s Staretovimi Pismi iz Zagreba, s Tavčarjevim Grajskim pisarjem, z Vošnjakovimi Spomini na Jurčiča, z Gorazdovimi pesmimi. Morda naj bi primerjal z Zvonovimi povestmi nadaljevanje slik Iz burkastega življenja Mihe Gorenjskega? Morda Funtkova Brata? Naj bi stavil mar ob Zvonovo znanstvo Kalanovo kompilacijo citatov iz Stritarja, Slovenčevega listkarja in nemških filozofov v sestavku Ali je umetnost sama sebi namen?

Toda mlade moči, ki so se prikazale v devetem letniku, so urednika razočarale. Nadliškova je sicer pisala in pisala, a je bilo nato treba čakati tedne dolgo, da je prišla kakšna njena povest iz Kersnikove mentorske miznice in delavnice v uredniške Levčeve predale.⁶⁶ Aleš Ušeničnik je odšel k Domu in svetu.⁶⁷ Iz Opeke se ni dalo narediti epika kljub mentorjevemu priganjanju in navzlic učenčevi večkratni obljubi, da ne bo prezrl »očetno-skrbljivih (Levčevih) besedij«, s katerimi ga ta navaja stran od epigonske lirike. Opeka je res iskal »zmožnosti v sebi, preiskal si srce in obist in um, a... uzrl užaloščen da (mu) je prepolno mlado srce, da mora, mora vsaj nekaj časa še izlivati na nemi papir čustva svoja.«⁶⁸ Zato ga ni mogla spreobrniti niti jedka Ušeničkova satira na »pepevčkanje« o »mehki, izvoljeni, ljubkovani«...⁶⁹

Zadnja leta Levčevega urejevanja Ljubljanskega Zvona se je njegov sotrudniški krog vedno bolj razkrajal. Že zato, ker ni bilo v njem nobene močne osebnosti razen Kersnika, Tavčarja in Aškerca.

Tavčar tako ni imel nič besede, druga dva pa sta bila izven Ljubljane. Razen tega je bil urednik s stanovskim delom preveč zaposlen in ni imel dovolj časa, da bi spolnjeval uredniške dolžnosti, kakor bi rad in kakor bi moral. Temu primerno je padala tudi notranja vrednost revije. Z devetim letnikom se je sicer po Kersnikovem prizadevanju še nekoliko dvignila, a je že z naslednjim zopet padla.

Za reorganizacijo sotrudiškega kroga je bilo treba ponovno navezati stike z vsemi sodelavci in iskati tudi novih. To pa se je zgodilo že izven Levca in v novem desetletju revije.

LEVČEV LJUBLJANSKI ZVON

Levčev Ljubljanski Zvon v slovenski književnosti ni v vsakem pogledu glasilo novega, Slovincem še neznanega tipa. Stritarjev leposlovnik, ki je bil izključno literaren in ki mu je bila kvaliteta edini vidik vrednotenja prispevkov, se je izkazal za takratne slovenske razmere nepraktičen. Spričo dejstva, da se je slovenska znanost šele rojevala in da ni bilo mogoče z uspehom misliti že iz gmotnih ozirov na posebno čisto znanstveno slovensko revijo, je bilo pač najbolj prikladno, družiti »koristno s prijetnim«. Tako vrsto mesečnika je pri nas uvedel že Janežič s svojim Slovenskim glasnikom, posnemala pa sta ga Zora in Kres.

Tudi Levčev list se je naslanjal predvsem na tradicijo. Tudi on je pritegoval najraznovrstnejše panoge kulturnega udejstvovanja, v nasprotju z Janežičevim »omnibusom« pa mu je bil glavni poudarek na literaturi, kar je njegov urednik večkrat tudi v korespondenci naglasil; tako Kersniku 12. julija 1881 kakor Staretu 10. oktobra 1890 in 13. januarja 1892. To načelo se seveda ni dalo vedno zadovoljivo izvesti. Prvih pet let se je že bilo mogoče ravnati po njem, ker je prihajalo dovolj leposlovnega gradiva. Ni pa bilo tako v drugi polovici prvega desetletja Ljubljanskega Zvona. Naravnost porazno je padlo število strani, napolnjenih z leposlovnimi prispevki, leta 1888 po izgonu Trdine iz lista. Zanimiva in poučna je v tem pogledu medsebojna primerjava prvega, petega in desetega letnika. Po statističnih podatkih imajo:

	leposlovja:	znanosti:	drobiža:
1. letnik	355 strani	234 strani	201 stran
5. letnik	344 strani	217 strani	207 strani
10. letnik	256 strani	309 strani	203 strani

pri čemer so štete semkaj Knjižne vesti, Domače stvari in Listek.

Medtem ko je v prvi polovici obravnavanega desetletja razmerje med leposlovjem in znanostjo v listu povprečno 3 : 2, pa je v drugi polovici skoraj ravno nasprotno 2 : 3. Približno enak obseg pa je v vseh letnikih drobiža. Zavzemal je prostor od dobre četrtine do slabe tretjine celotnega obsega.

Če dodamo temu kvantitativnemu razmerju še padanje kvalitete leposlovnih prispevkov v poznejših letih, si ni težko ustvariti leposlovnikove poti v literarnem pogledu.

Po notranjem ustroju se je delil Levčev LZ običajno na dva kakor po obsegu tako po vsebini kolikor moči enaka dela.

Uvodna pesem na prvi strani vsake številke je bila kar pravilo. Brez nje so v vseh desetih letnikih le štiri številke. Za uvodno pesmijo je bila na vrsti tako imenovana vodilna povest. Običajno je zavzemala ves letnik. V prvem letniku so bili to Jurčičevi Rokovnjači, v drugem Detelovo Malo življenje, v tretjem Kersnikov Cyklamen, v četrtem Tavčarjeva Mrtva srca, v petem Detelin Veliki grof, v šestem Staretov Prvi sneg, v sedmem Frankeov Postilion d' amour, v osmem Staretova Vanda, v devetem Kersnikov Rošlin in Verjanko, v desetem Gestrinova povest Iz arhiva. Zvonov urednik je poskušal vse mogoče, da bi preskrbel reviji za vsako leto kakšno tako povest. Ves nesrečen je bil, če je ni bilo.¹ Nadaljnji prostor do konca druge pole so zavzemali navadno znanstveni in poljudno znanstveni sestavki, med njimi po možnosti na prvem mestu literarno zgodovinski. Redkeje je objavljala urednik v prvi polovici tudi narodno blago. Naravnost nezadovoljen pa je bil s številko, če je moral mašiti po kakšno kratko pesem med sestavke v prozi. V tem primeru se mu je zdela revija preveč raztrgana, kakor se je izrazil v pismu Kersniku dne 28. februarja 1882.

Na koncu druge pole ali v začetku tretje je bilo uvrščenih navadno več prispevkov v vezani besedi. Tu je bil prostor za prvence in za manj pomembne verzifikacije. Lahko pa je bila mesto njih tudi le ena tehtnejša pesem. Če je gradivo dovoljevalo, je tudi v drugem delu izhajala nekakšna vodilna povest, za njo pa so se vrstili sestavki v istem vrstnem redu kot v prvem delu. Med take vodilne povesti »druge vrste« lahko uvrstimo v prvem zvezku Tavčarjev Otok in Struga, v petem Kersnikovega Agitatorja, v šestem Jurčičevega Slovenskega svetca in učitelja, v sedmem Kersnikov Testament, v devetem Tavčarjevega Grajskega pisarja, v desetem Staretovo Zadrugo.

Zaključevale so vsako številko ocene, poročila in obširni razgled, imenovan spočetka Slovenski glasnik, kasneje pa Listek.

Iz povedanega je jasno, da je urednik uvrščal in razvrščal leposlovnno gradivo po kvalitetnih merilih. Kersnik je bil zadaj le zavoljo stalne zamude. Med znanstvenimi članki so imeli prednost literarno zgodovinski prispevki pred vsemi drugimi. Aktualistični vidik razvrstitve spričo »neaktualnosti« prispevkov ni prihajal v poštev.

Dospelo gradivo pa je dopuščalo dvodelnost le redko.² Če je imel preveč pesniškega gradiva, se je urednik zatekal tudi k trodelnosti.³ Večkrat pa je taka trodelnost le navidezna in je nastala zavoljo mašil,⁴ ko se konec članka ni ujema s koncem strani. Spričo malo prostora si namreč LZ ni mogel dovoljevati praznih ploskev. Saj še s tako izrazito vsebinsko samosvojjim oddelkom, kot je bil Listek, ni vedno začel na novi strani, ampak ga je rad stisnil na prejšnjo, pa četudi je bilo le za nekaj vrst prostora. Zato je polnil take »jase« s krajšimi verzifikacijami. V drugi polovici osemdesetih let mu je gradivo samo vedno bolj vsiljevalo urejanje po principu: pesem - proza - pesem - proza..., pa če se je tega sprva še tako branil.

Na splošno zlahka opaziš, da je bil drugi del (3. in 4. pola) revije mnogo bolj elastičen, medtem ko je za prvega veljala več ali manj vedno ista shema. Če pa primerjaš ureditev prvih letnikov z zadnjimi, ugotoviš pri poslednjih brez težave posledice Levčeve stanovske prezaposlenosti. Najznačilnejši tipi notranje ureditve in razporeditve gradiva so ti-le:

a) uvodna pesem »št. 1« — vodilna povest »št. 1« — poljudno znanstvo — znanstvo / uvodna pesem »št. 2« — vodilna povest »št. 2« — znanstvo — drobnosti; n. pr. LZ I, št. 1-8;

b) prvi del nespremenjen, drugi pa: uvodna pesem »št. 2« — znanost — povest (eventualno zopet pesem: LZ II, št. 2) — znanost; n. pr. LZ II, št. 1;

c) prvi del nespremenjen, drugi pa: pesem — znanost — pesem — povest — pesem — povest — znanost — bajke — drobnosti; n. pr. LZ II, št. 3;

d) uvodna pesem — več povesti — znanost / drugi del je iz b) ali za iz c); n. pr. LZ II, št. 10.

Iz organske celote posameznih števil izstopajo uganke »skalkalicami«, »zložnimi predalčki«, »aritmogrifi«, »logogrifi« in šah. Zato pa se nobeden teh dveh priveskov ni obdržal vseh deset let. Uganke je prinašal samo tretji letnik, šah pa vsi od petega do osmega. Služila sta listu za reklamo. Največ v isti namen je prinašala revija na čelu vsakega letnika abecedni seznam sotrudnikov.

Le v gmotno podporo glasilu so bili inserati. Za splošne informacije je služila Listnica upravnništva, za pouk mlajših in za pogovor s sotrudniki pa Listnica uredništva.

V prilogi je prinesel LZ v prvih desetih letih tudi eno skladbo, Ipavčevo melodijo Aškerčevi pesmi Mi vstajamo!

Zanimivi so vsebinski predali, v katere je spravljal urednik med letom nabrano gradivo, ko je sestavljal Kazalo za ves letnik. Dasi se po vsebinskem področju posamezni letniki med seboj ne razlikujejo bog vedi kako, pa nista niti dva v Kazalu med seboj enaka. Deloma zato ne, ker je iskal Levec enakemu gradivu vedno drugačne naslove, deloma pa, ker ni uvrščal enakega gradiva vedno pod ista poglavja. Sprva je imela revija osem raznovrstnih vsebinskih oddelkov, pričenši z drugim letnikom pa vzdržno šest.

Veliko število objavljenih balad in romanc je napotilo urednika, da je prispevke v vezani besedi razdelil v Pesmi ter Balade in romance. Šesti letnik ima celo vsebinski oddelek z naslovom Balade, romance, legende in povesti, naslednji je že brez povesti, z osmim pa je uveden že zopet en sam predal za vse prispevke v vezani besedi. Pripovedno prozo ima Kazalo navadno pod poglavjem Povesti ali pa Pripovedni spisi. Kriterij za gradivo, ki naj bi ga zaobjemal ta naslov, ni bil vedno isti. Zdaj so bili tu obsežni čisto leposlovni doneski, kdaj drugič tudi spisi memoarne in potopisne vsebine, ali pa celo poljudna znanost. Razprave in poljudno znanstveni spisi iz vseh področij so uvrščeni razen prvih dveh letnikov v skupen vsebinski predal za

Znanstvene razprave in ukovite spise. V rabi pa so tudi drugačni naslovi; n. pr. v LZ V-VII Znanstveni, zabavni in ukoviti spisi, v LZ VIII Ukoviti spisi, v LZ X pa Poučni in zabavni spisi. Krajša poročila so bila vključena s Slovenskim glasnikom pod isti naslov, ali pa so tvorila poseben predal z različnimi naslovi, n. pr. Domače stvari, Razne stvari, Književne ocene i. dr.

Za uvrščanje narodnega blaga je bila v kasnejših letih merodajna le oblika. Gradivo v vezani besedi najdeš med pesmimi, doneke v prozi pa med povestmi.

Urednik Ljubljanskega Zvona bržčas ni iskal med evropskimi revijami vzora za urejevanje svojega lista. Tako po vsebini kakor po notranji ureditvi je namreč LZ tip nekakšne splošne revije, ki vsebuje poleg leposlovja tudi prispevke iz najraznovrstnejših kulturnih panog. Karakteristični za Levčev LZ pa sta predvsem dve stvari. Prvič, da se je postavil v leposlovju izključno na slovenska tla, in drugič, da je vestno zapisoval sodobne kulturne dogodke in registriral vse pomembnejše tiske. To dvojje in pa do neke mere tudi znanstvena kritičnost daje temu glasilu v slovenskem revijalnem slovstvu posebno mesto.

Pri sodobnih evropskih revijah Levec najbrže ni dobil znatnih izpodbud. Tudi če se je kaj ogledoval po njih, ni imel velike izbire. Nemški leposlovniki so mu pač bili znani, slovanski že manj. O poznanju romanskih pa sploh ni nobenih poročil iz te dobe. Neprimerno večjo razglednost po revijah je imel Štrekelj. Devetega oktobra 1883 navaja Levcu med časniki, ki so mu bili dostopni, tudi češke Kveti, Osveto, Lumir, poljski Ateneum, ruski Vestnik Evropy, srbski Književnik in Javor, dne 21. aprila istega leta pa še poljski Przegled. Toda v vsej njegovi korespondenci ni nobenega drobca, ki bi v kateri koli smeri skušal Zvonovemu uredniku svetovati, naj svoj list v tem pogledu kako izpopolni.

Edino v Kazalu kažeta prva dva letnika neko podobnost s kazalom v Viencu in Lumiru. Kasneje se je Levec tudi v tem pogledu osamosvojil, ko je združil prispevke iz vseh znanstvenih panog pod skupni naslov. Podobno ureditev in razporeditev gradiva izkazuje tudi hrvatski Vienac, ki je eventualno mogel Levca v njegovih sklepih podpirati. Praški ilustrirani tednik Svetozor je nudil ljubljanskemu leposlovniku s svojo vsebino sicer mnogo literarnih zanimivosti, za vzor pa mu ni služil; po njem je bil zamišljen Hribar-Tavčarjev Slovan. Loči pa se Levčev Ljubljanski Zvon od vseh navedenih revij po razmeroma zelo obsežnem Listku.

Razen vodilne povesti Levec ni maral predolghih prispevkov. Kakor v leposlovju tako v znanstvu je imel najraje take, ki jih ni bilo treba trgati.⁵ Povest za osem do deset strani je bila v Zvonovem krogu znana kot e i n a k t e r. Prvi in največkrat uporablja ta naziv v korespondenci Kersnik.

*

Levčev LZ je bil »leposloven in znanstven list«. Urednik pa si je spričo okusa občinstva želel čim več sodelavcev in težil

po čim večji raznovrstnosti v gradivu.⁶ Tako pestrost je obljubljal že program novega lista, ko je napovedoval, da si bo novi mesečnik prizadeval »ustrezati različnim željam in potrebam slovenskega čitajočega občinstva«. Razmerje med leposlovjem in znanstvom je narekovalo gradivo samo.

Iz leposlovnega področja je vredno naglasiti dejstvo, da urednik ni jemal nikoli za uvodno pesem kakšno stalno obliko, ampak vedno le navadno. Tudi takrat ne, ko bi mogel kakšen Cimpermanov sonet več povedati kot pa Freuensfeldove lirične verzifikacije. Pač tudi odmev njegove nenaklonjenosti stalnim oblikam, ki jih je v mentorovanju tudi mladim rad odsvetoval. Prvi sonet najdeš šele v četrtem letniku Ljubljanskega Zvona. Gazeli ima le dve v tretjem zvezku, Triolette za prvo, šesto, sedmo in deveto leto so prispevali po vrsti Zbašnik, Gestrin, Kržišnik, Clausus-Opeka. Šest rondelov za l. 1887 je dal Kržišnik, madrigale za 1889 in 1890 pa Ranko. Če dodamo k temu še Cimpermanovo Usehlo cvetje, Satura in Iveri v obliki sonetov, smo našli vse stalne oblike, ki jih moremo srečati na straneh prvih desetih let Ljubljanskega Zvona. Realizem revije se je kazal v neki meri tudi v tej značilnosti.

V prvih dveh letnikih so zavzemali vodilno mesto med uvodnimi pesmimi Gregorčičevi verzi, nato pa je stopil na njegovo mesto Aškerc in je bil vse do konca v premoči. Na uvodnih straneh so zastopani s po kakšno pesmijo razen teh dveh še Levstik, Ivan Jenko, Funtek, Pagliaruzzi, Stritar, Zbašnik, Kersnik, Kržišnik, Cimperman, Freuensfeld, Gestrin.

Tematika pesmi in proze v Levčevi reviji je zelo zanimiva. Med tipično realističnimi snovmi je tudi še polno romantičnih. Ob udarni Aškercovi pesmi najdeš svetobolno Stritarjevo, »zvonkljajočo« Gregorčičevo, sentimentalno Opekino, Freuensfeldovo, izumetničeno Kržišnikovo, formalistično Cimpermanovo. Kersnikovemu Agitatorju druguje Tavčarjeva Vita vitae meae, Kersnikovemu Testamentu Tavčarjev Grajski pisar. Mimo Tavčarjeve, Deteline in Kersnikove sodobne vaške povesti srečaš snovi iz davne preteklosti, iz reformacijske dobe, pa tudi iz širokega sveta.

Problemi v zvezi z romanom, novelo, povestjo, balado, romanco, pesmijo, legendo, dramatičnimi prizori v Ljubljanskem Zvonu so tako raznovrstni in obširni, da zaslužijo posebne razprave.

Ob natančnejšem študiju tega bi se namreč pokazalo, kako mnogo je še v njem romantičnih snovi in romantičnih obdelav — vse od Kersnikovih gradov in slikarjev do Tavčarjevih grajskih pisarjev, izredno močnih junakov, prepovedane ljubezni med plemkinjo in neplemičem. Le dve tvorni osebnosti med sotrudniki razkrivata v sebi realistični umetniški nazor, Kersnik in Aškerc, če pustimo epigone obeh ob strani.

Podrobnejša osvetlitev tega problema bi tudi pokazala Tavčarjevo nihanje in borbo njegove še romantične miselnosti z realistično.

To raziskovanje tudi ne bi zamolčalo, kako naivno so razumeli epigoni slovenskega realizma realistično umetnost, ko so se v begu

pred romantiko in pa ob vsej svoji nemoči zatekali v golo opisovanje in popisovanje. Stare si na primer ni drznil popeljati svojega Vinka preko tega, kar mu je o njem še pričal spomin.

Tudi bi dobila v taki obravnavi svojo ceno Detelina moralistična vaška povest, zgrajena na načelu svetlobe in sence.

Izkazalo bi se, kako malo smisla je imel ves krog revije razen Celestina, Aškerca in do neke mere Šukljeta za socialna vprašanja. Saj še Kersnik postavlja raje ovire svojim slikarjem na poti do grajskih hčera na različnost konfesije kot pa na neenakost socialnega položaja.

Za naš problem pa je poleg ugotovitve, da najdeš v tem leposlovniku literaturo od še skrajno romantičnih elementov v nekaterih Tavčarjevih povestih do skrajnega realizma nekaterih Kersnikovih kmečkih slik in Aškerčevih obtožb socialnega reda, važno še drugo dejstvo. V desetih letnikih Levčeve revije je zbrano vse, kar je takrat najboljšega ustvaril slovenski duh v lepi besedi. In v tem je tehtnost leposlovnega dela Levčevega Ljubljanskega Zvona.

Spise v dramatični obliki je prinašal LZ že vse od drugega letnika dalje, poseben predal pa jim je določil urednik šele v sedmem zvezku. Prejšnja leta jih je uvrščal med Pripovedne spise ali pa med Pesmi, če so bili napisani v verzih.

Najbolj zanimiva, a tudi najbolj svojevrstna je Škofičeva »dramatična povest« v petih dejanjih z naslovom Gospod s Preseka. Že snov iz reformacijske dobe je romantična, še bolj pa izpeljava. Tu najdeš ciganke, pobegle menihe, zblaznele ženske, zaljubljene kovače; lahko si priča strašnih prizorov na gradovih in ob njih. Govorica teh ljudi hoče biti udarna, pa je napihnjena. Druge dramatične slike so krajše. Stritarjeve pridigajo s povzdignjenim prstom moralo, samaritanstvo, strpnost v zakonu in vzbujajo vero, da nobena krivica ne ostane neporavnana. Povsod isto vzdihovanje in pretakanje solz, pa če prebereš v drugem letniku »sliko iz življenja dunajskega« Po požaru, ali v tretjem zgodbico Nedolžen, ali v petem Pravo junaštvo. Pirec je napisal za sedmi zvezek brezpomembno veseloigro To je moja maksima, za osmega pa smešnico Čegava bode? Najbolj posrečena je še Ušeničnikova satira Sentimentalec v devetem letniku.

Estetičnih in literarno-teoretičnih spisov v prvih desetih zvezkih Ljubljanskega Zvona razen Svetičevega Naturalizma in Stritarjevih Pogovorov ne najdemo.

Ni znano, po kakšnem kriteriju šteje uredništvo med estetične spise tudi Franketov sestavek iz prvega letnika revije z naslovom Estetična načela pri obleki in stanovanji.

V pismu Aškercu z dne 3. maja 1885 je Levec obljubljal, da bo ob priliki spregovoril tudi on in sicer načelno o epiki,⁷ toda preko obljube ni prišel. Drugim spisom te vrste pa je zapiral revijine predale urednikov strah pred odporom ali obsodbo. Tako je bil LZ vseh svojih prvih deset let prav za prav brez vsakega programatičnega članka, skoraj brez vsake jasne izpovedi. S tem pa je izgubil

tudi borbenost, življenjskost in v nemali meri možnost, neposredno vplivati na sodobno slovensko literarno dogajanje.

Vzrokov za te vrste pasivnost je bilo več. Predvsem dejstvo, da niso tvorili Zvonovci nikakršne izrazite in enotne smeri. Razen tega pa načelo, naj ostane LZ vedno nad politiko, strah za sotrudnike in naročnike in okoliščina, da je bil urednik in kasneje tudi lastnik revije oče številne družine in državni uradnik.

Le poslovsne kritike, kakor jo pojmuje danes, je v Levčevem listu malo. Našteješ sicer mnogo poročil o novih knjigah, a kritike iz njih ne izluščiš mnogo. Tega so se zavedali tudi Zvonovi sotrudniki sami in urednik z njimi vred. V sestavku Nekoliko o slovenski dramatici, priobčenem v četrtem letniku (370-4) je Danilo Majaron povedal v tem oziru nekaj tehtnih besed. Najznačilnejša je njegova obsodba sodobnih gledaliških poročil, ki jih pišejo Slovenci po njegovem mnenju še vedno tako, »kakor bi imeli opraviti s samimi čitalniškimi plesi in maskaradami«. Zato avtor zaključuje svoj članek s prošnjo do nebes, naj pošljejo Slovincem rodoljuba, ki bi hotel in mogel »pisati zdrave kritike«.

Kritiki se je urednik izognil že s tem, da ni sprejel v svoj obzor-
nik tudi poročil o dogajanju v slovenskem deželnem gledališču. Ob novih knjigah pa se navadno tudi ni dvignil preko naznanil, splošnih priporočil ali prikrite graje in nekaj spremnih besed za na pot. Raje se je ustavljal ob jeziku, kakor je to storil v oceni Strijc Tomove kočice v devetem zvezku svoje revije, str. 754. Kdo drugi se je zopet zadovoljil s tem, da je posnel vsebino ocenjevanega dela in spregovoril nekaj besed o »značajih«. Najbolj široke perspektive kažejo še Kersnikove kritike Funtkovega Godca, Beatinega dnevnika Luize Pesjakove ter Aškerčevih Balad in romanc.⁹ Vsaka izmed njih je po svoje značilna. Prva zavoljo sloga in razpoloženja, ki veje iz nje, druga zato, ker avtor vpleta v njo tudi svoje nazore o ženskih romanah sploh, tretja pa zavoljo tega, ker je v njej vsaj enkrat, če tudi mimogrede, izpovedana Zvonova smer in jasno opredeljen Kersnikov umetniški nazor.

Poročila o prevodnem slovstvu je imel na skrbi Levec. V njih ni nikjer niti posredno niti neposredno izražene želje, kaj naj bi se prevajalo. Pač pa srečaš tu zahteve in zahtevice, naj prevajalec navede tudi ime pisatelja, iz katerega prevaja, naj se varuje »prostega predelovanja«,¹⁰ naj prevaja v duhu slovenskega jezika in podobno.

Enkrat samkrat se je v teh poročilih tudi Levec ojunal in napisal obsodbo domačim sodobnim pisateljem, ki »kvarijo zdrav okus, pišoč 'genijalen' jezik, da ga navaden človek ne more umeti, rišoči značaje, ki so morebiti možni na luni, a ne na našem planetu«. ¹¹ Za okus dobe je značilno, da so tudi Zvonovemu poročevalcu šmidovi spisi posebno dobrodošli:

K n j i ž e v n a z g o d o v i n a ima med znanstvenimi članki najvidnejše mesto. Poleg številnih nekrologov in življenjepisnih črtic je med njimi tudi nekaj tehtnih prispevkov. Osrednja osebnost

vsega zanimanja je bil Prešeren, najaktualnejša doba pa stoletje slovenskih protestantov.

Ob Prešernu se je mnogo trudil urednik sam, ki se je že začasa Stritarjevega Zvona polagoma pripravljaj, da bi napisal Prešernovo biografijo in orisal njegovo dobo sploh.¹² Po kakšno novo najdbo je sporočil tudi Wiesthaler. Iz primerjalnih vidikov je govoril o Senanu Cimperman, o akrostihu v Prešernovih sonetih je pisal Pintar, o Narobe Catonu pa Fekonja. Za pesnikovo biografijo so najvažnejše Levčeve objave arhivaličnega gradiva. Z njimi je Levec prvi obrnil pozornost tudi na akte. Kljub temu, da tudi to njegovo prizadevanje ni izgubilo videza slučajnosti, je vendar soodločalo pri Celestinovem Prešernu in pri Peniškovem uvodu v češki prevod Poezij. Razen svojih prispevkov je urednik budno spremljal in sproti registriral vse, kar se je kje zapisalo o Prešernu, posebno rad pa naznanjal pesnikov odmev v tujini.

Protestantizem in slovenske protestante obravnava več razprav in člankov, dopolnjuje pa jih vrsta književnih drobcev. Levec je predaval v Literarno zabavnem klubu o Wienerju in predavanje v tretjem zvezku tudi natisnil (str. 73). Fekonja je stvarno razpravljaj v šestih številkah šestega letnika o početkih slovenske književnosti, pri čemer pa ni mogel vedno prikriti protimarnovske osti. Raič je prispeval v naslednjem letniku črtico o baronu Ungnadu. V desetem letniku pa je Fekonja ponovno razpravljaj splošno o Reformaciji v Slovencih.

Z novimi najdbami so se ubadali Levec, Malovrh, Pintar in Žvab. Dva doneska za Trubarjevo biografijo je poslal Fekonja, enega pa Žvab.¹³ Urednik je razen tega vestno in sproti poročaj o novih Elzejevih delih iz področja slovenskega protestantizma. Ob priliki Wiesthalerjeve polemike z Marnom in Slovencem je posegel v boj tudi on, zdaj z odločno besedo. Napisal je v četrtem letniku (stran 249 sl.) oceno in obrambo Wiesthalerjevega polemičnega tiska Kdo je mojster in kdo skaza?

Dočim odseva iz dela za slovensko protestantsko obdobje vsaj neka načrtnost, pa govore o reakcijski le posamezni drobci.¹⁴

Presenetljivo je tudi, da je šla pozornost Zvonovih delavcev za slovensko literarno in kulturno preteklost brez besede mimo Zoisa. Vodnikovo biografijo je prinesel že Stritarjev Zvon, zato se je omejeval LZ v zvezi s tem pesnikom le na objave posameznih najdb.¹⁵

Tradicijo dunajskega leposlovnika je skušaj Levec oživiti z novim predalom, ki ga je ustanovil l. 1885. Pod zaglavjem Slavni Slovenci je nameravaj priobčevati biografije, toda preko Wiesthalerjevega Jakoba Zupana in Vrhovčevega poljudno pisanega Petra Pavla Glavarja ni prišel. Pač pa je začel že naslednjega leta pisati Fridolin Kavčič o Slavnih vojaki slovenskih.

Največ truda so vložili Zvonovci v Prešernovo dobo. Toda tudi tu so se omejevali najraje na posamezne osebnosti, pa bodisi da je pisal Wiesthaler o Jakobu Zupanu, Fekonja o ilirizmu ali pa urednik o Prešernu. Sintetičnega orisa dobe ni imel nihče v načrtu.

Preko slovenskih meja sega Fekonjina razprava o hrvatski književnosti od 15. do 18. stoletja, Štrekljevi in Celestinovi doneski o ruskih pisateljih in znanstvenikih ter morje drobcev iz slovanskih književnosti sploh.

Svojevrsten prispevek iz področja književne zgodovine je bila Celestinova študija Naše obzorje, ki je izhajala v šestih številkah tretjega letnika. Je to zanimivo razmišljanje o tematiki in umetniškem obzorju Levstika, Jenka, Stritarja in Jurčiča, za tisto dobo posebnost in nenavadnost, ki je presenetila tako Zvonovega urednika kakor Kersnika,¹⁶ dasi so poslednjemu jasne »realistične« Celestinove misli močno ugajale.

Med literarnozgodovinsko kritiko zavzema po svoji izčrpnosti in izpeljavi posebno mesto Levstikova ocena Kleinmayerjeve Zgodovine slovenskega slovstva v prvem Zvonovem letniku. Vsi drugi prispevki iz tega področja so več ali manj referativni.

Med objavljeno korespondenco je precej dragocenosti, a za paralelo so najbolj poučna Janežičeva pisma Andrejčkovemu Jožetu. Če jih primerjamo z Levčevimi, najdemo marsikatero sličnost tako v težnjah kakor v zmožnostih teh dveh urednikov.

Jezikoslovje je bilo od vsega početka v načrtu Levčeve revije. Toda že ob koncu prvega letnika se je mogel urednik spričo pritožb naročnikov in sotrudnikov, da je v reviji preveč filologije, prepričati, da bo treba te vrste prispevke skrčiti, če noče listu škodeti. V prvem letniku se na strani 347 sicer napoveduje nadaljevanje Levstikovih Jezikoslovnih razprav, a nadaljevanja ni ne v tem ne v naslednjih letnikih. Sam zase je ostal Levec vedno prepričan, da je tudi jezikoslovje potrebno, in se je krčevito upiral očitkom, da smo Slovenci »furor philologicus«. Kljub temu pa je nadaljeval s spisi iz tega področja šele v drugi polovici osemdesetih let, ko sta ga začela zalagati s svojimi tehtnimi prispevki Oblak in Štrekelj.

Razpravljalo se je tu o naglasu, o besedišču, o slovarju in slovarskem delu, o sintaksi, o etimologiji. Tekste je začel prvi načrtno študirati in o njih v Ljubljanskem Zvonu razpravljati mladi V. Oblak, objavljali in pisali pa so o njih tudi Rutar, A. A.(škerc), Fekonja, Kos, Koblar, Radics, Vrhovec, Železnikar, Žvab. Že imena sama pričajo, da je šlo tudi tu bolj za zbiranje kot pa za znanstveno erudicijo in načrtno delo.

V obzorniku je urednik stalno spremljal napore priznanih slavistov Jagića, Miklošiča, Leskiena, Leciejevskega, Vondráka, Wiedmanna, Valjavca. Naznanjal je sproti njih nove izdelke, poročal je o Archivu für slavische Philologie in o Pracih filologicnih.

Za zgodovino in zemljepis je imel LZ marljive sodelavce v Apihu, Kosu, Lahu, Rutarju in Vrhovcu. Rutar in Kos sta prispevala znanstvene članke o naselitvi Slovencev, o Karantaniji in o zgodovini posameznih mest. Vrhovec je pisal poljudne članke iz slovenske preteklosti, Lah pa razpravljal o Kranjskih jezerih, o kraških jamah, o Bohinju, Dolini, Radovljici, Tržiču, Kranju. Sem

se lahko pritegnejo deloma tudi potopisni vtisi Franketovi, Murkovi, Pirčevi in Ukmarjevi.

Važna so urednikova opozorila na tuje razprave o slovenski preteklosti in o sodobnem prizadevanju za zgodovino sploh. Sicer pa se Levec v tej stroki v svojem listu ni udeleževal. Sprožil je kvečjemu kakšno puščico na tiste, ki ne vedo, kje je Gorica, in pa na take, ki pravijo, da je Soča »zapadna meja stare hrvatske kraljevine.«¹⁸

Fizik in prirodoznanec najdeta v reviji Klemenčičev spis o fotofonu, Žnidaršičev članek o Barvnem občutku živalij, Šubičeve rastlinske bolezni, Erjavčevega Raka, razen tega pa večkratna poročila o tujih delih iz tega področja, ki se nanašajo v kakšnem oziru tudi na slovensko ozemlje.

Zdravnik in zdravoslovec se utegneta ustaviti v desetem zvezku ob Rakeževih Otrovnih in nalezljivih boleznih in njih pravih vzrokih, ob razpravi istega avtorja o Vzduhu in njega vplivu na človeško zdravje in ob Hönigmannovi razpravi O gluhonemcih.

Statističarja bodo zanimala Lahove Statistične črtice o kranjskem prebivalstvu, o občevalnem jeziku na Kranjskem, o razmerju udov Slovenske matice in Mohorjeve družbe.

Vremenoslovec in astronom moreta najti kaj zase v Lahovih Nekaj črticah iz meteorologije Kranjske, v Seidlovem prispevku o Osnovni toplini ljubljanski in v Voduškovih opažanjih o Sončnem mrku 17. maja 1882 ali pa o Venerinem prehajanju mimo sonca v istem letu.

Pisca o zgodovini trgovine, prometa in borze utegne zanimati Levčeva ocena Mayerjeve knjige iz 1882 o Pričetkih avstrijske obrtnosti in trgovine, Sernčev članek Naše gospodarstvo v šestem letniku, Šukljetov O borzi in borzni trgovini ter Vrhovčev poljudni spis o Železnicah in njih različnem značaju pri posameznih narodih v devetem zvezku.

Umetnostni zgodovinar se more okoristiti pri svojem delu s Franketovimi Umetniškimi starinami po Gorenjskem in z vrstootic o bratih Šubicih, o Maquartu in pariškem Salonu, o Vaclavu Brožiku, Vereščagu in Munkácsiju, pa tudi o Wolfu, Petrovšku in o Ivani Kobilici.

Raziskovalec slovenske glasbene umetnosti bo našel marsikakšen kronološki podatek v Glasbenih vesteh Vojteha Valente in Danila Fajglja ter v njunih Slovenskih in Novih muzikalijah. Srečal bo tudi kakšno poročilce o čeških skladbah, o novih ruskih operah in o sodobnih slovanskih glasbenih časopisih. Ustavil se bo ob deloma upravičeni kritiki slovenske koračnice Naprej zastava slave!, ki jo je izrekla l. 1885 Lucila Podgornikova v sicer dolgoveznem članku Glasbena vzgoja v Slovencih.

Slovenski pravoslovec si bo rad prebral, kar piše Radics v šestem letniku o Prvi slovenski ustavni listini Kranjske; poročilo o Poljedelskih zakonih v istem zvezku bo seveda kvečemu le registriral.

Narodopisec in zbiratelj narodnega blaga tudi ne bosta ostala praznih rok, če prelistata Levčev LZ.

Kdor študira žensko vprašanje, bo s pridom bral v četrtem letniku Besedo o ženstvu, ki jo je napisala Franja Robidovčeva, v narodnostnem oziru pa Celestinove zdrave nazore o istem vprašanju.

Ljubitelj okultnih ved najde za svoje področje v osmem letniku Rakežev sestavek Hypnotizem in njegovi pojavi, proučevalec enotnega svetovnega jezika pa zanimive podatke iz Rakeževega prispevka v devetem zvezku.

S svojo mnogovrstnostjo je nudil LZ »vsakemu nekaj«, z dobrimi leposlovnimi prispevki pa je vzgajal literarni okus čitateljev. Izpodrival je nemško čtivo in vzbujal narodno zavest.

*

Obzorje Ljubljanskega Zvona je bilo sicer skromno, a dovolj jasno označeno že v zadnjih dveh točkah programa. Napovedujeta namreč, da bo poročal novi leposlovnik »o napredovanji in delovanji domačih in občeslovanskih društev« in da bo skrbel za »obširni pregled... imenitnejših proizvodov... slovanskih literatur«.

Po izidu prve številke je navdušeni Levec sporočil januarja 1881 zvestemu sodelavcu Josipu Staretu v Zagrebu tudi to, da bo LZ »krepko slovansko glasilo«.

Tako svojo izjavo je mogel graditi pač na nekih dejstvih. In teh ni bilo malo. Že Stare sam mu je obljubil, da bo poročal o vsem, kar bo na Hrvatskem takega. Predsednik urada bolgarskega sobranja v Sofiji, štajerski Slovenec Bezenšek, se je odzval povabilu k sodelovanju in poslal spis o Novobolgarski književnosti. Ivan Hribar, navdušeni in delavni Slovenec in Slovan, je prevzel skrb za češko slovstvo. Levčev nekdanji učenec v Gorici — takrat študent na Dunaju — Štrekelj, se je dal pritegniti za poročanje o poljski, slovaški, lužiško-srbski in ruski književnosti. Celestinov študij je dajal Levcu nado, da bo kdaj lahko objavil tudi kaj globljega o ruski literaturi. Malovrh bi mogel vskočiti za novice o hrvatski ali o srbski literaturi. Dogodki so pokazali, da se Levec v pričakovanju ni motil.

Kasneje je sicer Malovrha odslovil, pridobil pa je na novo še Murka, Hostnika in Hudovernika. Včasih se je oglasil celo Jagić. Nekaj poročil je poslal tudi Remec. Na Malovrhovo mesto je stopil Stare in pošiljal poleg Pisem iz Zagreba še v dvo- ali trimesečnih presledkih novice iz hrvatske literature. Če pa je kdaj prišlo, da urednik le ni dobil od nikoder ničesar, je odprl hrvatski Vinac ali pa praški Svetozor in izpisal za svojo list najpotrebnejše.

Kdor bi pričakoval ob relativno velikem številu sotrudnikov za slovanske literature v Levčevem listu tudi odgovarjajočega uspeha, bi se motil. Vsi razen Štreklja, Celestina in Fekonje so se omejevali namreč le na notice, ali pa sestavljali svoja poročila suženjsko po drugih razpravah. Bezenšek sam pravi, da mu je vir Jirečkova Zgodovina Bolgarske in seznanja Zvonove bralce z bolgarskimi kroni-

kami, slovniciami, preporodnimi deli, šolskimi in cerkvenimi knjigami, šolskimi in tiskarskimi razmerami na Bolgarskem. Tam, kjer bi lahko povedal kaj več in kaj svojega — o sodobnikih namreč, —, pa Bezenšku zmanjka zmožnosti in besed. Razen splošnih oznak »dober pisatelj«, »posrečen roman«, »uspela drama« ni najti v teh njegovih poročilih skoraj ničesar. — Pač pa je za poznavanje starejšega bolgarskega literarnega prizadevanja važno Bezenškovo opozorilo na delo za bolgarsko narodno pesem. Iz novejšje dobe pa so mogli Slovenci opaziti njegovo pripombo o živahnem bolgarskem prevajalstvu. Saj so brali med avtorji prevajanih del tako Francoze kakor Nemce in Ruse (Hugo, Voltaire, Verne, Goethe, Schiller, Gogolj). S četrtnim Zvonovim letnikom prenehajo tudi notice o bolgarskih književnih in kulturnih razmerah.

Hribarjev članek o češki literaturi v prvem letniku je vreden omembe že zato, ker skuša v njem avtor s skromnimi primerjalnimi težnjami poučiti Slovence, kaj vse je pri Čehih že bilo, ko so n. pr. začeli slovenski protestantje šele orati ledino naše besede. Preko takih navadnih in enostavnih konstatacij Hribarjevi naporu ne gredo. Poročevalec se zadovoljuje najraje z golo informativnostjo. Drugi drobci iz češke književnosti, predvsem Štrekljevi, so skušali Zvonove čitatelje vsaj informirati o sodobnem dogajanju v češkem literarnem snovanju. Vsebovali so poročila o novih knjigah, časopisih, razpravah in naznanila o »novih grobovih«.

Razen šestega in desetega letnika je LZ v Levčevem urejevanju prinesel vsako leto kopico takih novic.

Zato pa je bilo tem manj brati o Slovaki. V vseh prvih desetih letih se spomni njih literarnih zadev LZ samo petkrat. Dvakrat v prvem letniku in po enkrat v drugem, tretjem in sedmem. Niti poročevalci drobnih novic niti Fekonja v priložnostnem članku ob stoletnici slovaške književnosti v sedmem letniku (469 sl.) si ne morejo kaj, da ne bi kar odkrito izrazili svojega nezadovoljstva nad slovaško oddaljitvijo od češkega knjižnega jezika.

Lužiških Srbov se je spomnil Štrekelj, ko je objavil v tretjem letniku tople besede v spomin kulturnemu delavcu Smolerju, borcu in zbiratelju narodnega blaga.

Mladi slavist s Krasa je poročal vsako leto tudi o poljski književnosti. Povzpel pa se je tudi tu le redko preko ugotovitev, da je n. pr. Kraszevski najboljši poljski romanopisec, preko navadnih poročil o kakšni novi Fredrovi drami in bolj kulturno kot pa specialno literarno važnih naznanil, kako je kakšen Fredro tožil varšavsko nemško gledališčno upravo za svoje avtorske pravice in izročil izterjani znesek Poljakom, izgnanim iz Prusije.

Izotic o ruski književnosti so Slovenci pač zvedeli o visokih številkah v Rusiji izhajajočih revij, časnikov in časopisov, o novih nakladah starejših del in o izhajanju novih. Poučiti so se mogli tudi o tem, kako začenjajo romanski in sploh zahodni evropski narodi prevajati ruske pesnike in pisatelje v svoje jezike, ne pa tudi kaj več o teh delih samih. Dolgovezno navajanje vsebine Klare Milič,

ki jo je izdal 1882 Turgenjev in Slovencem skušal o njej poročati Al. Hudovernik že naslednjega leta, je osamljeno. Zanimiva pa je poročevalčeva ugotovitev, da Francozi zelo spoštujejo Gončarova in ga stavljajo v isto vrsto s svojim Balzacom in Flaubertom.

Isto je s srbskimi takratnimi literarnimi prizadevanji. Verno pa je LZ zapisal vse, kar je bilo v zvezi s srbsko narodno pesmijo. Urednik se je razveselil prevoda Njegoševega Gorskega venca v nemščino in toplo priporočal »svojem prijateljem«
branje tega gotovo »največjega bisera«
juž.-slov. književnosti vsaj v nemščini, če jim to zavoljo cirilice ni bilo mogoče storiti že prej.

Zvoncev je moral pasti v oči tudi poročilo, da so dobili Srbi prevod Don Kihota (iz francoščine) in da prevaja knez Nikola svojo dramo Balkanska carica v francoščino.

Od petega do desetega letnika tudi o srbski književnosti ni več vesti. Vsa leta je upoštevana prav za prav le hrvatska. Če vpletemo med običajna poročila še načrtna in stalna Staretova Pisma iz Zagreba (po številu 23), moremo reči, da je v prvih desetih letih Ljubljanskega Zvona dojeto ne le vse hrvatsko kulturno življenje, ampak da so podani v njih tudi obrazi najvažnejših književnikov in ocenjeno njih delo. Iz vsega se odraža pač Staretova delavnost, prizadevnost in do neke mere pripravnost za tak posel. Poročal pa je Stare o Matici Hrvatski, o akademiji, galeriji slik, glasbenem zavodu, vseučilišču. Primerjal je hrvatsko društvo sv. Jeronima s slovensko družbo sv. Mohorja. Predstavil je Slovencem hrvatsko prestolnico in jih seznanil s stolnico. Več teh pisem je sicer takih, da nima neposredne zveze s književnostjo, vendar pa zlahka opaziš tudi pri teh, da je Stare izrabil vsako priložnost in vpletel, če se je le dalo, vmes tudi kaj o literaturi. Manj načrtni so njegovi obrazi hrvatskih književnikov, vendar pa je tudi v njih za informacijo kar dovolj.

Kaj več bi mogli povedati samostojni eseji in posebne razprave o slovanskih literaturah. Imamo jih sicer nekaj, toda o leposlovju in književnikih sta mogla povedati kaj več le Štrekljeva obširna članka o Nekrasovu (1883) in o Turgenjevu (1884) ter deloma Celestinovi orisi Aksakova (1886), Katkova in Bjelinskega (1886). Za prispevke teh dveh sodradnikov je važno, da se njih avtorja ne ustavljata le ob zunanjih dejstvih, ampak upoštevata tudi okolje, splošne literarne razmere, socialno stanje in literarne posrednike. Skušata tudi postaviti posamezna dela v določeno okolje, jim določiti pomen in vrednost, vsaj nakazati, kakšni in čigavi vplivi so se mogli pri posameznih delih pojaviti.

Že skupni naslov Štrekljevim razpravam Iz novejšje ruske literature kaže, da je možno tukaj vsaj deloma govoriti o načrtnosti. Poleg ruskih pisateljev je mislil Štrekelj tudi na poljske.¹⁹ Toda njegov načrt je ostal neizpolnjen. Napisal ni nobenega daljšega članka o poljski književnosti, pa tudi razprave o Saltykovu-Ščegrinu je ostal uredniku dolžan. Vzrokov za to, da se Štrekelj tudi kasneje ni vrnil k svojemu prvotnemu načrtu, je več. Sprva so ga ovirale vojaške vaje, nato pa se je usmeril zgolj na jezikoslovje²⁰ in se

vpregel pri Miklošiču. Razen tega je legla sredi osemdesetih let neka senca med učenca in učitelja. Morda zavoljo zamere s šukljetom,²¹ morda iz nasprotja Levčevemu elastikarstvu. Morda pa je bil tega kriv le Štrekljev odhod v Dobriž. Po petih pismih brez odgovora je tudi Levec konec 1885 za eno leto umolknil. Štrekelj se je oglašil šele jeseni 1886, toda zdaj z načrtom za slovensko narodno blago.²²

Svoje načrte o slovanstvu sploh je imel tudi Celestin, ko je začel objavljati svoja borbeno in vere v slovansko bodočnost polna Slavjanska pisma.

Sklep o razgledu Levčevega lista po slovanskem svetu ni težak. Najbolj upoštevani sta hrvatska in ruska literatura, najmanj bolgarska in srbska. Turgenjev je pesnik, ki vzbuja le občudovanje, Tolstoj in Dostojevski Zvonovemu krogu nista pri srcu. LZ je sicer informiral slovenski svet še dokaj dobro o novostih in zanimivostih na slovanskem knjižnem trgu, ni pa si prizadeval iz tega posneti tudi kakšnih koristi, kaj šele, da bi skušal vsaj v enem članku določiti svoje stališče do literarnega dogajanja v takratnem slovanskem svetu. Ostajal je raje pri takih ali podobnih zaključkih, kakor je to storil Štrekelj ob Turgenjevu. Avtor se klanja pred umetnikovo veličino, sluti tudi globino njegovih psiholoških romanov, podčrtava njegovo »objektivnost«, svoje razmišljanje pa zaključuje s cenanim izgovorom na bodočnost, ki da bo pokazala, kdo je Turgenjev in kakšen je pomen njegove umetnosti.

Razen kratkih poročil in Štrekljevega začetka ni pri vsem delu Levčevega lista za slovanske literature nič načrtnega, iz posebnih vzpodbud hotenega. Levec se je zadovoljil že z informacijo, v kasnejših letih pa spričo stanovskih težav in bojev niti na popolnost informacij ni več pazil.

Vzrokov za tak odnos do slovanskih literatur je več.

Predvsem že urednik Levec sam. Po pričevanju pokojnega Hribarja ni bil večč do dobra razen slovenščine in hrvaščine nobenega slovanskega jezika in je torej bral raje nemške prevode kot pa slovanske originale. Na čase, ko je prebiral Stritar na Dunaju njemu in Jurčiču Lermontova, je šolski nadzornik in profesor, če že ne pozabil, vsaj malo mislil. Znal je sicer pridobiti listu sotrudnike in jih tudi obdržati, ni pa bil glava, ki bi hotela kaj novega, ali pa upala kaj odločnega, splošnemu mnenju in okusu nasprotnega.

Slovenski literarni okus onih časov pa je bil zvečine ta, da je treba gledati v leposlovju življenje sicer realno, toda pod »srebrno tenčico idealizma«. Levcu je bil ruski roman »prekosmat«. Kersnik se je navduševal le za Turgenjeva — in tako večina drugih.²³ Naturalizem jim je bil daleč, Zola umazanec in dobičkolovec, Vereščagin človek, ki je vreden obsodbe iz estetskih ozirov (»glava bi hotela, a želodec ne more« prenesti njegove umetnosti, pravi Stritar v Pogovorih).

K vsemu temu je treba prišteti nazor Zvonovega kroga, da je prevodna literatura v listu če že ne škodljiva, pa vsaj postranska stvar. To načelo je postavil Jurčič, kakor priznava Levec Staretu

17. jan. 1881. Sprejel ga je tudi Levec, dasi je bil v skrbeh, kaj bo potem, če ne bo več Jurčičevega, Tavčarjevega in Kersnikovega peresa. Zato prevodov v Levčevem listu zaman iščemo. Saj nima razen treh drobcev iz Turgenjevih Pesmi v prozi (1883), Puškinovih Dveh vranov (1883) in enega dejanja iz Romea in Julije (1890) sploh nobenega prevoda.

Ko se je ta Levčev strah vedno bolj izpolnjeval, je urednik raje segal po slabih domačih doneskih, silil k pisanju Stareta, paberkoval po predalih in zopet sprejel Kodra, katerega je nekoč Zvonov krog izplačal, kot pa da bi odprl nov predal za prevodno slovstvo.

Zanimivo je Gestrinovo »priporočilo« ene svojih krajših povesti, ki jo je poslal uredništvu dne 17. junija 1888. »Bog ve kaj sicer ne bo,« piše avtor, »toliko pa je vendarle, da ni prevod.«

Razen tega je slovensko »javno mnenje s svojo nezadovoljnostjo z Narodovimi prevodi že kmalu pokazalo, da bi se prevodov v reviji najbrž naveličalo. Gotovo pa bi odklonilo marsikaj sodobnega, če ga je razburil že Tavčarjev nedolžni Tržačan.

Levec je imel sicer dobro organizirane sotrudnike, ni mu pa bilo mnogo za osebne ali pa pismene stike z neslovenskimi književniki. Mogel bi bil stopiti v zvezo s prešernoslovcem Koršem. Kaj več bi pričakovali tuđi iz njegovega znanstva z Jelinkom. Njegovo dopisovanje s Penižkom se suče le okrog Prešerna. Brez misli na posredovanje v leposlovju je tudi izmenjavanje misli z Jagićem in z Boudouinom de Courtenayem. Če dodamo k temu še Levčev odnos do slovanstva sploh, če upoštevamo njegovo obzirnost in strah, da si ne bi nakopal še novih nasprotnikov, razumemo tudi njegov odnos do slovanskih literatur.

O nemških knjigah je poročal LZ pretežno le, če so razpravljale kaj o Slovencih in o Slovanih.

Sodobno snovanje na evropskem zapadu je bilo tako uredniku kakor njegovemu listu tako rekoč neznano. Na francoski naturalizem se je splošno gledalo kot na nekaj strašnega, škodljivega. Edino Fr. Svetič je govoril v osmem letniku Levčeve revije stvarneje o Zolaju in njegovi umetnosti. Tudi njegovi zaključki so predvsem negativni. Simbolizem, ki je že 1890 gospodoval neomejeno, je omenil v Ljubljanskem Zvonu šele leta 1897 dr. VI. Foerster. V ostalem pa niso poročila o romanskem svetu nič manj slučajnostna, kakor je na primer začudenje nad tako velikim dnevnikom na svetu, kot so angleški Times, ob katerih je »prijatelj matematik uredniku izračunal«, da prinesejo v eni sami številki toliko gradiva, kot Slovenec ali slovenski narod v šestindvajsetih. Mimo Glaserjevega prevoda Romea in Julije je LZ le redko zapisal ime kakega angleškega pisatelja, kvečemu v zvezi s prevodi angleških leposlovnih del v druge slovanske jezike. Nič manj slučajno in osamelo tudi ni poročilo o turskih knjigah v letu 1882.²⁴ Več drobcev je iz italijanske literature. Posebno zanimanje je vzbudila — kakor tudi drugod po Evropi — de Amicisova knjiga *Il cuore*.

O odnosu Ljubljanskega Zvona do španske literature je treba

popraviti Lebnovo trditev v članku Romanske literature v Ljubljanskem Zvonu v LZ LI v toliko, da ni bil Rasto Pustoslemšek prvi, ki je v LZ XXVI poročal kaj o španski književnosti, ampak da se ustavlja ob Cervantesovem Don Kihotu iz la Manche že v LZ X, str. 766, s 23 vrsticami menda Levec ob priliki Nedeljkeve prireditve za slovensko mladino »te pereče satire, naperjene proti raznolikim slabostim in zmotam viteškega življenja srednjeveškega«.

Zvonov razgled po domačem kulturnem življenju je prodiral tudi do najmanjših podrobnosti. Na skrbi ga je imel urednik sam. Zabeležil je vsak tiskan drobec, pa če je bil z literaturo še tako malo v zvezi. Tako poroča v drugem letniku na strani 386 tudi o »navodu, kako razumemo izrejati sviloprejk«, v prvem zvezku na strani 321 pa o Razlaganju svetega rožnega venca za vse dni meseca maja z dodatkom navadnih molitev.

Na pritožbe proti taki mnogovrstnosti v svojem Slovenskem glasniku se je urednik opravičeval z izjavo, da rad zabeleži vse, kar se slovenskega natisne, posebno še, če je napisano v »lepem, preprostem jeziku«.

Enako pozorno je spremljal tudi odmev slovenskih pisateljev, predvsem Zvonovih sotrudnikov v tujini.²⁵

Levčev LZ kaže bogastvo v drobni h novicah, zaman pa iščeš tudi tu odkrite besede o sodobnem slovenskem kulturnem življenju. Prav tak, kakršen je bil, pa je sodobnikom zelo ugajal,²⁶ za nas pa vsebuje kljub temu mnogo drobtin, katere se nam sicer morda ne bi bile ohranile.

Nič manj kot za slovstvo so zasluge Levčevega Ljubljanskega Zvona tudi za slovenski knjižni jezik. S svojo nevsiljivostjo, treznostjo in praktičnostjo je postavil Levec v njem slovenski jezik trdno na slovenska tla. Z občudovanju vredno potprežljivostjo je pilil sleherni prispevek, prevelik jezikovni purist pa kljub temu ni bil. Krojenje in normaliziranje jezika je smatral za svojo uredniško pravico. Edino pisateljem jezikoslovnih spisov je načelno dovoljeval njih jezik in pisavo. Tu pa tam je pustil tudi kakšen Žvabov prispevek nepopravljen.²⁷ Nerad pa se je vdal Aškercu in mu pustil štajerski končaj instr. fem. sg. na -oj.²⁸

Sicer pa tudi sam ni zagovarjal vedno istih misli. Prvi letnik revije piše na primer še dat. loc. sg. fem. na -ej²⁹, 19. marca 1882 pa se pritožuje nad Kersnikom, zakaj še vedno piše »l e p e j ž e n i« namesto »l e p i ž e n i«.

Med značilnostmi jezika Levčevega lista, ki so se še dolgo vzdrževale v knjižni slovenščini, so najvidnejše: loc. sg. masc. in neutr. mehkih debel na -i, gen. pl. fem. -i- debel na -ij, osebni zaimek za tretjo osebo za neutr. acc. sg je, acc. du. masc. in neutr. za isto osebo ja, trpni pretekli deležnik glagolov III/2 brez -j- (z a v r n e n), zapostavljanje adj. in svojilnega zaimka (ni doslednosti!), raba nedoločne oblike tudi pri izvedenih pridevniki h na -ski, -ji, -nji,³⁰ v čemer pa ni doslednosti. Dublet i družega : drugega in ta c e g a : ta k e g a sta v vseh desetih letnikih; proti koncu pre-

vladujejo oblike s k, g. Še manj normalizirana je pisava členkov in književno umetno stvorjenih besed. Tu najdeš poleg historično pravih oblik tudi analogne ali pa celo kontaminacije obeh. Okolo bereš poleg okoli, mej poleg med, denes, denašnji poleg danes, pesen poleg pesem, lahko ob lahko, blizu in blizu, osobno, osoba poleg oseba, s seboj, s sabo. V kasnejših letnikih prevladujejo druge oblike.

Iz sintakse je značilna relacija: brat, ki je prišel, prinesel mi je in brat, ki je prišel, mi je prinesel. Spočetka je Levec zahteval le prvo konstrukcijo in imenoval drugo nepravilno,³¹ kasneje je pisal obe, naposled pa je tudi pri njem zmagala druga.

*

Usoda prvih desetih let Ljubljanskega Zvona je tesno povezana z Levčevimi upi in razočaranji na poti k življenjski »karieri«. Njegovo gospodarsko stanje pa je bilo odvisno od števila naročnikov, katerega spremembe so bile v tem času kaj pestre. Dejstvo, da je bilo naročnikov vedno manj, je Levca ob drugih, čisto osebnih porazih, najbolj begalo in ga končno tudi izrinilo iz javnosti.

Največ naročnikov je imela revija ob ustanovitvi. Prva številka se je morala celo štirikrat ponatisniti. Do konca prvega polletja so ga tiskali v 1700 izvodih. Plačujočih naročnikov je imel tedaj 1400. Toda že v drugi polovici 1881 je odpadlo 50 dijakov samo iz Novega mesta.

V početku naslednjega leta je imel 960 poštnih, 197 ljubljanskih dijaških³² in 230 drugih.³³ Drugega februarja pa poroča Levec Staretu, da se je dvignilo njih število celo na 1584. Razen tega si je priskrbel Zvon za 300 gld inseratov in mu torej gmotno ni bilo sile.

Ne tako tudi naslednjega leta. Predvsem je važno Levčevo namigovanje v pismu Kersniku že 21. marca, da Tavčar denar odnaša, do tega časa že 400 gld. Razen tega je vzel iz Zvonove blagajne v politične namene polovico te vrednosti šuklje,³⁴ tretjič je imel Zvon okroglo 2000 gld. manj dohodkov kot prejšnje leto.³⁵ Levec je zahteval, da bi delničarji vrnili nekaj že med letom sposojenega denarja, kar se pa ni zgodilo. Tavčar, Kersnik in Levec so vzeli tega leta iz Zvonove blagajne vsak po 500 gld. Stritarju so poslali le 30 gld dividende. Tako je šel LZ v četrto leto z enim bremenom več.

Bil je nato vsako leto pasiven za okroglih 600 gld.³⁶ Konec tretjega letnika je imel že samo 1200 stalnih naročnikov, kakor je sporočil Levec Staretu 18. dec. 1883.

Na materialni boj, to se pravi na pritegovanje sotrudnikov s honorarji torej ob početku političnega razpora ni mogel več računati. Radikalci pa so agitirali zoper Zvon tako intenzivno, da je imel Levec še ob božiču 1883 komaj pičlo število novih naročnikov, kakor je to potožil Kersniku v pismu dne 20. dec. 1883.

Levec je sicer dobil od Hribarja zagotovilo, da bo Slovan izključno političen list, vendar je bil že na tem, da bi Zvon s koncem 1883 ustavil.³⁷ Deloma iz osebnih zamer, a največ zato, ker mu je

jemala profesorska skušnja ves pogum. Vzpodbujanje Celestinovo, predvsem pa Kersnikova odločnost je to namero preprečila. Toda revija je izhajala vedno teže. V februarju 1884 se je tiskala samo še v 1135 izvodih z dolžnostnimi vred. Plačujočih je bilo okrog 1100. Samo v Ljubljani je odpadlo »blizu sedemdeset« naročnikov, največ dijakov, ki so se oprijeli Slovana. Od poštnih naročnikov se jih je poizgubilo največ na Notranjskem in Goriškem, kjer sta živelata Erjavc in Zarnik.

V februarju 1885 je imel LZ le še 950 naročnikov. Odpovedalo se je zavoljo škofovskega pastirskega pisma največ duhovnikov,³⁸ list pa je bil še vedno v dolgu.³⁸ Urednik je mislil že celo na Kleinovo in Kovačevo tiskarno, ker mu je bila Narodna tiskarna predraga in ker je bil v njej prevelik nered.³⁹ Da bi pripomogel k zboljšanju gmotnih razmer pri listu, je Levce tudi papir zamenjal s slabšim in cenejšim. Tako se je pocenila vsaka številka za 8 gld. To je storil tem laže, ker je bil od 1885 dalje sam tudi revijin lastnik, dasi je bil pred oblastmi še vedno podpisan konzorcij. Napravil je tudi profesorsko skušnjo in bil zopet bolj voljan za delo, toda razočaral in potrl ga je neuspeh s prošnjo za okrajno šolsko nadzorstvo.

Tudi Slovan je preživljal to leto hude ure. Vendar pa je znal s spretno agitacijo in ilustracijami pritegniti bivše Kresove naročnike nase, in se ni LZ materialno z nekdanjimi Kresovimi naročniki prav nič okoristil.

Levec se je zaprl sam vase. Niti Kersniku ni pisal vse do 24. 3. 1886 in tudi takrat šele na skrbi polno Kersnikovo ugotovitev: »Ti molčiš, kakor bi bil v resnici jezen.«⁴⁰

V tem času molka je Levce skuhal trden sklep, da bo konec 1886 ustavil LZ.⁴¹ Utemeljeval je svoj nameravani korak takole: Stritarja ni več, Kersnik je celo v prvi številki pustil list na cedilu. Naročnikov je bilo konec marca 1886 le še 900. Krivka padanja je napovedovala, da jih konec leta ne bo več niti 800. Tistih 500 gld, ki so jih vzeli solastniki leta 1883 preveč iz blagajne, je hodilo za Levcem »kakor smrtni strah s koso«.⁴¹

Kersnik je vedel, kje Levca najbolj žuli. Govoril je torej s Tavčarjem in izvlekel iz njega zagotovilo, da se Tavčar vrne k Zvonu in da Slovan konec 1886 neha.

Razen tega je dosegel ljubljanski šolnik v aprilu 1886 po Kersnikovem in Winklerjevem posredovanju toliko željeno okrajno šolsko nadzorstvo v radovljiškem okraju. To dejstvo je sicer vrnilo Levca reviji, toda z novo službo je prišlo toliko novih dolžnosti, da so urednika resno ovirale in posredno ali neposredno pripomogle, da se je Levce po desetih letih svojega urejevanja Ljubljanskemu Zvonu odpovedal.

Naslednjega leta se je oglasil zoper šolskega nadzornika in Zvonovega urednika na Dunaju dr. Weitlof, doma pa zoper »nekatoliški« tisk škofje goriške nadškofije s Pastirskim listom.

In Levce je bil zopet na tem, da ustavi konec 1887 LZ.

Odvrnil ga je od tega deloma Stare. Prišel je s kopico novih za-

snov in se vozil celo v Benetke, da bi bila njegova nova povest Vanda tem boljša.⁴² Deloma mu je vtil novega poguma šuklje, ko je spretno odbil Weitlofov napad za nekaj časa. Predvsem pa ga je osokolila Slovanova smrt konec leta 1887.⁴³

A motil se je, ko je menil, da se bo njegov list kaj mnogo opomogel s Slovanovimi naročniki — četudi jim ga je ta ob slovesu tako lepo priporočal. Zvonov urednik je poslal svoj list na ogled vsem Slovanovcem, naročil pa je sprejel le okrog 20.⁴⁴ Ostali so se naročili raje na Podgornikov Slovanski svet. Razen tega pa je pastirski list goriških škofov prestrašil tudi starejše duhovnike, ki so dotlej vztrajali pri Zvonu. Kar »trumoma« so vračali list. Pa tudi med alojzniki in bogoslovci ni bilo več nobenega naročnika. Prepoved Zvona je prišla že tudi na nekatere gimnazije.⁴⁵ Število poštних naročnikov je padlo na borih 720. Skupno z ljubljanskimi jih ni bilo niti 800. S tem pa je bilo brez zadolževanja nemožno izhajati, ker je stala že popolna ena sama številka okroglih 200 gld.⁴⁶ Nemški listi so spravili Zvonovega urednika pred sodišče in mu naprtli predvsem zavoljo nekaterih mest v Trdinovih Bajkah disciplinarno preiskavo. Zorislav (Aškerčevega) Vihinga in z njim vso drugo Zvonovo številko je rešilo le Winklerjevo posredovanje pred zaplembo, kakor je sporočil Levec Kersniku 31. marca 1888.

Spričo tega in v strahu za nadzorništvo je bil Levec zopet na tem, da Zvon konec 1888 pokoplje.⁴⁷

Oče številne družine je morda menil, da bi utegnila biti vest, da Levec ni več urednik očrnjenega Ljubljanskega Zvona, eno priporočilo več — v korist njegovim aspiracijam po mestu deželnega nadzornika. Nato pa je pomogel Kersniku še Stare. Prepričal je Levca, da so številni napadi na list in urednika le dokaz visoke vrednosti revije in mu dopovedoval, da smo imeli Slovenci le dva dobra urednika: Janežiča in Levca. Sotrudniki so poročali Levcu, da trpe in sočustvujejo tudi oni z urednikom svojega glasila.⁴⁸ Levec se je končno vsaj toliko potolažil, da se je dal pregovoriti in začeti z novim letnikom.⁴⁹

Potreben je bil samo še Kersnikov obisk ter obljuba Rošlina za prihodnje leto, in Levec je ostal urednik v nadi, da bo v prihodnje boljše, kakor tudi v trdni veri, da bo čez dve leti gotovo deželni nadzornik.

Medtem pa je Slovenčev listkar hvalil na ves glas prvi letnik »Doma in sveta« in ga najgorkeje priporočal vsem »idealnim mladenci in dekletom« ter napovedoval, da se bo potem, če bo dovolj sredstev, DS še razširil; takrat, ko se za nov Zvonov tečaj niso in niso hoteli naročniki od nikoder nakapljati, da bi dosegli vsaj prejšnjega leta število. Razen tega so bili to leto tudi napadi na revijo najhujši.

Zgodnja Danica je izrekla svoje mnenje najzgovorneje, ko je naštela v svoji prvi številki l. 1890 med »priporočanje vrednimi časniki« Slovenca, Novice, Danico, Domoljub, Dom in svet, Vrtec, Detoljub in Duhovnega pastirja in pristavila: »Pohujšljive časnike

pa pisati in razširjati je tak greh kakor ljudem s strupom zavdajati.«

Kaj pomaga, da je brnski mesečnik Hlidka literarni imenoval LZ za najboljši slovenski leposlovni list, ki da si je pridobil ljubezen vsakega omikanega Slovenca, kakor je zabeležil LZ na 190. strani desetega letnika, ko pa je doma pripovedoval Slovenec v dolgih člankih, da LZ slika Davorina Trstenjaka — in torej posredno tudi slovensko duhovščino sploh — kot hinavca, moža, ki prodaja svoje mnenje in je »izvrg človeštva« ter tako posredno svaril verne Slovence pred LZ! Kaj pomaga, da Jakičev Il diritto croato hvali Levčev list kot »un ottimo periodico letterario-scientifico sloveno che si publica in Lubiana ... redatto con molta cura e abilità dal reputato scrittore Levec«, in pristavlja, da bi se lahko ponašala s to revijo vsaka bogata literatura, kakor je posnel Ljubljanski Zvon in ponatisnil na 447. strani desetega zvezka, ko pa je doma sekal Slovenec Levcu nadzorniku rano na najbolj občutljivem mestu!

V l. 1890 je namreč prišel čas, ko bi moral ta po Winklerjevi obljubi iz l. 1888 postati deželni šolski nadzornik. Deželni glavar se je prvi vozil na Dunaj, a brez uspeha. Za njim je šel Šuklje. Ta je spočetka res govoril in zatrjeval, da bo vrgel Šumana in zagotovil Levcu mesto šolskega nadzornika. Toda ko je uvidel, da ima Šuman na Dunaju mnogo zagovornikov, se mu je poklonil še on, svojemu »najstarejšemu prijatelju« pa ponudil direktorat izven Ljubljane — na primer v Novem mestu na Senekovičevo mesto, ko bi ta prišel v Ljubljano za direktorja namesto šumana.

Dasi je Levec to šukljetu močno zameril, je vendar mislil tudi na to možnost. In gotovo bi bil sprejel Šukljetovo alternativo, ko ne bi bile nastopile s tem v zvezi denarne težave.

Njegovi službeni dohodki v Ljubljani so znašali letno s translatorstvom in okrajnim šolskim nadzorstvom 2090 gld., direktorat v Novem mestu pa bi nesel le 50 gld. manj. V Novem mestu mu tudi ne bi bilo treba garati ko v Ljubljani. Vmes pa je prišla šola. V tem primeru bi bil moral imeti dve hčerki v Ljubljani, ker je bila takrat v Novem mestu samo trirazredna dekliška ljudska šola. To pa bi zopet stalo nekaj stotakov.

Zato se je napotil še sam na Dunaj. Gautsch ga je sprejel »jako prijazno«, uspeha pa tudi zdaj ni bilo. Za Šumanom je stala cela vrsta priporočnikov: Webr, Klun, Haffers, Taufferer, Schwegel, za Levcem pa samo Šuklje in še ta le z eno nogo. V juliju pa se je že razvedelo o »personalnih premembah v vodstvu in glavi« kranjskega šolstva: Šuman je postal deželni šolski nadzornik, Senekovič in dr. Detela direktorja v Ljubljani, Wiesthaler v Novem mestu. Poleg tega se je Levčev vpliv tudi v njegovem delokrogu, v ljubljanskem okrajnem šolskem nadzorstvu zmanjšal. Za nemške šole v Ljubljani in na Kočevskem je bil določen poseben nemški okrajni šolski nadzornik, in Levčev vpliv je bil skrčen v Ljubljani na 7 slovenskih ljudskih šol.

Bil je zopet na tleh. Sklenil je, da se konec leta 1890 na vsak način poslovi z revijo.

Kersnik ga je razumel ter okoliščine in razloge doumel, prav pa mu ni bilo.⁵⁰ Mirno je vzel na znanje Levčevo izjavo z dne 28. 4. 1890, ko mu je ta sporočil, da Zvona pri svojih nadaljnjih načrtih sploh več ne jemlje v poštev.

Čim je bilo deželno nadzorstvo pokopano, je Levec spregovoril drugič v svojem življenju — odkrito besedo s Tavčarjem. Domenila sta se, da bo lastnik reviji za naprej Narodna tiskarna, urednik pa Funtek.

Vse, kar se je zgodilo kasneje, so bile samo še formalnosti.

Pogoji, pod katerimi je bil Levec pripravljen prodati list in ki jih je 18. novembra 1890 sporočil Kersniku, so bili:

1. Narodna tiskarna plača deseto, enajsto in dvanajsto številko Zvonovega zvezka,

2. Narodna tiskarna plača sotrudnikom desetega letnika 600 gld. nagrade,

3. Narodna tiskarna najame odgovornega urednika Funtko, za prvo korekturo pa pridrži Cimpermana.

Levec si je ohranil vodstvo uredništva še za vse leto 1891, a brez vsake nagrade, med tem ko je prepustil korespondenco s sotrudniki razen svojih osebnih prijateljev Funtko, kakor je vse natančno sporočil Kersniku na Brdo dne 18. novembra 1890.

Sprva je menil Levec kupcu prepustiti tudi onih tristo dvajset goldinarjev, ki mu jih je bila Narodna tiskarna dolžna za urejevanje Jurčičevih zbranih spisov, kasneje pa se je v tem z ozirom na svojo mnogoštevilno družino premislil. Kersnikovemu posredovanju gre hvala za dobro kupčijo.

Narodna tiskarna je ob prevzemu lastništva plačala Levcu 1100 gld. za deseti Zvonov letnik, zato pa je sprejela starih Zvonovih zvezkov za 720 gld. in si pridržala Levčevih 320 gld. kot poroštvo, da ji prinese LZ v dveh letih toliko dobička, da se ji poplača tistih 1100 gld., ki jih je plačala prejšnjemu lastniku. Po Levčevem pričevanju je imel LZ konec 1890 zopet že 1050 naročnikov; v začetku 1941 jih je imel približno enako število, 1918 pa okrog 2500.

Za lastnika in izdajatelja je posodil ime brdski notar Janko Kersnik, urednika pa je predstavljal dr. Ivan Tavčar. To pa zato, ker je bila Narodna tiskarna preveč razvpita in osovražena in ker Funtek ni imel »dovolj ugleda«.⁵¹

Vzrokov za Levčev odstop ni treba posebej iskati. Preobložen je bil z delom. Imel je tedenskih 21 filoloških ur na realki in poltretjo uro večernega pouka na obrtni nadaljevalni šoli. Bil je nadzornik 91 ljudskošolskim razredom v Ljubljani — in ni imel časa niti za dopisovanje s sotrudniki. Žena Pavla spričo številne družine in otrok-šolarjev ni mogla več voditi Zvonove administracije, na tuje ljudi pa se Levec ni zanesel. Menil je, da so se Slovenci Zvona naveščali. Dobival je vedno več pritožb, da njegova revija ni sodobna, da je premalo življenjska. Vbil si je v glavo, da se odtegujejo glasilu

vsi sodelavci, tudi sam Janko Kersnik. Dom in svet je delal z odjemanjem naročnikov listu veliko materialno škodo.

Bistvenih razlogov za opustitev Zvona pa ni zvedel razen Kersnika nihče. Bila sta predvsem dva: stari Zvonov dolg, ki je iz leta v leto rasel, in pa Levčev poraz na poti k deželnemu nadzorništvu. »Vrhu tega me je minilo pravo veselje do lista«, piše 18. nov. 1890 na Brdo Kersniku, »ker vidim, da je kolikor toliko Zvon vzrok letošnjega mojega poraza in propada, katerega nikoli ne prebolim... Jaz bi nikoli ne opustil Zvona, ko bi ga ne težil tisti deficit iz l. 1883, tega dolga se hočem odkrižati.«

HRANILIŠČA IN KRATICE

I. Uporabljene rokopisne vire hranijo:

1. Mestna knjižnica ljubljanska dopise sotrudnikov uredniku Levcu, Jurčičevo ostalino, v kateri so tudi dopisi Jurčiču v zvezi z Ljubljanskim Zvonom in Stritarjevo pismo Kersniku z dne 27. dec. 1881.
2. Mestni muzej ljubljanski Vošnjakovo korespondenco.
3. Univerzitetna knjižnica v Ljubljani Cimpermanovo korespondenco in pisma Ernestini Jelovškovi.
4. Študijska knjižnica v Mariboru Stritarjevo zapuščino in Kodrovo korespondenco.
5. Banovinski arhiv v Mariboru štrekljevo korespondenco.
6. Univerzitetna knjižnica v Zagrebu Levčeva pisma Jagiću.
7. Kersnikovi dediči na Brdu pisma Marice Nadliškove Kersniku.
8. Prijateljevi dediči prepise Levčevih dopisov Aškercu, Erjavcu, Gregorčiču, Jerici, Kersniku, Staretu, štreklju, Trdini, Kersnikova pisma Marici Nadliškovi in Nadliškove Kersniku.
9. Insp. Wester Aškerčevo korespondenco in dopise Kresovih sotrudnikov uredniku Sketu do l. 1883.
10. V moji lasti so prepisi Kersnikovih pisem Levcu, Levčevih Aškercu, Jagiću in Trinku, Kersnikovih Marici Nadliškovi in obratno, zapiski 11 osebnih izjav in 26 pismenih izjav.

II. Kratice citiranih revij, časopisov, društev in ustanov so iste kot v Slovenskem biografskem leksikonu. Posebne okrajšave:

1. AČ² = Aškerčeva čitanka. Izbrane pesmi Antona Aškercu. Uredil in uvod napisal dr. Ivan Prijatelj. II. pomnožena izdaja. V Ljubljani 1920.
2. Detela = Dr. Franc Detela. Zbrani spisi. Uredil Jakob šolar. 1932. — (Urednikovi uvodi.)
3. Jurčič = Josipa Jurčiča zbrani spisi I-V. Uredil dr. Ivan Prijatelj. V Ljubljani 1919-1927. (Urednikovi uvodi.)
4. Carniola VII = Dr. Janko šlebinger, Fran Levec. Carniola VII, 258-303.
5. Kersnik VI = Janko Kersnik, njega delo in doba. Spisal dr. Ivan Prijatelj. Zvezek VI. šešitek I. (1910) — III. (1914).
6. RDHV III = Dr. Ivan Prijatelj, Ustanovitev »Ljubljanskega zvo-na« in celovškega »Kresa«. RDHV III, 175-253.
7. RDHV V-VI = Dr. Ivan Prijatelj, Med Levčevim »Ljubljanskim zvonom« in Hribar-Tavčarjevim »Slovanom«. RDHV V-VI, 120-176.
8. SA = Stritarjeva antologija. Uredil in uvod napisal dr. Ivan Prijatelj. V Ljubljani 1919.
9. Tavčar = Drja. Ivana Tavčarja zbrani spisi I-VI. Uredil dr. Ivan Prijatelj. V Ljubljani 1921-1932.
10. TL III = Dr. Pavel Strmšek, Veliki učitelj in njegov hvaležni učenec. Triglavski listi. III. letnik, 1.-3. zvezek.

Opozorila za datumi citiranih pisem kažejo le strani publikacij, kjer je že kaj korespondence objavljene. Kaj in koliko je obelodanjenega, omenjam posebej le v primeru, če se natisnjeno ne strinja s tu uporabljenim. Natančnejši račun o vsem bo dala kritična izdaja Levčeve korespondence.

OPOMBE

FRAN LEVEC

¹ Prim. Stritar Levcu 26. 1. 67; SA, 29. — ² To mesto ima Kersnik VI, seš. 1. str. 110. Prim še SA, 29. — ³ Levec Jerici 11. 2. 71; prim. SA, 63. — ⁴ Fran Levec, Fran Erjavec, LZ VII; 413-425. — ⁵ Prim. SA, 52-3. — ⁶ Prim. Stritar Levcu 5. 11. 76; SA, 56-7. — ⁷ Stritar Levcu 18. 12. 76. — ⁸ Izrazito protistritarjanskega duha so tudi Slančevi podlistki v SN 1876; prim. še Levec štreklju 14. in 30. 1. 78.; TL III, 2-3. — ⁹ Prim. Stritar Levcu 7. 1. in 17. 1. 1879. — ¹⁰ Pisal je Dežmanu in poslal odgovor Levcu, ponudil mu je iz svoje knjižnice knjižico *Metrik der Krainerischen Sprache*. M. Zhop. Prim. Stritar Levcu 24. in 26. jan. 1879. — ¹¹ Stritar Levcu 19. 2. in 3. 9. 79. — ¹² Kersnik Levcu 28. 12. 81. — ¹³ Glej Glaser, *Zgodovina slovenskega slovstva* IV, 208. — ¹⁴ Jerici 3. 3. 72.: »Zberi tista pisma, ktera sem ti jaz na lanskem potovanju pisal. Nameravam namreč vso pot popisati. Sicer imam nekajotic, zaznamovanih v dnevniku, toda še več bi tvarine v Tvojih pismih našel. Jurčič mi za vsak listek, če ga hočem pisati v *Slov. Narod*, ponuja tri gid. Ne vem, kaj bi storil, ali bi rajši almanah izdal in v njem svoje potovanje natisnil, ali bi je *Slov. Narodu* prodal. V časopisu se skoraj preveč raztrese.« — ¹⁵ Lavtar Levcu 7. sept. 1871. Levec še l. 1887. poudarja v pismu Aškercu z dne 23. marca, da je imela Italija nanj »diven vpliv«. Prim. AČ 2, 23. — ¹⁶ Jerici 7. 9. 1886. »D. Altertümler« ki ga je spisal Walter Scott, najslavnejši angleški romanopisec in učenik našega Jurčiča. Ako nam pa že učenec tako dopade, kaj čem potem ob učeniku reči? ...« — ¹⁷ Jerici 3. 12. 1867, 5. 12. 1868. SA, 30-31. — ¹⁸ Kaj vse se je govorilo n. pr. »ob pivu«, lepo priča Jurčičev dnevnik iz 1865. Prim. najvažnejše: »NB. Stritarjeva misel, da Goethe zastavlja v svojem Faustu velikansko vprašanje, ktero še stoletje ne bo rešilo: Kaj je človek. On odgovarja ein sinnlich verständiges Wesen, zato pa Mefistofeles in Faust duhovitost. Mayerlika je med obema, to pa je ravno velikansko, kako 9. to vprašanje stavi. Prizor s Sebastjanom, kako občen, kako se ne more dobiti ta misel po kulturi, ampak je vcepljen v vsako nespačeno srce bodisi katerega naroda. Ali bi ne govoril slovenski kmet ravno tako? Dalje Stritar, da pesnik more vase vzeti tip ali splošno idejo za svoj produkt, da ga vzame pri majhnem prigorku, da ga more leta in leta v sebi tako rekoč spečega in vendar živega shraniti, da mu tako počasi še to in to se prestroji, zboljša in kadar se »žlindra« vleže, kedar se popolno očisti, tačas ga obide pravi entuziazem in tačas je stvarnik, pozneje pri hladni krvi se pili. NB.« Dalje govori dnevnik o Shakespearju, o Prešernovi Nezakonski materi, v slovesu od mladosti, o Cervantesu, Euripidu, Platonu, Elektri in podobnem. — ¹⁹ Kersniku 29. 12. 1869; prim. Kersnik VI, seš. 1. str. 81-2. Glede Levčeve preorientacije iz romantičnega rusofila k realnemu Slovanu prim. RDHV III, 211-12 prip. 28 in Levec Staretu 2. 1. 1881; RDHV III, 211. — ²⁰ Prim. notico Dva čestita gosta v LZ II, 511. — ²¹ Prim. notico Čehi v LZ II, 382-3. — ²² Prim. notico G. V. Jagić v LZ II, 640. — ²³ 15. okt. 1881: Levec, Dve uri pri slovenskem pesniku; 3. dec. 1881: Levec, Prešeren in Čelakovsky; 11. nov. 1882: Wiesthaler, O že objavljenem pastirskem pismu škofa Rajnalda Scarlichija iz leta 1631; 18. nov. 1882: Trtnik o Prešernovem verzu Briarjeja storocega si ukrotil; v dec. 1886: železnikar o Nodierju, o Pindarju in o Paridovi sodbi iz Lukiana itd. — ²⁴ 19. okt. 1881: Zarnik o svojem

potovanju Od Pontebe do Vezuva; 28. okt. 1882: Vrhovec o Sibiriji; 25. nov. 1882: Železnikar o Osapski dolini v Istri; 9. jan. 1886: Iv. Hribar, O potovanju iz Belega grada v Sredec. — ²⁵ 22. okt. 1881: Dolenc, O medvedu v literaturi. — ²⁶ 5. nov. 1881: Vošnjak. — ²⁷ V letu 1883 je govoril Wiesthaler O Volkodlaku in vampirju v slovenskem bajeslovju. — ²⁸ 17. nov. 1881: E. Lah, O meteorologiji kranjske; v začetku 1882: isti, O statistiki prebivalstva na Kranjskem; v 1883: Senekovič, O vplivu gozdov na podnebje. — ²⁹ Dr. J. Drč o zadušenju; dr. Gregorčič o koleri. — ³⁰ Levec štreklju 11. 2. 1883, prim. TL III, 7 in Levec štreklju 15. 10. 1883, prim. TL III, 20. - Štrekljev prevod Punina in Baburina je romal od Kresovega urednika k Zvonovemu mimo Slovenskega naroda in Bamberga ter je dobil prostora šele v šukljjetovem Ljubljanskem listu. - Korigiraj Strmškovo trditev v črtici o štreklju prevajalcu (LZ LII, 487-90) in popravi: šuklje se ni »ponudil« (Strmšek), ampak se mu je štrekelj zavoljo denarnih težav po Levčevem posredovanju vdinjl. — ³¹ Prim. štrekelj Levcu, 3. 2., 6. 2., 8. 2., 13. 2., 21. 2., 23. 3. in 24. 3. 1884 ter Levec štreklju 4. 2., 7. 2., 10. 2., 3. 3. in 9. 3. 1884; TL III, 33-40. — ³² Levec štreklju 7. 2. 1884; prim. prip. 31. — ³³ Stare odgovorja 5. septembra: »Ohneta precj poznam, tudi jaz ga rad berem«. — ³⁴ Levec Kersniku 14. 12. 1889: »Od vseh strani pritiska delo name, da sem včasih ves neumen. Ze od oktobra meseca me ima deželnoobrambno ministrstvo v rokah... Potem šola, inspektorat, translatorstvo, korekture — večkrat se mi ni večerjati ne ljubi.« — ³⁵ Levec Staretu 11. 4. 90. — ³⁶ Levec Staretu 20. 8. 94. — ³⁷ Ivan Hribar ustno dne 6. decembra 1940; Levec Kersniku 13. 12. 1886. — ³⁸ Jerici 11. 2. 1871. — ³⁹ Levec Kersniku 23. 12. 1881; 9. 1. 1882; 23. 5., 28. 5. in 9. 6. 1883; 20. 4. in 23. 4. 1884; 20. 5. 1890; Levec Staretu 19. 12. 1883. — ⁴⁰ Glede ptičev samcev in Pavline Pajkove prim. Gregorčič Levcu 2. 7. 1882 in Levčevo sodbo v odgovoru Pajku, obj. v RDHV III, 240 sl. — ⁴¹ Prim. še Levec Jerici 2. 1. 1867, 5. 2. in 7. 5. 1868. — ⁴² Žvabu je n. pr. njegovega Popoviča na glas hvalil, Kersniku pa je pisal dne 25. 8. 1881 med drugim tudi: »... Žvab je velika reva, ... sedaj si domišlja, da je izvrsten pisatelj in vsaj tako slaven mož, kakršen je bil Popovič, in da je njegova razprava najslavnejši produkt, kar jih objavlja Zvon.« — ⁴³ Levec Jerici 15. 7. in 14. 8. 1866. — ⁴⁴ Levec Kersniku 19. 9. 1870; Kersnik VI, seš. 1., str. 247-8. — ⁴⁵ Prim. Levec Kersniku 22. 2. 1885 in štreklju 18. 1. 1882. — ⁴⁶ Prim. štrekelj Levcu 17. 1. 1885, Levec Kersniku 15. 1. 1885, Erjavc Levcu 9. 7. 1882; prim. RDHV III, 240, prip. 58 in RDHV V-VI, 165-6. — ⁴⁷ Levec Kersniku 4. in 7. 12. 1867. — ⁴⁸ Levec Kersniku 13. 12. 1868; prim. Kersnik VI, seš. 1., str. 34. — ⁴⁹ Prim. Kersnik VI, seš. 1., str. 46. — ⁵⁰ Prim. Stritar Levcu 7. 7. in 14. 9. 1870. — ⁵¹ Prim. Stritar Levcu 18. 12. 1876 in 17. 1. 1877. — ⁵² Levec Kersniku 19. 11. 1884 in Aškercu 1. 4. 1885. — ⁵³ Prim. njegovo predavanje o Franu Erjavcu, ki je bilo natisnjeno v LZ VII, 413-425. Glej tudi Levec Staretu 13. 1. 1886 in 21. 8. 1887. — ⁵⁴ Levec Trdini 27. 1. 1881; prim. RDHV III, 205. — ⁵⁵ Levec Jerici 24. 6. in 24. 7. 1873. — ⁵⁶ Prim. RDHV V-VI, 151.

UREDNIK

¹ SN 7. okt. 1880, str. 230. — ² Prim. RDHV III, 188. — ³ Prim. RDHV III, 189. — ⁴ Koder Jurčiču 10. 10. 1880; prim. RDHV III, 200. — ⁵ Neosnovano pripisuje Prijatelj v RDHV III, 214, 219 Levcu pritegnitev Trdine k LZu. — ⁶ Levec Kersniku 10. nov. 1886: »Mene tarejo skrbi za ogromno družino in delati moram kakor težak«; Staretu 31. 12. 1888: »... petero otrok poje mnogo kruha.« — ⁷ Prim. Apih Levcu 12. okt. 1886, 9. 2. in 4. 4. 1889. Levstik Levcu 19. 10. 1886; prim. Levstikova pisma. Uredil Avgust Pirjevec. V Ljubljani 1931 str. 187 do 188. Levec Vrhovniku 3. 6. 1886. Levec Kersniku 20. 6. 1881 in Kersnik Levcu 22. 6. 1881; prim. Kersnik VI, 416-18 Mencinger Levcu. 25. 3. 1883. — ⁸ Gregorčič Levcu 5. 3. 1883 in Levec Kersniku 20. 11. 1884; prim. RDHV

V-VI, 151-2. — ⁹ Carniola VII, 297-8; prim. še n. pr. Levec Kersniku 27. 1. 1882 in 26. 11. 1884. — ¹⁰ Levec Kersniku 14. 5. 1882; prim. Kersnik VI, 432. — ¹¹ Prim. Tavčar IV, 496-7. — ¹² N. pr. Ruske radikalne struje v Sn 1887 in Slavjanska pisma II v SS I. — ¹³ Levec Kersniku 17. 4. 1889; prim. Kersnik VI, 506. — ¹⁴ Levec Kersniku 31. 3. 1888; prim. Kersnik VI, 499. Neupravičeno meni Prijatelj tako-le: »Ker v tem letu Kersnik za Zvon ni pisal dalje povesti, je izkušal Levec pritegniti njegovo pero v drugi stroki... v kritiki.« — ¹⁵ N. pr. Kersnik Levcu 22. 8. 1888: »Vračam Ti Jurčič-a, meni jako ugaja in mislim, da Stritar ne more in ne sme rivca obesiti, saj si ga dovolj pogladil... Napravil sem nekaj opazk.« (Gre za Levčeve Spomine o Josipu Jurčiču; prim. LZ VIII, 4. sl., 18 sl.). — ¹⁶ Kersnik Levcu 12. 10. 1881; prim. Kersnik VI, 470; Detela I, str. IX. — ¹⁷ Kersnik Levcu 6. 2. 1882, 25. 10. 1882; prim. Kersnik VI, 474. Levec Kersniku 18. 4. 1889 in Kersnik Levcu 22. 4. 1889. — ¹⁸ N. pr. Levec Kersniku 25. 1. in 1. 2. 1885. Kersnik odgovarja dne 6. 2. 1885: »Pogovor se res dobro bere. Tam, kjer govori o Tavčarju, sem jaz par vrstic zbrisal, druge pa po mojem mnenju morajo ostati... Vrhovčevo novelo sem Ti že zdavnaj poslal. Tedaj, ko sem Ti vrnil vse Kodrove spise. Kržišnikovo Savo prinesem seboj. Tudi Rahnetovo humoresko bom morda prinesel seboj.« Prim. še Kersnik Levcu 7. 2. 1885. — ¹⁹ Kersnik Levcu 6. 2. (prim. Kersnik VI, 504) in 13. 2., 15. 2., 10. 3., 22. 4., 26. 11., 5. 12., 27. 12. 1889, 14. 1. in 12. 12. 1890. — ²⁰ Prijateljeva sodba o Zvonovem krogu se nanaša le na idejna in politična trenja, ne pa tudi na ljubezen, s katero so sotrudniki negovali svoje glasilo. Zato tega mnenja v ničemer ne pobija. Prim. Kersnik VI, 422, RDHV III, 217 sl. in RDHV V-VI, 120. — ²¹ Staretu 2. 1. 1881 (drugo mesto iz tega pisma je objavljeno v RDHV III, 207), Trdini 28. 3., 2. 6., 10. 12. in 11. 7. 1882. — ²² N. pr. Vrhovec Levcu 4. 12. in Levec Vrhovcu 24. 12. 1887. — ²³ Levec Štreklju 25. 5. in 21. 12. 1882; prim. TL III, 1 sl. — ²⁴ Prim. n. pr. Levec Kersniku 7. 12. 1882 in Stare Levcu 31. 12. 1881, Celestin Levcu 31. 12. 1881, 28. 2. 1883. — ²⁵ Stare Levcu 17. 7. 1881, 24. 9. 1886. — ²⁶ Stare Levcu 2. 8. 1884. — ²⁷ Levec Kersniku 20. 7. 1885, Aškerc Levcu 29. 1. 1884. — ²⁸ Prim. Levec Kersniku 28. 8. 1867; 12. 8. 1881; 4. 12. 1889; Jurčič Levcu 10. 6. 1868. — ²⁹ V tem pogledu je zanimivo njegovo pismo Kersniku 5. 2. 1884; prim. RDHV V-VI, 139-40. — ³⁰ Prim. Levec Kersniku (glede Stritarja) 7. 1. 1882; prim. Kersnik VI, 428; Deteli 3. 3. 1882 i. dr. — ³¹ Levec Kersniku 7. 5. 1881; 18. 12. 1890; 11. 6. 1881. — ³² Levec Staretu 23. 10. 1880; prim. RDHV III, 191-2. — ³³ Trdina Levcu 28. 11., 29. 12. 1881; pismo z dne 11. 2. 1881 je deloma objavljeno v RDHV, III, 214. — ³⁴ Prim. Cimperman Levcu: 6. 12. 1880, 15. 11. 1881; 21. 6. 1882; 9. 1. 1883, 16. 3. 1883. — ³⁵ Štrekelj Levcu 10. 3. 1888; prim. TL III, 62; Štrekelj Levcu 11. 7. 1888; prim. TL III, 63. — ³⁶ Prim.: Apih Levcu 25. 12. 1880, 26. 5. 1888; Fr. Kos Levcu 11. jul. 1881; Rutar Levcu 15. 1. 1882, 21. 10. 1880, jul. 1885; Levec Kersniku 7. 2. 1882; Vrhovec Levcu 4. 12. 1887, 9. 2. 1889. — ³⁷ Prim. n. pr. v LZU VIII: Iz domače zgodovine: 1. Kakšne volje je ljudstvo?, 18 sl.; 2. Jakob Schell pl. Schellenburg, 37 sl., 164 sl.; 3. Vojaška nastanitev 277 sl.; 4. Francozje v Novem mestu, 352 sl., 408 sl., 534 sl.; 5. Zgodovina pošte na Kranjskem, 652 sl., 717 sl. — ³⁸ Prim. Murko Levcu 29. 3. 1889. — ³⁹ Turner Levcu 9. 3. 1883. — ⁴⁰ Celestin Levcu 1. 8. 1882, 13. 8. 1883, 28. 12. 1883. — ⁴¹ Prim. AČ², 11. — ⁴² Aškerc Levcu 20. 8. 1883; prim. AČ², 15. — ⁴³ Heine! prim. Kersnik VI, 35-6. — ⁴⁴ Kersnik VI, seš. 1, str. 127. — ⁴⁵ Kersnik materi 13. 10. 1870, 11. 2. 1871; prim. Kersnik VI, seš. 1, str. 177 in 118, 160. — ⁴⁶ Prim. Štrekelj Levcu 7. 2. 1879 (prim. TL III, 3), 17. 9. 1883 (l. c. 9). — ⁴⁷ N. pr. Kersniku 21. 7. 1894. — ⁴⁸ Levec Staretu 9. 10. 1897. — ⁴⁹ Levec Štreklju 9. 3. 1884. — ⁵⁰ Levec Kersniku 19. 3. 1882. — ⁵¹ Levec Kersniku 11. 6. in 24. 8. 1881. — ⁵² Levec Kersniku 7. 1. 1882. — ⁵³ Levec Kersniku 14. 11. 1881; prim. Kersnik VI, 423. — ⁵⁴ Levec Ker-

sniku 1. 1. 1882. Kersnik Levcu 6. 1. 1882; prim. Kersnik VI, 426-7. —⁵⁵ Levec Kersniku 24. 3. 1886 (prim. Kersnik VI, 449-52); 8. 2. 1888, 18. 11. 1890. —⁵⁶ Popravi Kersnik VI, 423: 1. Kersnik ni prišel sam na idejo, da bi ponudili Ljubljancani Stritarju solastništvo revije, ampak se je le ravnal po Stritarjevemu pismu z dne 27. 12. 1881; prim. SA, 58 in 59. Tega pisma Prijatelj pri svojem Kersniku še ni imel v evidenci; glej Kersnik VI, 425. 2. Stritar je odgovoril takoj na prvo Kersnikovo pismo. —⁵⁷ Levec Kersniku 9. 11. in 11. 12. 1883 (prim. Kersnik VI, 437 in RDHV V-VI, 132); 5. 1. 1884; prim. RDHV V-VI, 143. —⁵⁸ Levec Kersniku 26. 10. 1885; prim. Kersnik VI, 449. —⁵⁹ O Tavčarjevem odnosu do LZa se poučiš natančneje za dobo do konca 1885 v RDHV, V-VI, 121-176, za vso naslednjo dobo deloma v Kersniku VI, 1. c., v Tavčarju IV, 482-7 pa zveš za Levčeve napore, kako zopet pridobiti Tavčarja za LZ. —⁶⁰ Prim. Celestin Levcu 25. 3. 1887. —⁶¹ Prim. notico Stritarjevi zbrani spisi v LZ VII, 253-4. —⁶² Neupravičeno sodi drugače o takratnih odnosjih med Levcem in Stritarjem Prijatelj; prim. Kersnik VI, 608. —⁶³ Fr. Kos Levcu 24. 1. in 15. 7. 1888. —⁶⁴ Prim. Celestin Levcu 15. 7. in 24. 11. 1888. —⁶⁵ Rutar Levcu 21. 2. 1888. —⁶⁶ Levec Kersniku 31. 12. 1889. —⁶⁷ Levec Staretu 26. 10. 1889, Stare Levcu 21. 12. 1889. —⁶⁸ Opeka Levcu 5. 1., 12. 2., 4. 3., 1. 4., 24. 9. 1889. —⁶⁹ R. Vtörj, Sentimentalec. LZ IX, 232-243.

LEVČEV LJUBLJANSKI ZVON

¹ Levec Staretu 30. 11. 1886, 11. 9. 1888; Kersniku 7. 10. 1888, 5. 12. 1888. — ² Prim. LZ III, št. 7 in 11, LZ IV, št. 3-10, LZ V, št. 1, 2-9, 11-12, LZ VI, št. 2-5, LZ VII, vse razen št. 8 in 12, LZ VIII, št. 2-3, LZ IX, št. 3, LZ X, št. 2, 4, 6. — ³ Prim. LZ VI, št. 10 in 11. — ⁴ Prim. LZ VI, št. 6 in 9. — ⁵ Levec Staretu 27. 10. 1880; Trdini 15. 2. 1885; štreklju 21. 12. 1881 - prim. TL III, 6; Kersniku 12. 8. 1881, Vošnjak Levcu 1. 8. 1885, Pintar Levcu 19. 12. 1880. — ⁶ Levec štreklju 5. 10. 1883; prim. TL III, 20. — ⁷ Prim. še AC², 20. — ⁸ Prim. Požarjevo oceno Detelelinega Prihajača. LZ IX, 622-3. — ⁹ Po osebni Levčevi izjavi Prijatelju so Levčeve v tej kritiki le misli »o jeziku pesnikovem in o obliki njegovih pesmij ter ... nekoliko črtic iz življenja njegovega«. Levčev dostavek se začneja v LZ X na str. 691 z 21. vrstico od zgoraj. — ¹⁰ Ocena Krajčeve narodne biblioteke ... LZ IV, 56-7; ocena »prosto poslovenega« Roparskega življenja. LZ IV, 441-3. — ¹¹ Ocena 18. snopča Narodne biblioteke. LZ V, 443. — ¹² O Levčevem delu za Prešerna prim.: a) Kidričeva predavanja od 28. 4. - 11. 5. 1939, b) Levec štreklju 12. 4. 1887 (glej TL III, 60) in 20. 12. 1887 (glej TL III, 61), Kersniku 21. 12. 1891 (glej Kersnik VI, 462), Staretu 17. 6. 1896; poslednje govori o razdoru z Bambergom in o Levčevi zamisli izdaje Prešernovih poezij. — ¹³ Prim.: Trubar, župnik v Loki, ne v Logu. LZ IV, 98; Trubarka-Celjanka, LZ VII, 378; Zvab, črtica o Primožu Trubarju, LZ IV, 41. — ¹⁴ Prim.: Zvab, Fra Gregorio Alasia Sommaripa, LZ III, 61, 142; Fekonja, Branja inu Evngeliumi, LZ VI, 570, 700; Koblar, Nekaj o škofa Hrena spisih, LZ VII, 700. — ¹⁵ Vrhovnik, Vodnikov epigram od 15. avg. 1818, LZ III, 268; Levec, Vodnikovi pesmi Premaga in Mirov god, Vodnikov napis iz 1. 1814, LZ V, 418, 508. — ¹⁶ Prim. Celestin Levcu 1. 8., 19. 10. in 11. 11. 1882; Kersnik Levcu 25. 10. 1882. — ¹⁷ Prim.: Vinogradski zakon, LZ II, 251; Svetoivanski evangeli, LZ II, 471; kranjski rokopi, LZ III, 606; Bolški urbar, LZ II, 812; Rokopis iz 1779, LZ VI, 637; Hrenov rokopi, LZ VI, 699; Listič iz 1. 1611, LZ VI, 253; Listina iz 1170, LZ VII, 701. — ¹⁸ Prim. Gorica na — Kranjskem! LZ III, 409-10. — ¹⁹ Štrekelj Levcu 18. 2. 1883; prim. TL III, 7-8. — ²⁰ Štrekelj Levcu 17. 1. 1885; prim. TL III, 52-3. — ²¹ Štrekelj Levcu 18. 11. 1884; prim. TL II, 44, RDHV V-VI, 152. — ²² Levec štreklju 9. 11. 1886 in Štrekelj Levcu 16. 12. 1886; prim. TL III, 58-9. — ²³ Zdi se, da je bil tudi v tej smeri poleg Celestina Ker-

snik najbolj razgledan. Prim. Kersnik VI, 497, 502 in Zbašnik, Spomini 414. Glej še: Levec Štreklju 6. 9. 1883, Štrekelj Levcu 6. 2. 1884, 9. 11. 1883, Levec Štreklju 7. 2. 1884 in Štrekelj Levcu 13. 2. 1884; prim. TL III, 18, 31, 36, 37. — ²⁴ Notica Književnost na Turškem v LZ III, 412. — ²⁵ Prim. Jurčičev Tugomer v češčini, LZ I, 709; Jurčičev Doktor Zober v češkem Ruchu, LZ III, 733; Tavčarjeva Vita vitae meae v italijanščini, LZ VII, 786; Kersnikov Agitator v italijanščini, LZ VII, 786; Stritarjev Gospod Mirodolski v srbščini, LZ VII, 575; Kodrova novela Iz življenja v italijanščini, LZ IX, 384. — ²⁶ Levec Staretu 19. 12. 1883; prim. RDHV V-VI, 131. — ²⁷ Prim. urednikovo pripombo pod črto v LZ IV, 41. — ²⁸ Aškerc Levcu 27. 4. 1883. — ²⁹ Prim. LZ I, 5 (o strahovitej rokovnjaškej noči, Jurčič), 220 (v takej čudnej omari, Trdina), 405 (v kmet-skej hiši, Mencinger), 700 (po kratkej mučnej bolezni, Levec). Od leta 1882 dalje so oblike na -ej tako redke, da jih moremo smatrati le za tiskovne napake. Obdržal pa se je še dolgo dat. sg. fem. os. zaimka za 3. osebo jej. — ³⁰ gorjansk pastir LZ III, 181 (Trdina), z godenj sneg LZ I, 19 (Dolenc), divij strasten srd LZ II, 550 (Kersnik). — ³¹ Levec Štreklju 4. 2. 1884 (prim. TL III, 34-6), LZ V, 121 in Levec Staretu 10. 12. 1887. — ³² Levec Kersniku 1. 2. 1882, Levec Staretu 31. 1. 1882. — ³³ Levec Kersniku 11. 2. 1882. — ³⁴ Prijatelj meni v RDHV III, 1. c., da šuklje denarja ni vzel. Gotovo je to sklepal na podlagi Levčevega pisma Kersniku z dne 9. 6. 1883. Toda z dne 9. 11. 1883 imamo jasen dokument, da si je šuklje denar kasneje vendarle izposodil. So pa to Levčeve besede nezadovoljstva nad šukljetom: »šuklje se tudi ne zmeni, da bi kaj vrnil«, piše Levec. — ³⁵ Levec Kersniku 9. 11. 1883; prim. RDHV V-VI, 126. — ³⁶ Levec Kersniku 18. 11. 1890. — ³⁷ Prim. tudi RDHV V-VI, 135 sl. — ³⁸ Levec Kersniku v letu 1885: 18. 1.; prim. Kersnik VI, 445 in RDHV V-VI, 166 — 1. 2.; prim. RDHV V-VI, 170 — 5. 2.; prim. Krsnik VI, 446-7 in RDHV V-VI, 167 — 15. 2.; prim. RDHV V-VI, 167. — ³⁹ Levec Kersniku 24. 2. 1885; prim. Kersnik VI, 447 in RDHV V-VI, 169-70. — ⁴⁰ Kersnik Levcu 17. 3. 1886; prim. Kersnik VI, 450-1, prip. 1. — ⁴¹ Levec Kersniku 24. 3. 1886. — ⁴² Stare Levcu 13. 7. in 10. 9. 1887, 15. 4. 1888. — ⁴³ Levec Staretu 27. 11. 1887, S 1887, 23. dec.; »Slovan« v LZ VIII, 56. — ⁴⁴ Levec Kersniku 6. 1. 1888; prim. Kersnik VI, 456. Levec Staretu 8. 2. 1888. — ⁴⁵ Turner Levcu 12. 2. 1888, Vrhovec Levcu 4. 2. 1887. — ⁴⁶ Levec Kersniku 16. 2. 1888. — ⁴⁷ Stare Levcu 30. 11. in 16. 12. 1888; prim. še Kersnik VI, 458-9. — ⁴⁸ Freuensfeld Levcu 24. 11. 1888. — ⁴⁹ Levec Kersniku 17. 1. in 18. 1. 1889, Kersnik Levcu 21. 1. 1889; prim. Kersnik VI, 503-4. Levec Staretu 22. 3. 1889. — Drugače Kersnik VI, 459. — ⁵⁰ Kersnik Marici Nadliškovi 24. maja in 20. okt. 1890, 18. jan. 1891. — ⁵¹ Oboje je Staretova zamisel; prim. Stare Levcu 5., 20. in 31. dec. 1890.

IMENSKO KAZALO

- Abraham a S. Clara 23
 Ahasver (Turner) 35
 Aksakov 59
 Andrejčkov Jože 34, 55
 Apih 37, 45, 55, 73
 Aškerc (Gorazd) 6, 20, 28, 31, 34,
 35, 36, 39, 41, 42, 43, 45, 49, 51,
 52, 55, 62, 65, 69, 72, 73, 75
 Balzac 59
 Bamberg 44, 72, 74
 Bartolova Marica (Nadlišek) 32
 Batucki 17
 Bezenšek 41, 57, 58
 Bjelinskij 30, 59
 Bleiwels dr. Janez 28, 31, 33
 Bleiwels dr. Karel 28
 Bohinjec (Velimir) 43
 Buckle 34
 Budal 5
 Brožik 54
 Bulić 42
 Celestin 7, 9, 16, 21, 24, 28, 29,
 30, 31, 32, 33, 35, 39, 44, 52, 55,
 57, 59, 60, 64, 75, 76
 Cervantes 60, 71
 Cimperman 23, 24, 31, 32, 34, 38,
 39, 41, 43, 51, 52
 Čelakovsky 73
 Zhopp M. 13, 73
 De Amicis 3, 43, 61
 Denis 15
 Detela 30, 33, 41, 48, 51, 52, 66,
 75, 76
 Dežman 73
 Dolenc dr. Hinko 39
 Dostojevskij 60
 Draper 36
 Elektra 71
 Elze 52
 Erjavec 10, 12, 16, 22, 26, 39, 41,
 54, 56, 64, 69, 72
 Euripides 71
 Fajgelj Danilo 41, 45, 56
 Fekonja 54, 55, 57, 58
 Flaubert 59
 Franc Jožef I. 40
 Franke 20, 31, 41, 48, 52, 54
 Fredro 28, 58
 Freuensfeld (J. K.) 28, 35, 51
 Funtek 7, 28, 30, 37, 38, 41, 43,
 47, 51, 53, 67
 Geibel 14
 Geitler 34
 Gautsch 66
 Gellert 15
 Gestrin 7, 31, 32, 33, 38, 41, 43,
 48, 51, 61
 Gogolj 58
 Gončarov 59
 Gottschall 37
 Govekar 38
 Goethe 15, 58, 73
 Grabowski 16
 Gregorčič dr. J. 22
 Gregorčič Simon 6, 10, 17, 19, 30,
 31, 35, 36, 39, 41, 51, 69
 Gruntar 31, 32
 Gundulić 36
 Haffers 66
 Heine 14, 15, 73
 Hammerling 14, 15
 Holz 39
 Homer 15
 Hostnik 57
 Hönigmann 56
 Hren 74
 Hribar faktor 28
 Hribar dr. Ivan 5, 17, 31, 39, 50,
 57, 58, 63, 71, 72
 Hubad 9, 41
 Hudovernik 41, 57, 59
 Hugo 57
 Ilesič 5
 Ipavec 49
 Ivan, nadvojvoda 34
 Jagić, 7, 16
 Jakić 66
 Janežič 47, 55, 65
 Jelinek 16, 61
 Jelovšek 31, 69
 Jenko s Ivan 7, 23, 33, 51
 Jerica s Primskovega 9, 10, 11, 14,
 15, 18, 19, 22, 23, 36, 69, 71, 72
 Jesenko 30, 41
 Jireček 57
 Kačič-Miošič 37
 Kalan 5
 Katkov 59

Kavčič 43, 54
Kermavnar 33, 41
Kersnik: 5, 6, 7, 11, 12, 14, 15, 16,
18, 20, 21, 23, 24, 25, 27, 31, 33,
35, 36, 40, 41, 43, 45, 47, 48, 50,
51, 52, 55, 61, 62, 63, 64, 67, 68,
69, 71, 74, 75; K. kritik 53, K.
mentor 29, 32, 37, 38, K. posrednik
29, 39, 42, 44, K. sourednik
28, 29, 46, K.-ov umetniški na-
zor 53

Kersnikovi na Brdu 5, 7

Kidrič 3, 5, 74

Klemenčič 56

Klun 64

Koder 26, 43, 45, 59, 69, 72, 73, 74

Collin 15

Conway 17

Korš 61

Kos-Cestnikov 7, 42

Kos dr. Fran 34, 44, 55

Koseski 11, 16, 17

Costa 21

Krajc 74

Kraszewski 58

Krek 35

Kržišnik 43, 51, 73

Courtenay 61

Lah 31, 41, 43, 45, 55, 56, 71

Lampe 7

Lavtar 9, 15, 32, 71

Leban Anton 41, 45

Leban Janko 33

Leben 62

Lermontov 15, 60

Leskien 55

Levec: L.-ev duševni obraz 18-24;

L.-ev boj za nadzornišvo 62, 66,
67, 68; L.-ev Listek 53, 62; L.-ev
LZ 47-68; L.-ev odnos do nem-
ške kulture 61; L.-eva prilagod-
ljivost 20, 30; L.-eva zunanost
20; L.-eve ustvarjalne zmožno-
sti 22; L.-evi stiki s slovanski-
mi kult. delavci 61; L.-evo ob-
zorje po slovanskem svetu 20,
21, 25, 50, 59, 60; L. beži boja
26, 28; L. filolog 23, 24; L. in
Aškerc 35, 36; L. in DS 45, 65,
68; L. in evropski zapad 17, 18,
61; L. in (slovanski) jeziki 60;
L. in Kersnik 28, 29, 32, 35-37;
L. in Kres 26, 39, 42, 64; L. in
leposlovna kritika 53; L. in Lev-
stik 10, 31, 38, 44; L. in literar-
na zgodovina 23, 24, 53; L. in
naturalizem 38, 60; L. in Opeka
35; L. in prešernoslovje 54; L.
in prevodno slovstvo v LZu 60,
61; L. in radikalci 41; L. in ru-

ski realistični roman 60; L. in
Slovan 63, 64; L. in sle. knj. je-
zik 62 in 63; L. in sle. prote-
stantizem 54; L. in sotrudniki
39-46; L. in Stare 35, 58; L. in
Stritar 10, 11, 12, 13, 15, 22, 39,
40, 41, 42, 43, 44; L. kompro-
misar 26, 28; L. korespondent
32; L. mentor 33, 34, 35-38; L.
podpornik 38; L. pred drž. zbor-
rom 64, 65; L. pri SNu 25; L.
pri Soči 25; L. šolnik 38, 49; L.
urednik 25-46; L. v družbi 19;
L. v Stritarjevi šoli 10, 11, 12,
13, 14, 22, 60

Levčeva Anica 5, 19, 20

Levčeva Pavla 67

Levstik 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16,

18, 20, 23, 24, 31, 32, 33, 38, 39,
40, 44, 45, 51, 55, 74

Leger 16

Lukian 71

Macun 26

Mahnič 6, 26, 27, 28

Majaron 41, 53

Malovrh 13, 27, 34, 54, 57

Maquart 56

Marn 54

Mažuranič Ivo 36

Mažuranič Stepan 36

Mefistofeles 73

Melcer 9

Mencinger 7, 23, 24, 39, 41, 43, 72

Miklošič 37, 55, 60

Munkácsi 56

Murko 35, 56, 57

Nadlišek 45, 69, 75

Navratil 45

Nedved 34

Nekrasov 59

Nestor 14, 15

Nikola, knez črnogorski 59

Njgoš 59

Nodier 73

Oblak 43, 45, 55

Ocvirk 3, 5

Ogorek 28

Ohnet 17, 72

Opeka (Clausus) 7, 35, 45, 51

Pajk 12, 18

Pajkova Pavlina, 7, 10, 18, 72

Pagliaruzzi (Krilan) 32, 39, 51

Penižek 54, 61

Pesjakova 28, 43, 53

Pfeffel 15

Pindar 71

Pintar 54, 74

Pirc Karel 45

Pirec Alfonz 41, 43, 56

Pirjevce 72

Platon 71
Pleternik 11, 30, 31
Podgornik 23, 33, 41, 65
Podgornikova Lucila 56
Podlimbarski (Maselj) 28, 43
Pregelj 6
Prešeren 9, 13, 16, 22, 31, 54, 61,
71, 74
Prijatelj Amalija 5, 7
Prijatelj dr. Ivan 5, 6, 35, 69, 72,
73, 74, 75
Puškin 17
Radics 55, 56
Radinski (glej Freuensfeld) 35,
37, 43
Rahne 73
Raič 54
Ramovš 3, 5
Ranko 51
Remec 31, 57
Robidovčeva Franja 57
Rutar 13, 26, 30, 34, 39, 41, 55, 74
Seidel 56
Saltykov-ščegrin 59
Sampson 14
Selak 28
Senekovič 66, 71
Sienkiewicz 17
Serbec 56
Scarlichi, škof Rajnald 73
Sket 35, 69, 72
Scott 71
Slanc 71
Sommaripa 74
Stare 7, 14, 16, 17, 23, 24, 26, 28,
33, 34, 35, 38, 39, 41, 42, 43, 44,
45, 47, 48, 57, 59, 60, 61, 63, 65
Stegnar 41
Stritar (Boris Miran) 6, 7, 9, 10,
11, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 20, 21,
22, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 36,
37, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 51,
52, 54, 55, 60, 63, 64, 69, 71, 72
Strmšek 35, 69, 72
Svetek 45
Svetič 52, 61
Svojnir (glej Freuensfeld) 41, 42
Schaffl 15
šantelj 32, 33
Schiller 15, 58
šlebinger 5, 69, 72, 75
Schmid 53
šolar 69
štrekelj 7, 17, 20, 21, 23, 32, 34,
35, 36, 37, 38, 39, 41, 43, 45, 50,
55, 57, 58, 60, 69, 71, 72, 74
šubic 56
Šujski 34
šuklje 9, 11, 12, 39, 41, 43, 52, 56,
60, 63, 66

šuman 31, 66
šumi 41
Schwegel 66
Tavčar 5, 7, 19, 30, 32, 39, 40, 41,
43, 44, 45, 46, 48, 50, 51, 52, 61,
63, 64, 67, 72, 73, 74
Tauferrer 66
Tolstoj 60
Tomašič 34
Tominšek 6
Tonejec 32
Torkar 41
Trinko 7
Trdina 31, 39, 41, 42, 43, 44, 47,
65, 69, 72, 74, 75
Trstenjak 26, 27, 42, 45, 66
Trtnik 71
Trubar 23, 54, 74
Trubarka 74
Turgenjev 17, 59, 60
Udrihovič Sulfurij 34
Ukmar 56
Umek-Okiški 9
Ungnad 54
Ušeničnik (Vtōrij R.) 45, 52, 74
Valenta 31, 33, 41, 45, 56
Valjavec 31, 39, 55
Veresčagin 28, 56, 60
Verne 58
Virk 8
Vodnik 13, 16, 54, 74
Vodušek 26, 56
Voltaire 58
Vondrak 55
Vošnjak 7, 39, 45, 69, 71, 74
Vratuša 3, 5
Vraz 36
Vrhovec 7, 31, 32, 34, 35, 41, 54,
55, 56, 71, 73, 75
Vrhovnik 74
Weitlof 29, 64, 65
Wallace 16
Webr 66
Wester 5, 69
Wiedmann 55
Wiener 54
Winkler 64
Wiesthaler 9, 11, 31, 39, 54, 66, 71
Wolf 56
Zarnik 17, 31, 64, 71
Zbašnjak 31, 51, 74
Zola 17, 18, 60, 61
Zorec 41
Zorn 41
Zupan Jakob 54
Zupan Tomo 30, 31
železnikar 55, 71
žlogar 41, 55
žnidaršič 56
žvab 31, 41, 54, 62, 72, 74

KAZALO

Uvod	5
Fran Levec	9
Urednik	25
Levčev Ljubljanski Zvon	47
Hranilišča in kratice	69
Opombe	71
Imensko kazalo	77

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS #

00000236719